

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Barbora Linhartová

**Psychologické profilování pachatele
a možnosti jeho využití v případech žhářství**

Offender Profiling and the Possibilities for its Use in Arson Cases

Praha 2017

Vedoucí práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17.04.2017

.....

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá psychologickým profilováním pachatele a možnostmi, které nabízí v případech žhářství. Nejprve představuje profilování jako vyšetřovací metodu, její historii, z jakých informací profil vychází, jaké informace obsahuje a jak vzniká. Dále se zabývá problematikou požárů, jejich vyšetřováním a klasifikací záměrně způsobených požárů. Představuje i jednotlivé subtypy pachatelů žhářství. Následně se věnuje již samotnému profilování žhářství a představuje základní přístupy k profilování. V závěru se autorka snaží o využití získaných poznatků při pokusu o analýzu dvou případů žhářství z hlediska jejich možného profilování.

KLÍČOVÁ SLOVA

žhářství, žháři, profilování, požáry

ABSTRAKT

The theme of the thesis is psychological offender profiling and the possibilities that it offers in the investigation of arson cases. First it introduces profiling as an investigation method, including its history, the sources on which it is based, what kind of information it contains and how it is created. Next it follows up the problematic issue of fires, their investigation and the classification of intentionally set fires. It also introduces some particular arsonist offender subtypes. Then it pursues the arson profiling and introduces the main profiling approaches. In the end, the author applies the acquired findings to analyze two arson cases according to the particular profiling approaches and then compares the provided leads to a possible offender.

KEY WORDS

arson, arsonist, profiling, fires

Obsah

ÚVOD	6
1. Základní východiska psychologického profilování pachatele.....	8
1.1. Psychologický profil pachatele	8
1.2. Historie kriminálního profilování	9
1.3. Typy profilů	11
1.3.1. Induktivní a deduktivní přístup.....	12
1.4. Zdroje informací	12
1.5. Struktura profilů.....	14
1.6. Fáze vytváření profilu.....	14
1.7. Nároky na osobu profilovače	16
1.8. Užitečnosti profilů	17
1.9. Etické otázky profilování.....	18
2. Oheň, požáry a žhářství	20
2.1. Statistiky – zhodnocení rozsahu problému	20
2.2. Klasifikace požárů	21
2.3. Vyšetřování požárů	22
2.4. Žhářství	23
2.5. Klasifikace žhářství.....	25
2.6. Oběť žhářství	27
2.7. Žháři a nežhářští pachatelé.....	28
2.8. Sériový žhář	28
3. Specifické otázky žhářství.....	31
3.1. Patologické žhářství.....	31
3.2. Žhářství u hasičů.....	32
3.3. Ženy žhářky	34
3.4. Děťští a mladiství žháři	36
3.4.1. Charakteristika dětských žhářů.....	36
3.4.2. Vývoj žhářství v průběhu dětství a adolescence.....	38
3.4.3. Typologie mladistvých žhářů	41
4. Hlavní přístupy k profilování a jejich přínos k profilování žhářství	46
4.1. Kriminální vyšetřovací analýza FBI	46
4.1.1. Klasifikace motivace žhářů	47
4.2. Investigativní psychologie	52
4.2.1. Investigativní psychologie a žhářství	53

4.2.2.	Další výzkumy ověřující poznatky investigativního přístupu	56
4.3.	Profilování kriminální aktivity	58
4.3.1.	Využití CAP v případech žhářství	59
4.4.	Geografické profilování	63
4.4.1.	Základní principy geografického profilování	64
4.4.2.	Kruhová hypotéza	64
4.4.3.	Kriminální geografické cílení (CGT)	67
4.5.	Shrnutí	68
5.	Ilustrace praktického využití profilování v případech žhářství	71
5.1.	Případ I – Liberec	73
5.1.1.	Informace k případu	73
5.1.2.	Analýza trestného činu	73
5.1.3.	Kriminální vyšetřovací analýza FBI	77
5.1.4.	Investigativní psychologie	78
5.1.5.	Profilování kriminální aktivity	80
5.1.6.	Podezřelý	83
5.1.7.	Shrnutí a diskuse k případu I	84
5.2.	Případ II – Nymburk	86
5.2.1.	Informace o případu	86
5.2.2.	Analýza trestného činu	86
5.2.3.	Kriminální vyšetřovací analýza FBI	87
5.2.4.	Investigativní psychologie	88
5.2.5.	Profilování kriminální aktivity	90
5.2.6.	Podezřelý	91
5.2.7.	Shrnutí a diskuse k případu II	92
	Diskuse	93
	Závěr	96
	Bibliografie	97
	Seznam tabulek	102
	Seznam diagramů	102
	Seznam obrázků	102
	Seznam zkratk	103

ÚVOD

Oheň. Co bychom si bez něj počali? S osudem lidstva je spjat po statisíce let. Dle starého antického mýtu sebral Zeus lidem oheň, aby si nemohli opéct maso. Prométheus se však nad lidmi slitoval a oheň z Olympu ukradl, za což byl následně přikován ke skále. Podobný mýtus se ale objevuje i v jiných kulturách, což ilustruje, jak velkou úctu lidé ohni projevovali. Díky ohni se člověku do rukou dostala ohromná síla a teprve až s ním se stal opravdovým pánem tvorstva. Chránil ho před chladem i šelmami, umožňoval mu vidět ve tmě a připravovat jídlo. To oheň umožnil přeměnu hlíny v keramiku a kovů v nástroje. Prostřednictvím kouřových signálů si lidé mohli předávat zprávy na větší vzdálenosti už dávno před moderními vynálezy. V nedávné historii oheň přeměňoval vodu na vodní páru, která sloužila pro pohon strojů. Ale oheň je také nedílnou součástí mnoha obřadů. Jen těžko si dovedeme představit narozeninovou oslavu bez svíček na dortu, svíčky zapalujeme i za naše zemřelé. A jaký by byl letní večer v přírodě bez ohně? Kromě ryze praktických využití nás totiž oheň také uklidňuje. Ne náhodou můžeme dnes v programu televizi dokonce najít i kanál, který simuluje hořící křbová kamna.

Oheň má ovšem i druhou stránku, a to velmi nebezpečnou. Víme, co dokáže způsobit blesk nebo výbuch sopky. A oheň v rukách člověka se oheň mění ještě v daleko nebezpečnější nástroj. Ze středověku si pamatujeme upalování čarodějnic, z moderních dějin zase známe, co umí napáchat hořící napalm. Ne náhodou se říká, že oheň je dobrý sluha, ale zlý pán. Každý den najdeme ve zprávách informaci o nějakém požáru. V lepším případě způsobí jen materiální škody, ale bohužel se někdy jeho obětí stanou i lidé. Ti, co jsou ve špatnou chvíli na špatném místě a někdy i ti, co se jim snaží pomoci. Hasiči, kteří svůj život zasvětili právě boji s ohněm.

Požáry často vnikají náhodou, na vině může být například technická závada nebo lidská neopatrnost. Ale bohužel jsou i lidé, kteří požár způsobí záměrně, někteří i opakovaně. A zde máme velkou příležitost pro psychologii. Tady opravdu může pomoci osvětlit, proč se někdo rozhodl k tak nebezpečnému činu. Můžeme nějak odhalit, kdo může být za tento čin odpovědný? Je možné nějak dopomoci k tomu, aby byl tento pachatel dopaden? Na tyto otázky se snaží odpovědět profilování pachatele. Pojem, který se vyskytuje v různých variantách, někteří jej považují spíše za nástroj patřící do kategorie práva, jiní do oblasti psychologie. Jeho cílem je ovšem vždy pomoci v nelehkém úkolu těm, kteří se snaží dopadnout pachatele trestných činů.

Téma psychologického profilování pachatele mě zajímá již dlouho. Překvapilo mě, že ačkoliv je často uváděno jeho možné použití v případech žhářství, zmínek o praktickém využití v této oblasti je jen velmi málo. Cílem mé práce je tedy zmapování této neprobádané oblasti a předložení uceleného přehledu o tom, jak to s možnostmi, které profilování nabízí v souvislosti se žhářstvím je a zda by stálo za to jeho využití zvážit.

V první kapitole se tedy nejprve s profilováním trochu seznámíme. Podíváme se na to, jak se postupně vyvíjelo, kdo vlastně profily sestavuje, na základě jakých materiálů a jak výsledná zpráva nakonec vypadá. Zmíníme však i etickou stránku této metody vyšetřování. V další kapitole (Kapitola 2) se podíváme na výzkumy, které se zabývaly problematikou profilování a tím, zda je vůbec možné považovat ho za metodu založenou na vědeckých základech. V následujícím kroku (Kapitola 3) se již přesuneme k problematice ohně. Nejprve se povídáme na celou problematiku požárů a poté se již se zaměříme přímo na záměrně založené požáry a na ty, kdo je způsobují. Kapitola 4 představí některé podskupiny žhářů – ženy, patologické žháře, hasiče a nakonec děti a mladistvé. Poté se opět vrátíme k profilování (Kapitola 5), ovšem tentokrát již v kontextu naší problematiky žhářů. Představíme si hlavní přístupy, které se zabývaly speciálně aplikací profilování na případy žhářství. Posléze (Kapitola 6) se zkusíme podívat, zda bychom zjištěných informací mohli využít v konkrétních případech sériového žhářství. Tím se pokusíme celé téma zhodnotit a uzavřít.

1. Základní východiska psychologického profilování pachatele

1.1. Psychologický profil pachatele

Profilování je kombinací poznatků o kriminálním chování z oblastí psychologie, psychiatrie, sociologie a kriminologie. Samotný termín „profilování“ se v literatuře objevuje v mnoha variantách: profilování pachatele, kriminální profilování, analýza místa činu, nebo behaviorální profilování. V této práci budeme používat buď pojem psychologické profilování či zkráceně jen profilování (a dále psychologický profil, profil) a pro ty, kteří psychologický profil sestavují pojem profilovač. V části věnující se jednotlivým přístupům k profilování se seznámíme i s tím, jakého termínu pro profilování používají daní autoři.

Hazelwood a Douglas (1980, s. 22) označují psychologický profil jako *„odborný pokus o poskytnutí specifických informací o typu jedince, který spáchal určitý zločin vyšetřujícím agenturám.“* V naší literatuře Čírtková (Čírtková & Červinka, 1994, s. 206) to definuje jako *„postup, při kterém psycholog využívá svých odborných znalostí o chování a prožívání člověka k tomu, aby určil pravděpodobný obraz neznámého pachatele trestného činu.“* Zde tedy vidíme dvě definice profilování z pohledu kriminalistiky i forenzní psychologie.

Psychologický profil v žádném případě nenahrazuje vyšetřovací procesy a měl by být považován jen za další nástroj vyšetřování. Je založen na předpokladu, že existují určité jedinečné vzorce, které daného pachatele odlišují od ostatních jedinců (Hazelwood & Douglas, 1980). Každý profil by měl odpovědět na základní otázky – CO, PROČ, KDO a KDY. Odpověď na otázku „co“ je možné získat pečlivou analýzou místa činu. Nalézt odpověď na otázku „proč“ je složitější. Profilovač musí myslet jako pachatel, aby objasnil motiv, proč byl čin spáchán. Jakmile má představu o odpovědích na otázky „co“ a „proč“, je jednodušší najít i odpověď na otázku „kdo“. Otázka „kdy“ se nevztahuje jen na skutečnou dobu spáchání činu, ale také „proč zrovna tehdy“ a z toho dále vyplývající i „kdy příště“ (Doležalová, 2006).

Případy, které jsou uváděny jako vhodné pro profilování, jsou především sériové trestné činy, u kterých lze lépe identifikovat znaky typické pro určitého pachatele a díky kterým tak mohou být jednotlivé činy propojeny a připsány jednomu pachateli (Boukalová, Gillernová, Netík, Sejkorová, Záhorská & Zbořilová, 2006).

Kde se vlastně profilování vzalo? Jaké jsou jeho kořeny a jak se dále vyvíjelo? Na to se podíváme nyní.

1.2. Historie kriminálního profilování

Historie skutečného psychologického profilování je poměrně krátká, jen o něco málo více než 40 let. Nicméně myšlenka, že ze způsobu, jakým byl zločin spáchán a z místa činu je možné vydedukovat něco i o člověku, který se zločinu dopustil, zase tak nová není. Již v roce 1841 se amatérský detektiv z knihy „Vraždy v ulici Morgue“ autora E.A. Poea snaží vcítit do pachatele vraždy, aby ho nakonec mohl dopadnout. Také můžeme vzpomenout na A.C. Doyle, jehož Sherlock Holmes dokázal vždy díky svému pozorovacímu talentu mistrně zanalyzovat místo činu a díky tomu dovést každý případ až ke zdárnému nalezení pachatele. Pravděpodobně první psychologický profil ale vypracoval až psychiatr W.C. Langer. Jednalo se o profil nacistického vůdce Adolfa Hitlera a jeho účelem bylo odhadnutí diktátorovy možné reakce na porážku a dále také v případě, že by byl zadržen, vytvoření vhodné výslechové strategie (Boukalová, Gillernová, Netík, Sejkorová, Záhorská & Zbořilová, 2006).

Také další známý psychologický profil byl vypracován psychiatrem. Během 40. a 50. let minulého století terorizoval New York „šílený atentátník“. Nastražil nejméně 37 bomb na nádražích a ve významných budovách po celém městě. Policie požádala psychiatra J.A. Brussela, zda by se mohl na případ podívat. Po prostudování fotografií z místa činu a dopisů, které atentátník posílal do novin, přišel Dr. Brussel se seznamem pravděpodobných charakteristik pachatele (Turvey, 2012). Na konci své zprávy uvedl: „*Hledejte muže vyšší váhy, středních let, narozeného v cizině, římskokatolického vyznání a svobodného. Bydlí s bratrem nebo sestrou. Je velmi pravděpodobné, že až ho najdete, bude mít na sobě dvouřadový zapnutý oblek.*“ (Douglas & Olshaker, 1997, s. 36). Noviny New York Times otiskly v prosinci roku 1956 článek, ve kterém některé z charakteristik otiskly. Když pak policie v roce 1957 zatkla nespokojeného bývalého zaměstnance městské energetické společnosti George Meteskyho, bylo zjištěno, že psychiatrův popis byl celkově velmi přesný, jen místo jedné sestry nebo bratra bydlel se dvěma sestrami. Když policie pro Meteskyho přišla, otevřel jim dveře sice v pyžamu, ale poté, co mu bylo dovoleno se obléci, se převléknul do onoho předpovídaného dvouřadého obleku (Ainsworth, 2001; Boukalová, Gillernová, Netík, Sejkorová, Záhorská & Zbořilová, 2006; Turvey, 2012).

V letech 1962 až 1964 došlo v Bostonu k sérii sexuálně motivovaných vražd, během nichž bylo uškrnceno 13 žen. Všechny snahy policie o dopadení pachatele byly neúspěšné, a proto byla vytvořena profilovací skupina sestavená z psychiatra, gynekologa, antropologa i dalších expertů, která se měla pokusit vytvořit psychologický profil možného pachatele. Ta nakonec dospěla k závěru, že dané vraždy mají na svědomí dva pachatelé. V roce 1964 byl k případu pozván již zmiňovaný dr. Brussel, který ovšem se závěry expertní skupiny nesouhlasil. Dle jeho názoru byly vraždy dílem pouze jednoho pachatele. V listopadu téhož roku byl zatčen Albert DeSalvo, který se přiznal, že je Bostonským škrtičem. Jelikož DeSalvo perfektně „zapadal“ do profilu vytvořeného doktorem Brusselem, případ byl uzavřen, aniž by ho někdo dále zkoumal. DeSalvo byl během svého pobytu ve vězení v roce 1973 ubodán spoluvězněm, a tak bohužel nebylo možné ho znovu vyslechnout a vytvořený profil ověřit. V dalších letech se ovšem objevily pochybnosti, zda byl DeSalvo skutečně Bostonským škrtičem, jelikož testy DNA nalezené u jedné z ubodaných žen neodpovídaly vzorku odebranému od DeSalva. Přesnost Brusselova profilu tak zůstává nadále otázkou (Turvey, 2012).

Ačkoli jsme si tedy ukázali, že profilování již mělo nějaké počáteční krůčky za sebou, první systematictější pokus o zjištění, zda by profilování mohlo být přínosem k jiným vyšetřovacím postupům, přišel až v sedmdesátých letech dvacátého století. V roce 1972 vznikla při Akademii v Quanticu ve Virginii FBI Jednotka behaviorálních věd (dnes označována jako Jednotka podpory vyšetřování), která si dala za cíl poskytnout vyšetřovatelům konkrétní informace o typu člověka, který pravděpodobně spáchal daný zločin, aby bylo možné co nejvíce zúžit okruh podezřelých (Hazelwood & Douglas, 1980). Zdálo se, že by tato technika mohla být nejvíce přínosná v případech násilných trestných činů, především sexuálních napadení a vražd. Agenti jednotky tedy shromáždili data svých agentů a dále důkladně vyzpovídali 36 usvědčených sériových vrahů, z nichž většina spadala do kategorie sexuálních násilníků. Snažili se shromáždit především informace z míst činu, poznatky o samotné povaze trestného činu, zprávy od forenzních lékařů, charakteristiku obětí a zároveň zvážit i všechny dostupné forenzní důkazy. Na základě této analýzy začala vznikat nejen databáze, ale také první pokusy o dílčí klasifikaci pachatelů, která by umožnila určité predikce ohledně pravděpodobných charakteristik pachatele. Tak vzniklo známé rozdělení pachatelů na organizované a neorganizované (Ainsworth, 2001).

V roce 1984 bylo vytvořeno Národní centrum pro analýzu násilných trestných činů (NCAVC). NCAVC má tři složky: Jednotku behaviorální analýzy (BAU)¹, Centrum pro vyšetřování únosů dětí a sériových vražd (CASMIRC) a dále počítačový databázový program ViCAP. Agenti BAU poskytují široké spektrum služeb: analýzu zločinu, profily neznámých pachatelů, doporučení pro vyšetřování, analýzy výhrůžek, výslechové strategie, expertní svědecké výpovědi a podobné služby. Dále je věnují výzkumům a vzdělávací činnosti (Federal Bureau of Investigation, n.d.).

Je důležité zmínit, že profilovací jednotka není jen výsadou FBI. Mnoho dalších federálních i státních agentur USA má své vlastní profilovací jednotky, ale stejně tak je můžeme najít i dalších zemích jako jsou například Austrálie, Kanada, Velká Británie, Nizozemí, Finsko a další. Profilování se věnuje i několik soukromých firem a organizací, někdy takto nabízejí své služby konzultantů i bývalí agenti FBI (Turvey, 2012). V Evropě například profilování provádějí někdy i soudní znalci.

V roce 1999 byla založena Akademie behaviorálního profilování (ABP – dnes Mezinárodní asociace forenzních kriminologů). Jedná se o první mezinárodní profesní organizaci sdružující experty z různých oblastí (forenzní, behaviorální a investigativní), kteří se profilování věnují a dále také studenty. Jejím posláním je nejen vzdělávací činnost, ale především vytváření standardů práce a etických norem. Od roku 2000 také vychází Journal of Behavioral Profiling (Turvey, 2012).

Kromě zmíněné FBI se o profilování zajímala i řada dalších odborníků z řad psychologů, akademiků i kriminologů. Některé z nich si představíme později.

1.3. Typy profilů

Ačkoli profil neznámého pachatele je bezesporu nejrozšířenějším a také nejznámějším typem profilu, bylo by mylné domnívat se, že je typem jediným. Navíc i profil neznámého pachatele může mít kromě hlavního cíle zúžit okruh možných podezřelých a přispět tak k jeho dopadení i cíle jiné. Například může napomoci k vyprovokování pachatele, který sleduje informace o svém vlastním činu v médiích, případně s médii přímo komunikuje, aby udělal chybu a sdělil o sobě informace, které by pomohly jeho dopadení.

¹ – zabývá se případy dětí i dospělých, komunikačními hrozbami a vyšetřováním požárů a bombových útoků

Dále existují i profily pachatele známého. Ty se nejčastěji využívají v případech únosů a zadržování rukojmích a pomáhají odhadnout, jaké jsou možné scénáře reakce pachatele na různé postupy policie. Cílem je samozřejmě minimalizování možných obětí a nalezení nejlepší možné strategie dalšího postupu. Dalším využitím může být i posouzení psychického stavu možné oběti v případech partnerských sebevražd. Profil pomáhá v posouzení, zda se skutečně jednalo o sebevraždu nebo spíše o vraždu s následným pokus o sebevraždu druhého z partnerů (Boukalová, Gillernová, Netík, Sejkorová, Záhorská & Zbořilová, 2006).

Zvláštním případem profilu je pak profil geografický, který se snaží zmapovat prostředí, ve kterém pachatel spáchal své trestné činy, s cílem určit pravděpodobné místo bydliště pachatele nebo místo jeho dalšího útoku. Blíže se tomuto typu profilu budeme věnovat později.

1.3.1. Induktivní a deduktivní přístup

Někteří profilující experti rozlišují přístup k profilování na induktivní a deduktivní. Induktivní metoda profilování je založena na statistické a/nebo komparativní analýze pachatelů podobných trestných činů a výsledná doporučení jsou pak jakýmsi zprůměrováním nasbíraných informací. Data, která jsou v tomto přístupu využívána, zahrnují kromě studií dopadených zločinců i informace z novinových článků, ale profilovač spoléhá také na své zkušenosti. Kritici induktivní přístup označují za značně subjektivní a nevědecký (Turvey, 2012). Problémem totiž je, že takto získaná data obsahují pouze poznatky o dopadených pachatelích, zcela chybí informace o těch, kteří dopadeni nebyli a jsou tedy v tomto směru úspěšnější (Palermo & Kocsis, 2005).

Naopak deduktivní přístup staví přísně na fyzických důkazech nashromážděných během vyšetřování. Vyžaduje od experta nejen dostatečný trénink a znalosti, ale také pozorovací talent a používání logiky (Turvey, 2012).

Díky těmto rozdílům se pak bude lišit i struktura výsledných profilů.

1.4. Zdroje informací

Kvalita profilu záleží ve velké míře i na materiálech, na základě kterých profilovač profil vytváří (Davis, 1999). A zde se objevuje několik problémů. Ne všechny trestné činy jsou nahlášeny policii – a to z různých důvodů. Možná že poškozený nevěří, že by mu policie pomohla nebo

podceňuje závažnost činu. Často také nejsou nahlášeny činy, u kterých majitel není pojištěný a tím pádem nemůže požadovat plnění od pojišťovny. Může se také stydět nebo bát, jak tomu bývá často v případech znásilnění. V jiných případech naopak může dojít k „ohlášení“ činu, který se nestal – například když „poškozený“ nahlásí krádež peněz, které nesl do banky, ale ve skutečnosti je prosázel. Problém je i v samotných zprávách. Poškozený si může události špatně pamatovat, něco zapomene nebo i záměrně vynechá. Do zprávy se promítnou i stereotypy a předsudky vypovídajícího. Kromě toho záleží velmi i na otázkách, které klade vyslychající a které mohou mít vliv na paměť vyslychané osoby. Problémem jsou i rozhovory s odsouzenými pachateli. Někteří se přiznají i k činům, které nespáchali, aby si zvýšili prestiž. Naopak osoby s nižším IQ a nedostatkem sebedůvěry zase mohou podlehnout autoritativnímu výsledku. Je tedy důležité počítat s tím, že informace ve zprávách mohou být neúplné nebo nepřesné (Ainsworth, 2001).

Jaké materiály tedy musí mít profilující znalec k dispozici? Předně je to protokol ohledání místa činu s fotografiemi a videozáznamem ohledání. Je důležité, aby na nich byly vidět všechny stopy, poloha oběti a viditelná zranění. Dále jsou důležité informace týkající se místa činu, kde se nachází, jak je dostupné, jaké jsou z něj únikové cesty a možnosti úkrytu. Dalším zdrojem informací jsou dokumentace ke všem dalším vyšetřovacím úkonům, jako je například rekonstrukce a dále také zprávy ze všech provedených expertíz (balistických, biochemických atp.). Informace o oběti poskytne protokol o pitvě, který musí obsahovat podrobnou fotodokumentaci všech zranění i kompletní soudně lékařský posudek. Ten obsahuje kromě obecného popisu oběti (váha, výška, vzhled, nápadné tělesné znaky, zjištěné nemoci) informace o všech nalezených zraněních a závěry o tom, jak a v jakém pořadí byly způsobeny, pravděpodobnou dobu smrti, zda byly nalezeny stopy spermatu a zda bylo nějak manipulováno s genitáliemi oběti. Toxikologický posudek shrnuje závěry ohledně přítomnosti alkoholu nebo jiných látek v krvi oběti a napomáhá odhadnout rizikovost oběti. Dále by dokumentace měla obsahovat protokoly výslechů svědků, které se mohou týkat pachatele nebo poskytovat informace o oběti, jejích posledních aktivitách, životním stylu a podobně a mohou tak poskytnout vodítko k odhadnutí, proč si pachatel vybral právě tuto oběť (Ault & Reese, 1980; Boukalová, Gillernová, Netík, Sejkorová, Záhorská & Zbořilová, 2006).

Výzkum zaměřený na obsah materiálu o případu a jeho vliv na profil (tedy konkrétně na popisný versus vizuální druh informací) zjistil, že pro sestavování profilu je optimální přítomnost obou druhů materiálu, ale větší přínos má spíše narativní obsah (tedy výpovědi svědků, policejní hlášení, forenzní zprávy) (Kocsis, Heller & Try, 2004).

1.5. Struktura profilů

Jak jsme si již ozřejmili, existuje mnoho přístupů k profilování a je tedy pochopitelné, že výsledkem budou i různě formulované výstupy. Abychom si uvedli alespoň příklad, jaké informace může profil obsahovat, podíváme se na strukturu zprávy například podle deduktivního přístupu, jak jí uvádí Turvey (2012). Informace, které by měl takto zpracovaný profil obsahovat, Turvey rozděluje do několika oddílů. Časové a prostorové parametry případu obsahují data z policejních zpráv a výpovědí svědků a zahrnují informace o místě a času nalezení těla a o posledním pohybu oběti. Oddíl týkající se viktimologie popisuje sociální, rodinnou, partnerskou a zdravotní anamnézu oběti a na základě těchto informací zhodnocuje rizikovitost životního stylu oběti. Část obsahující informace z pitevních zpráv analyzuje způsobená zranění a snaží se o rekonstrukci pravděpodobného průběhu trestného činu a motivaci pachatele. Charakteristiky scény deliktu zahrnují umístění a typ místa činu, místa pravděpodobného prvního kontaktu oběti s pachatelem a jak k němu došlo, dále jak pachatel ovládnul oběť, zda oběť kladla odpor a jaké zbraně pachatel použil. Popisuje verbální a sexuální chování pachatele, známky naplňování činu, pravděpodobnou motivaci a zkušenosti pachatele, důkazy, které na místě činu zanechal, případně věci, které si z místa činu odnesl. Oproti tomu charakteristiky pachatele zahrnují odhady nakolik pachatel místo činu znal, jakou má za sebou kriminální historii, zda trestný čin vykazuje nějaké známky psychopatické osobnosti pachatele, jaký bude jeho pravděpodobný aktuální psychický stav, zda bude prožívat intrapsychické konflikty, atp. Závěrem jsou doporučení pro další vyšetřování.

1.6. Fáze vytváření profilu

Opět bychom se zde setkali s různými názory, nicméně základ procesu sestavování profilu bude podobný. FBI (Douglas, Ressler, Burgess & Hartman, 1986) ho rozděluje do šesti fází:

- 1) Fáze shromažďování dat – zahrnuje shromáždění co nejvíce dostupných informací o případu.
- 2) Fáze modelů rozhodovacího procesu – organizace a uspořádání vstupních dat do smysluplných vzorců.
- 3) Fáze posouzení zločinu – vyšetřovatelé se pokusí rekonstruovat průběh spáchání trestného činu.
- 4) Fáze sestavení profilu – vyšetřovatel se pokusí sestavit profil pachatele s hypotézami ohledně jeho demografických a fyzických charakteristik, o jeho chování a osobnosti.

- 5) Fáze vyšetřování – zpráva je poskytnuta zadavateli, probíhá aplikace doporučení k vyšetřování a zhodnocení podezřelých.
- 6) Fáze dopadení pachatele – po dopadení pachatele se vyhodnocuje míra shody mezi výsledkem a jednotlivými fázemi sestavování profilu. Pokud je podezřelý odsouzen jako vinný, pak je důležité s ním provést rozhovor k ověření konečné validity profilu.

Graficky můžeme sled těchto fází znázornit následovně:

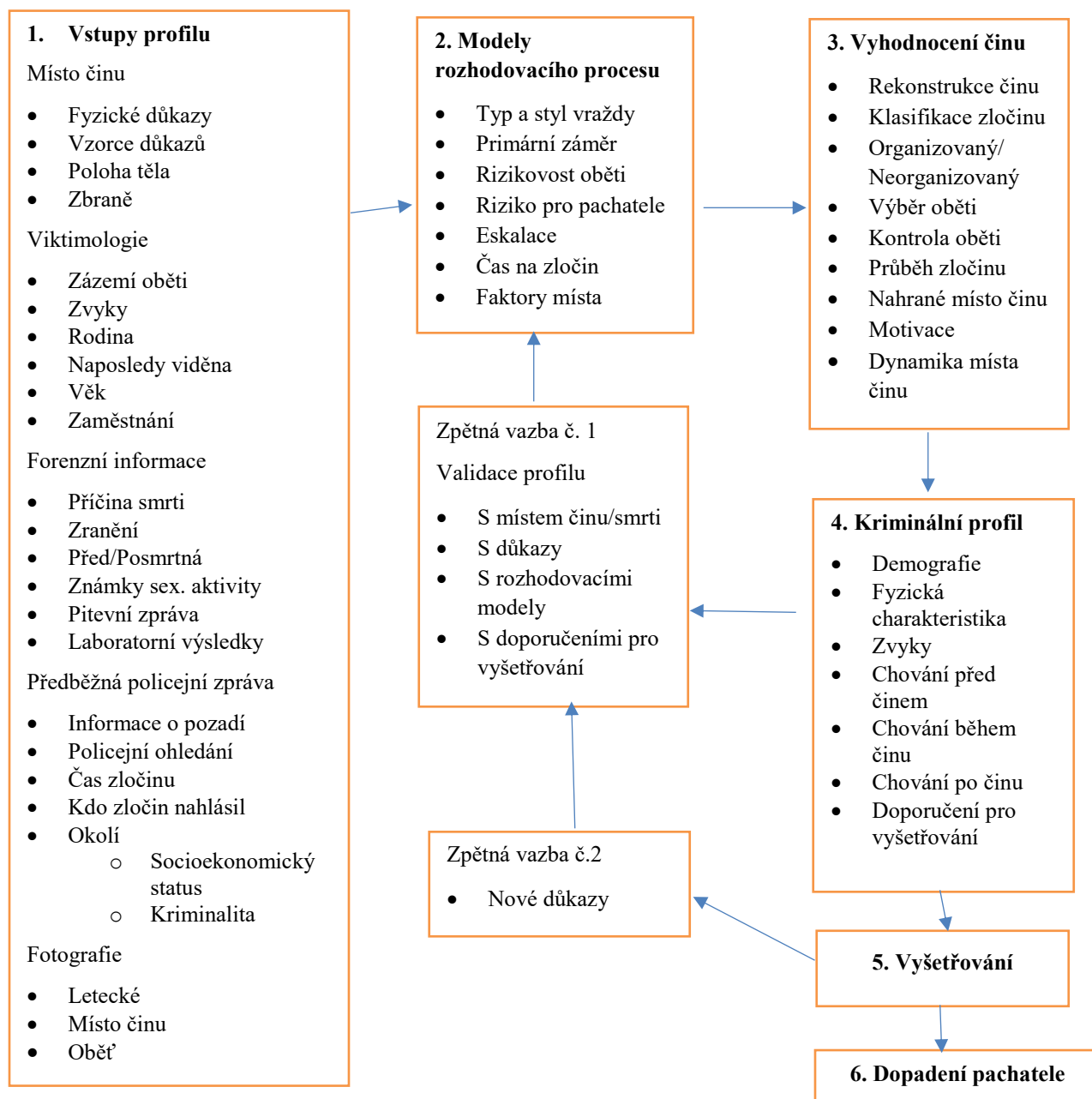

Diagram 1 – Proces vytváření profilu (Douglas, Ressler, Burgess & Hartman, 1986, s. 407)

1.7. Nároky na osobu profilovače

Hazelwood a Douglas (1980) uvedli, že profilující odborník by měl mít zkušenosti s vyšetřováním, porozumění lidskému chování, logické a objektivní uvažování a intuici. Bylo zrealizováno několik výzkumů, které se snažily zjistit, zda jsou tyto požadavky opravdu nutné pro vytvoření odpovídajícího profilu. Většinou měly podobnou metodologii – různé skupinky účastníků měly na základě materiálů o případech, které shromáždili policejní vyšetřovatelé před dopadením pachatele, odpovědět na otázky v dotazníku. Účastníci byli vybráni takovým způsobem, aby reprezentovali jednotlivé požadavky na profilovače a zkoumala se správnost a přesnost odpovědí, aby mohla být porovnána důležitost jednotlivých dovedností v procesu sestavování profilů.

Výzkumný vzorek Pinizzotta a Finkela (1990) zahrnoval čtyři profilovače FBI, kteří vedli výcviky v profilování pro detektivy, dále šest policejních detektivů, kteří prošli výcvikem v profilování, šest zkušených detektivů (bez výcviku v profilování), šest psychologů bez jakýchkoli zkušeností s profilováním nebo policejním vyšetřováním a šest studentů navštěvujících kurzy obecné psychologie. Všichni dostali informace o dvou uzavřených trestných činech - vraždě a sexuálním napadení. Materiály obsahovaly zprávy z místa činu, pitvy a toxikologie, informace o oběti, fotografie z místa činu. Po prostudování informací měli všichni účastníci vypsát informace, které jim přijdou relevantní k možnému pachateli, dále měli sepsat popis pachatele, vyplnit dotazník týkající se charakteristik pachatele a jako poslední část seřadit podezřelé na základě jejich popisů podle odhadované pravděpodobnosti, že se jedná o pachatele. Výsledky potvrdily větší přesnost profilů u skupiny profesionálních profilovačů v případě znásilnění, co ovšem bylo zajímavé, že tyto rozdíly se výrazně zmenšily u případu vraždy². Dále bylo zjištěno, že skupina detektivů a profilovačů předčila studenty a psychology v počtu detailů, které si o činech vybavili.

Výsledky Kocsise a jeho kolegové se ohledně úspěšnosti profilovačů shodovaly s předchozími studiemi. Ovšem zajímavé byly chabé výsledky policejních úředníků, které předstihli jak psychologové, tak studenti přírodních věd. Kocsis s kolegy na základě těchto výsledků vyvodil, že spíše, než zkušenosti s vyšetřováním budou nezbytným předpokladem úspěšného profilovače schopnosti porozumět lidskému chování nebo schopnost logického uvažování (Palermo & Kocsis, 2005).

² Autoři ovšem přiznávají, že tento případ byl značně redukován o informace a také pachatel nespadal do typického věkového rozpětí u tohoto typu vražd.

Pro nás je ovšem zajímavá především studie, která zkoumala přesnost odhadů právě v případech žhářství (Kocsis, 2004). S ohledem ke skutečnosti, že předcházející studie obsahovaly jednotlivé trestné činy, a to ačkoli je profilování nejvíce použitelné pro opakované trestné činy (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997), byla tentokrát pro studii použita série případů žhářství. Jednotlivé skupiny účastníků tak zahrnovaly policejní detektivy z jednotky specializované na vyšetřování případů žhářství, dále vyšetřovatele z řad hasičů (se speciálním tréninkem ohledně chemických a fyzikálních zákonitostí vzniku požárů), studenty oboru chemie na univerzitě a tři profilovače, kteří byli někdy přizváni ke konzultacím za účelem sestavení psychologického profilu pachatele. Kontrolní skupinu tvořili studenti technické školy a školy dalšího vzdělávání (ve věku 17-75 let), kteří informace o případu nedostali a jen tipovali na základě sociálních stereotypů. Jinak byl průběh experimentu totožný s předchozími. Ve výsledku zodpověděli pouze profilovači a studenti chemie více otázek správně než kontrolní skupina. Studenti také končili v hodnocení jednotlivých částí hned za profilovači, s výjimkou oblasti trestného chování, kde excelovali. Profilovači přesně předpovídali charakteristiky týkající se fyzického vzhledu, sociální historie pachatele a jeho zvyků. Oproti tomu vyšetřovatelé požárů a policejní detektivové nedopadli lépe než kontrolní skupina. Opět se tedy potvrdila domněnka, že zkušenosti s vyšetřováním nebudou pro profilování až tak důležité³ (Kocsis, 2004).

1.8. Užitečnosti profilů

Ohledně faktu, jak jsou profily skutečně využitelné a zda pomáhají při vyšetřování, je dostupná literatura chudá. Ačkoli zvláště agenti FBI publikují informace o užitečnosti a přesnosti profilů, prakticky neexistují skutečně vědecké studie, které by tato tvrzení potvrdily. FBI se navíc nechlubí příklady neúspěšných profilů. Jedním z důvodů, proč je tak obtížné tyto studie provádět, je nedostatek kritérií, jakým způsobem samotnou přesnost profilu posoudit. Je totiž velmi obtížné určit, jak moc pachatel profilu odpovídá. A navíc, pokud je profil dostatečně konkrétní, pak spíše povede k zatčení podezřelého a tím vytvoří zdání přesnosti profilu (Homant & Kennedy, 1998). Následující studie představuje výjimku, která se o zjištění přesnosti vypracovaného profilu pokusila. Vědci vypracovali profil k případům sériového žhářství na základě modelu

³ Je nutné poznamenat, že jiní výzkumníci výzkumy Kocsise a jeho kolegů označili za metodologicky velmi problematické. Kritizovali jak příliš nejednoznačné otázky v dotazníku, komplikovaně hodnotitelnou přesnost profilů, nedostatečné vyhodnocování písemně zpracovaných profilů i samotné zhodnocení výsledků (Bennell, Jones, Taylor & Snook, 2006).

vypracovaného Canterem a Fritzonovou (1998) a dále se pokusili o predikce i z oblasti geoprofilování, ačkoli přiznávají, že ty byly založeny spíše na využití „zdravého rozumu“. Analyzovali informace z místa činu, určili žhářské chování, které případům nejvíce odpovídalo, na základě toho vybrali model, který mu nejvíce odpovídal a podle charakteristik spojených s modelem vypracovali profil. Krátce poté, co profil obdržela policie, byl zatčen jeden z podezřelých a policie profil označila za velmi nápomocný pro další směřování vyšetřování. Bohužel však žalobce neshledal důkazy pro obžalování dostačující. Vědci nakonec porovnávali informace z profilu s charakteristikami podezřelého a zjistili velkou shodu. Je ovšem téměř nemožné učít s naprostou jistotou, zda tento pachatel opravdu daný čin spáchal a daný profil opravdu popsal správného pachatele. Navíc policie možná vybrala podezřelého právě proto, že odpovídal profilu (Santtila, Hakkanen & Fritzon, 2003).

Zajímavé výsledky přinesl výzkum ohledně toho, jak vnímají profilování forenzní psychologové a psychiatři, z nichž zhruba 10 % mělo přímou zkušenost s vytvářením profilů. Méně, než čtvrtina respondentů považovala profilování za vědecky reliabilní nebo validní. Výsledek byl lepší (40%) v případě, že byl termín profilování nahrazen termínem kriminální vyšetřovací analýza (což je termín, který aktuálně používá pro profilování FBI). Navzdory této nedůvěře ve vědeckou spolehlivost profilování ho však odborníci přesto považovali za užitečný přínos⁴ pro vyšetřování a podporovali v této oblasti další výzkum (Torres, Boccaccini & Miller, 2006).

Je tedy vidět, že aby mohlo být profilování vnímáno jako metoda skutečně využitelná pro praxi ve vyšetřování, bude potřeba výzkumů mnohem více.

1.9. Etické otázky profilování

Akademie behaviorálního profilování byla první profesní organizací, která v roce 1999 stanovila etická pravidla pro práci profilujících agentů. Bohužel existuje i mnoho profilovačů, kteří pracují nezávisle a nevztahují se na ně tedy žádná formální pravidla profesionální etiky. Tito profilovači poskytují své názory, aniž by nesli riziko, že by za ně mohli být někdy hnáni k odpovědnosti (Turvey, 2012).

⁴ Psychiatři považovali profilování za přínosnější (95,4%) než psychologové (84,9%).

Turvey (2012) uvádí základní možné způsoby, kterými může psychologický profil někoho poškodit:

- 1) Může zpomalit dopadení pachatele tím, že poskytne vyšetřovatelům chybná vodítka.
- 2) Může zpomalit dopadení pachatele tím, že ukáže na nesprávného podezřelého
- 3) Může zpomalit dopadení pachatele tím, že vyloučí správného podezřelého
- 4) Může poškodit osobní život nějakého člověka tím, že bude označen za vinného pouze na základě charakteristik v profilu.

První tři jsou produktem nepřesného profilování, ale čtvrtý způsob představuje závažný etický problém celé metody. Neetické je také chování profilovače ve chvíli, kdy poskytne své služby, aniž by upozornil na možná rizika prvních tří otázek (Turvey, 2012).

Tedy jak shrnují Wilson, Lincoln a Koscis (1997): „...*profilování není více neetické než jiné vyšetřovací techniky. Co je důležité, je to jak profilování (a jakákoli další technika) je v daném případě použita...*“

Nyní již tedy máme představu, co profilování je, k čemu slouží a jaké informace poskytuje a můžeme se přesunout k problematice požárů a žhářství.

2. Oheň, požáry a žhářství

Naši cestu začneme zhodnocením situace. Nejprve krátce podíváme, jak je žhářství rozšířené, jaké škody způsobuje a zda by tedy v tomto případě opravdu prospěl nějaký další nástroj, který by mohl pomoci tyto škody zmírnit. Prvním krokem bude nahlédnutí do statistik požárů.

2.1. Statistiky – zhodnocení rozsahu problému

Podle statistické ročenky vydané generálním ředitelstvím Hasičského záchranného sboru České republiky (Ministerstvo vnitra ČR, 2016) zasahovali hasiči v roce 2015 u 20 232 požárů. Za požár se považuje „každé nežádoucí hoření, při kterém došlo k usmrcení či zranění osob nebo zvířat, anebo ke škodám na materiálních hodnotách“ (Ministerstvo vnitra ČR, 1996, s. 43).

Ve srovnání s rokem 2014 se počet požárů zvýšil o 16,7 %, škody o 13,5 %. Velkých požárů (ty, které způsobí škodu ve výši 1 milión a více) bylo celkem 376. Představovaly sice jen 1,9 % z celkového počtu požárů, ale jejich výsledkem byly škody, které dosáhly 71 % celkových přímých škod. Dále je nutné zmínit, že škody na životech mohly být daleko vyšší, 730 osob se podařilo hasičům zachránit, evakuováno muselo být 5 963 osob. Z osob, které požáry nepřežily, jich bylo 84 ve věkovém rozmezí 15-60 let, 27 osob bylo starších 60 let a zahynuly také 4 děti ve věku do 15 let. Nejvíce požárů vzniklo ve Středočeském kraji, dále v kraji Hlavního města Prahy a Moravskoslezském kraji.

Tabulka 1 – Přehled požárů v letech 2011-2015

Rok	Počet požárů	Škoda v Kč	Usmrceno osob	Zraněno osob
2011	21 125	2 241 800 100	129	1 152
2012	20 492	2 861 527 700	125	1 286
2013	17 105	2 402 562 900	111	1 189
2014	17 388	2 198 327 400	114	1 179
2015	20 232	2 495 902 500	115	1 449
2011-2015	96 342	12 200 120 600	597	6 255

(Ministerstvo vnitra ČR, 2016)

Jak tedy vidíme, škody, které umí oheň napáchat, jsou opravdu nezanedbatelné. Ovšem většina požárů samozřejmě není založena úmyslně. Pojdme se tedy podívat, jak můžeme požáry klasifikovat.

2.2. Klasifikace požárů

Netík a kolegové (Netík, Hofmanová, Hladík & Burian, 2003), kteří se u nás zabývali problematikou žhářství a výbuchů navrhli pro svůj výzkum vlastní kategorizaci požárů⁵.

- 1) Náhodný požár – jeho příčinou byl přírodní jev (např. blesk) nebo technická závada (selhání elektroinstalace, plynového zařízení, samovznícení hořlavého materiálu apod.) a nebyl způsobený přímo člověkem.
- 2) Neúmyslný požár – příčinou požáru byla lidská nedbalost (např. nedodržení bezpečnostních předpisů, neodborná manipulace s hořlavým materiálem, nepatrnost nebo experimentování).
- 3) Úmyslně založený požár – k této kategorii se ještě vrátíme později.
- 4) Jiné požáry – sem jsou zařazeny sebevražedné pokusy, požáry způsobené pod vlivem duševní choroby nebo opilosti či intoxikace drogami.

Hlavní příčinou požárů v roce 2015 byla nedbalost (28%), následovalo neprokázané zavinění (22,63%) a technické závady (19,29%) (Ministerstvo vnitra ČR, 2016).

Nás budou dále zajímat jen ty požáry založené úmyslně. Než se na ně podíváme blíže, seznámíme se s tím, jak vlastně vypadá vyšetřování požáru, kdo ho provádí a kdo tedy určuje, jaká byla jeho příčina.

⁵ zahrnuje i výbuchy, ale těmi v této práci se jimi nebudeme zabývat, proto byly vynechány

2.3. Vyšetřování požárů

Vyšetřování požáru provádějí příslušníci místně příslušného krajské Hasičského záchranného sboru (dále jen vyšetřovatelé).⁶ „Vyšetřováním požáru“ se rozumí „souhrn úkonů a postupů směřující ke zjištění příčiny vzniku požáru a jeho šíření v rozsahu stanoveném právním předpisem“ (HZS ČR, 2013) Vyšetřovatelé na místě požáru nejprve zjišťují od příslušníků zasahující jednotky informace o požárním ohnisku (místu s nejvyšší intenzitou hoření), rozsahu plamenného hoření v době zahájení zásahu, barvě plamenů a barvě a intenzitě kouře a dále jaké materiály, zařízení a látky se hoření účastní, jaký byl stav vstupních prvků před zásahem (zda byla rozbitá okna nebo vyražené dveře), zda a kde byly nalezeny zraněné a usmrcené osoby a jaký je jejich stav. Dále se souhlasem velitele zásahu provedou statické ohledání místa. Při něm hledají stopy šíření požáru (poškození povrchů), vyhodnocují místo ohniska a porovnávají ho s výpovědí svědků a určují místo, kde požár opravdu vznikl (kriminalistické ohnisko). Při dynamickém ohledání následně zkoumají místo kriminalistického ohniska, zjišťují, zda byla použita hořlavé kapalina (je možné využití speciálně vycvičeného policejního psa) a stopy přenosu plamenného hoření mezi ohnisky. Kromě informací získaných policií jsou dále důležité informace od svědků (kde byl pozorován oheň nebo jeho průvodní jevy, osoby na místě činu, popis požáru), objektivní stopy a informace o možném pachateli na základě jeho jednání. Ty zahrnují typ vybraného objektu, dobu založení požáru, jakým způsobem byl požár zapálen a dále specifické znaky (např. fekálie na místě činu). Ve spolupráci s policií dochází k ohledání místa činu za pomoci speciálně vytrénovaného psa k hledání hořlavých tekutin, nalezené stopy prozkoumá laboratoř a spolupracuje se i s orgány pojišťoven při odhadu škod, jejich nadhodnocením nebo zjištěním, zda nebyla na objekt nedávno založena pojistka. Poté je možné stanovit, jaký byl pravděpodobný sled událostí na místě vzniku požáru. Informace o požárech jsou evidovány v databázi programu Statistické sledování událostí (SSU) a dále ve formě Spisů o požárech. Na základě žádosti orgánů činných v trestním řízení následně hasičský orgán vypracuje Odborné vyjádření (Netík, Hofmanová, Hladík & Burian, 2003).

Nyní tedy již máme představu, jak vyšetřování požárů probíhá. Výše jsme se v rámci statistik seznámili s příčinami požárů, jak je zaznamenávají ve svých zprávách hasiči a ukázali

⁶ Kompetenci zjišťování příčin požárů stanovují orgánům HZS ČR právní předpisy v oblasti požární ochrany, a to jmenovitě zákon č.133/85 Sb., o požární ochraně ve znění pozdějších předpisů, vyhláška č.221/2014 Sb., o požární prevenci (která upravuje vyhlášku č. 246/01 Sb.) a Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele HZS ČR č.46/2013, která stanovuje postup HZS ČR při zjišťování příčin vzniku požáru.

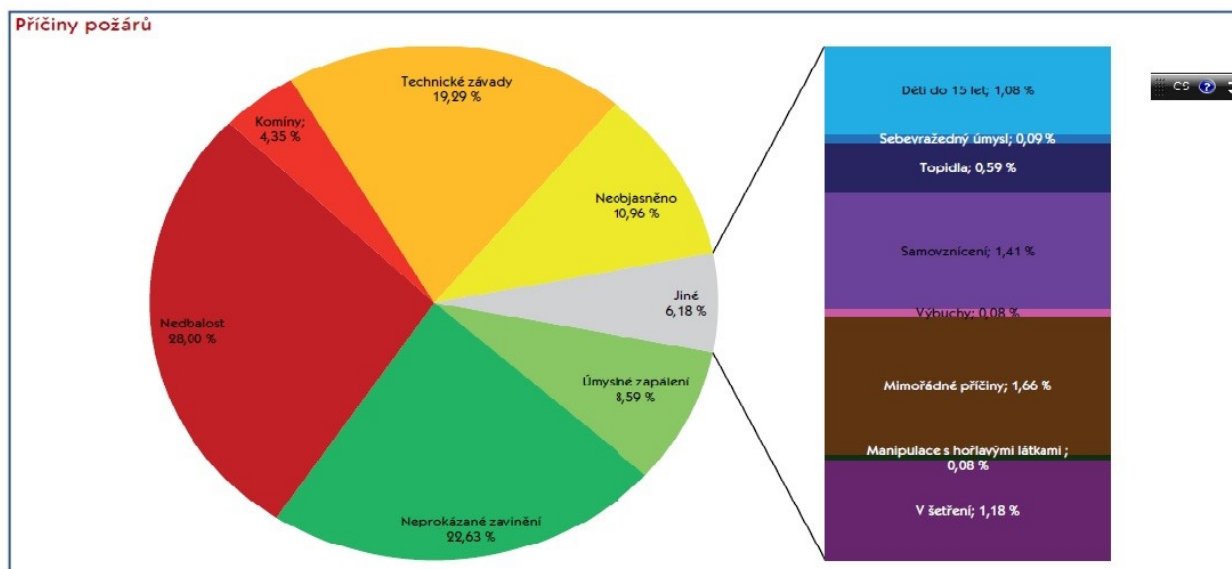
jsme si, jak můžeme požáry roztrždit. Dále se podíváme na požáry, které byly založeny úmyslně a seznámíme se s tím, co je žhářství.

2.4. Žhářství

Žhářství (anglicky „arson“, německy „die Brandstiftung“) FBI definuje jako jakékoli úmyslné nebo zlovolné zničení majetku ohněm nebo pokus o jeho zničení (Federal Bureau of Investigation, 2016). Z toho vyplývá, že pro splnění definice je nutné, aby byl cíl destrukce skutečně ohněm zničen (tedy spálení majetku), aby byl čin proveden úmyslně (což nejlépe prokazuje přítomnost akcelerantů nebo zápalného zařízení na místě činu) a záměr musí být zlovolný – tedy cílem musí být destrukce (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Ve Spojených státech bylo podle zprávy FBI v roce 2015 zaznamenáno celkem 41.376 případů žhářství. Více než 45 % (45,7) případů se týkalo budov (např. obytných, veřejných, skladů atd.), 24,4 % dopravních prostředků a 30,1 pak jiných cílů. Celková objasněnost těchto požárů pak byla 20,8 % (U.S. department of Justice, 2017).

S počtem požárů v České republice v roce 2015 jsme se seznámili již dříve. Z nich nezanedbatelných 8,59 % (1 738) požárů bylo zapáleno úmyslně, zemřelo během nich 5 osob, 67 osob bylo zraněno a způsobily přímou škodu ve výši 200 458 600 Kč. Ovšem tato čísla jsou možná ještě vyšší. 22,63 % požárů sice bylo prokazatelně způsobeno člověkem, ale nebylo možné rozhodnout, zda se jednalo o neopatrnost nebo o záměr a u 10,96 % případů nebyla příčina objasněna (Ministerstvo vnitra ČR, 2016).

Obrázek 1 – Příčiny požárů v roce 2015 (Ministerstvo vnitra ČR, 2016, s. 34)

Pokud se podíváme na statistiky Policie České republiky, pak v kolonce požáry najdeme za rok 2015 číslo 957 (Policie ČR, 2017). Je tedy vidět velký rozdíl v počtu uvedených případů. Britští autoři Young and Cooper (2003) vysvětlují stejnou situaci v britských statistikách tím, že policisté označí za zhářství jen část z požárů, které hasiči ohodnotí jako úmyslně založené, jelikož musí nalézt důkazy, že založení požáru bylo záměrné a jeho cílem bylo poškození majetku. Hasiči toto dokazovat nemusí, proto jsou jejich odhady úmyslně založených požárů mnohem vyšší. Ve statistikách policie za rok 2015 dále můžeme zjistit, že bylo objasněno 147 případů, za které bylo stíháno nebo vyšetřováno 125 pachatelů. 51 byli recidivisté, dále 23 z nich bylo mladších než 14 let a 7 ve věku mezi 15 a 17 lety a 18 pachatelů byly ženy. Uváděné škody jsou celkem 309.671,- Kč, což se zcela odlišuje od škod uváděných hasiči (Policie ČR, 2017). Výsledná objasněnost pak dosahuje 15 %.

Netík a kolegové (Netík, Hofmanová, Hladík & Burian, 2003) prováděli v letech 2001-2003 výzkum požárů a výbuchů v České republice. Shromáždili materiály o téměř 2000 požárech z let 1999-2001. K další analýze pak vybrali 172 případů, které byly aktivně založeny člověkem a jejichž pachatel byl zjištěn. V 19 případech byl požár založen neúmyslně a ve 153 případech úmyslně. Nenašli žádný významný rozdíl v rozložení požárů v jednotlivých měsících, avšak mírně převládaly požáry v srpnu a celkově v jarních a letních měsících. Statisticky významně častěji požáry vznikaly odpoledne až v noci – mezi 14 hodinou odpolední a 2 hodinou ranní. Statisticky vysoce významným cílem byly byty, rodinné domy, garáže a osobní automobily. Nejčtenější

příčinou požáru bylo „úmyslné založení požáru bez zjištěného motivu“, bylo tedy patrné, že vyšetřovací postupy nebyly účinné v oblasti zjištění motivace pachatele. Nicméně pokud motivace známá byla, pak nejčastějšími motivy byla msta, pokus zakrytí krádeže a nevhodná manipulace s otevřeným ohněm. Naprostá většina požárů se obešla bez zranění či úmrtí osob. Mladiství měli na svědomí statisticky vysoce významně méně požárů než dospělí a děti do 15 let. Mladí pachatelé častěji zakládali požáry bez přípravy, nejčastěji pomocí zápalek a na místě činu zanechávali více stop.

Již jsme se podívali na jednu z možností, jak můžeme rozdělit požáry. Klasifikovat můžeme samozřejmě i případy žhářství.

2.5. Klasifikace žhářství

Macy (1979) rozdělil důvody pro žhářství do těchto pěti forem:

- 1) Organizovaný zločin – zahrnuje příklady podvodné půjčky, vydírání nebo zakrytí jiných zločinů
- 2) Pojištění/bytový podvod – může se jednat o podvod přepojištění, snahu o vyklizení pozemku pro novou stavbu nebo o daňový únik – například když dojde k požáru skladu s neprodejným zbožím a firma inkasuje peníze z pojistky
- 3) Komerční – požár kryje chybějícího zboží, snížení ceny budovy, nebo slouží k zastavení ztrát při zadlužení
- 4) Rezidenční – požáry majitelé řeší problémy s prodejem domu, kdy následně inkasují peníze z pojistky, podpálením současného bydlení se snaží o získání veřejného bytu, financování nového automobilu chtějí uhradit z pojistky za požárem zničené staré auto a podobně
- 5) Psychologické - u dětí a mladistvých je příčinou zvědavost nebo emocionální problémy, tlak vrstevníků, dále sem patří pomsta, pyromanie, politické aktivity financované z pojistky, u extremistů zapálení majetku jako forma zastrašování

Ačkoliv tato typologie byla ve své době užitečná, je už na dnešní poměry poměrně zastaralá. Organizovaný zločin již nezaujímá tak významné procento z případů, aby si zasloužil vlastní kategorii, pojistná kategorie má velmi mnoho společného s kategorií komerční, i rezidenční,

protože jejich motivem je evidentně nějaký zisk. Naopak kategorie psychologická je příliš obecná a novější typologie ji rozděluje na více podkategorií (Betsinger, 2006).

V britské zprávě (Home Office, 1999) zaměřené na strategii boje se žhářstvím byly kategorie navrženy odlišně. Každá z kategorií následně mohla být přidělena úřadům, které za danou kategorii pachatelů odpovídá. Canter s Almondovou později tuto základní kategorizaci doplnili (2002; 2007)

- 1) Mladí pachatelé - motivem je vandalismus a nuda. Canter a Almondová sem řadí i malé děti hrající si s ohněm.
- 2) Zlovolní pachatelé – motivem je pomsta, rasismus, střet názorů/rivalita (rasová, kulturní, náboženská). Pachatelé bývají starší (věkový průměr je 26 let) a patří sem i mnoho žen žhářek.
- 3) Psychologická motivace – důvodem žhářství je duševní nemoc, motivem může být i sebevražda. Podle Cantera s Almondovou je žhářství v této kategorii prostředkem vyjádření emocí, přání nebo touhy po změně a řadí sem pachatele, kteří žhářstvím volají o pomoc nebo se chtějí stát hrdiny. Tuto kategorii přejmenovali na „Vyjádření emocí“.
- 4) Kriminální motivace – motivem je finanční zisk, spáchání podvodu nebo zakrytá jiného zločinu.

V kapitole o požárech jsme si představili klasifikaci požárů navrženou českým výzkumným týmem. Nyní si podíváme na to, jak jsou v jejím rámci dále rozlišeny úmyslně založené požáry, abychom měli také jeden příklad z našeho prostředí. Netík a kolektiv (Netík, Hofmanová, Hladík & Burian, 2003) tedy rozlišují:

- 1) Požár pro zisk – motivem je pojišťovací či daňový podvod
- 2) Požár organizovaný – motivem může být např. odstranění konkurence, výhrůžky, msta
- 3) Požár z extremistických důvodů – jde o teroristický nebo politický čin, náboženský či sociální (msta společnosti, řádění sportovních fanoušků)
- 4) Požár z důvodů individuální msty – individuální oběť
- 5) Zakrývací požár – slouží k zakrytí jiných trestných činů – vraždy, loupeže, vloupání, krádeže apod.
- 6) Požár pro vzrušení – založení požáru slouží pachateli k vyvolání vzrušení – patří sem požáry, které založí pachatel vyhledávající napětí (cílem může být vyvolat paniku),

motivem může být snaha o pozornost (blízké osoby, médií), profesní uznání (hasiči), sexuální či jiné vzrušení (pyromanie, pyrofilie).

Jak vidíme, mezi klasifikacemi je velký rozdíl. Během let jich vzniklo velké množství, většina z nich rozlišuje žháře právě na základě jejich motivace. Jak upozorňuje Betsingerová (2006), mnoho z nich se navzájem překrývá a více se ujalo jen několik z nich. Jejich problémem je, že není možné všechny druhy lidské motivace rozdělit do několika kategorií a kromě toho ne všechny druhy jednoho typu motivace jsou zcela stejné. Je také těžké určit přesnou motivaci lidského chování. Většina velkých typologií navíc neobsahuje položku „smíšené motivace“ a neexistuje ani mnoho výzkumů, které by platnost daných klasifikací ověřovaly (Betsinger, 2006). Ale prvním krokem, abychom se mohli se žhářstvím vypořádat, je právě identifikace různých typů žhářství a žhářů (Canter & Almond, 2002). Další klasifikace si představíme při bližším seznámení s hlavními přístupy k profilování.

2.6. Oběť žhářství

V případech žhářství je velmi důležité rozlišit, kdo nebo co bylo cílem žhářského útoku a kdo byl obětí. Co konkrétně měl oheň poškodit nebo zničit a komu chtěl pachatel uškodit? Cílem útoku je nějaký objekt z pohledu pachatele. Může se jednat o nějakou konkrétní osobu nebo určitý majetek, ale také o celé skupiny nebo organizaci. Zamýšlenou obětí označujeme osobu, skupinu nebo organizaci, která byla zničením objektu útoku přímo poškozena. Pachatel jí chtěl způsobit materiální ztrátu, ublížit jí, zranit nebo zabít. Je tedy důležité uvědomit si, že cíl a zamýšlená oběť se mohou, ale nemusí shodovat. Cílem může být například kostel, ale zamýšlenou obětí byla církev.

Vzhledem k tomu, že se oheň velmi snadno vymkne kontrole, může dojít k situaci, kdy se v objektu útoku vyskytuje osoba, o které pachatel nevěděl a dojde k jejímu zranění nebo usmrcení, aniž by byla cílem žhářského útoku. Stejně tak může dojít v důsledku rozšíření požáru na majetek, který nebyl součástí původního pachatelova záměru. V případě, že došlo k nezamýšlenému poškození osoby (nebo jejího majetku), je tato oběť nazývána o souběžnou⁷ (Turvey, 2012).

⁷ collateral

2.7. Žháři a nežhářští pachatelé

Ve srovnání s nežhářskými pachateli se žháři odlišují v několika oblastech. Projevují více zájmu o oheň, více se s ním identifikují a jsou si méně vědomi bezpečnostních rizik. Dále projevují výrazně více vzteku, nechají se snadno vyprovokovat, mají problémy v emocionální oblasti a nižší schopnost seberegulace. Kromě toho vykazují nižší celkové sebevědomí a překvapivě také nižší úroveň externích kontrol než jejich nežhářští spoluvězni (Gannon, Ciardha, Barnoux, Tyler & Mozova, 2013).

2.8. Sériový žhář

Jak již bylo řečeno, nejvhodnějším materiálem pro profilování jsou zločiny opakované – tedy sériové. Platí to samozřejmě i pro žhářství. Sériový žhář se dopouští tří nebo více žhářských epizod, které jsou od sebe odděleny obdobím emocionálního vychladnutí, které může trvat dny, týdny nebo až roky. Tento typ žháře je považován za nejnebezpečnějšího, protože si vybírá cíle náhodně a je obtížné odhadnout dobu mezi jednotlivými požáry. Navíc se během jedné žhářské epizody může dopustit i několika požárů (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

V devadesátých letech minulého století Sapp, Huff, Gary, Ilove a Horbert (1994) realizovali výzkum sériových žhářů. Jejich vzorek zahrnoval celkem 83 usvědčených žhářů, kteří s účastí na výzkumu souhlasili. Rozhodně se tedy nedá říct, že by se jednalo o vzorek náhodný. Se 41 žháři provedli rozhovory v letech 1990-1992, druhá polovina pachatelů byla vyslechnuta již mnoho let před výzkumem a výzkumníci tak pouze zpracovávali získaná data. Výsledky pak shrnuli do nepublikované zprávy. Většina sériových žhářů byli bílí (81,9%), heterosexuální (75,4%) muži (94%), z nichž polovina byla v době rozhovoru mladší 28 let. Z 1 474 požárů, které založili a k nimž byly dostupné informace, jich bylo 58,7 % založeno pachateli před dosažením 18 let věku a celých 79,7 % před 29. narozeninami. Zajímavé je, že celých 42,6 % požárů se dopustili pachatelé mezi 14 a 18 rokem. Celkově výzkum ukázal, že většina mladistvých pachatelů žhářské aktivity po dosažení 19. roku buď sníží nebo s nimi zcela skončí. Ovšem pokud v nich pachatelé pokračují, pak zakládají více požárů než jejich mladší kolegové.

Co se týče rodinného stavu, pak 65,9 % pachatelů bylo svobodných, 14,6 % rozvedených a dalších 3,7 % po rozchodu, což ukazuje na nedostatek stability v partnerských vztazích. Průměrný stupeň vzdělání žhářů byl desátý ročník, 90 % žhářů dosáhlo středoškolského nebo

nižšího vzdělání. Dvě třetiny pachatelů byly průměrné nebo vyšší inteligence. V armádě obvykle vykazovali nízké výkony. Většina z nich (86,6 %) byla již někdy zatčena, 63,4 % opakovaně a 23,9 % dokonce přímo za žhářství. Více než polovina pachatelů uváděla závažné zdravotní problémy a téměř polovina problémy psychologické. Vícečetná diagnóza se objevila u 34,6%, zajímavé je jistě i to, že se 19,2 % pachatelů někdy pokusilo o sebevraždu a 11,5 % mělo problémy s alkoholem.

Jen pouze třetina sériových žhářů měla před zatčením stálé zaměstnání, 28,2 % udalo jako povolání práci manuálního dělníka. Pokud jde o rodinnou situaci, většina (57,5 %) vyrůstala v rodině s oběma rodiči, ovšem méně, než třetina pachatelů popisovala vztahy s rodiči jako vřelé a blízké. Většina uváděla, že vztahy v rodině byly často chladné, s odstupem, nepřátelské nebo agresivní.

Pachatelé většinou nebyli příliš mobilní, nejčastěji (61 %) se na místo činu dopravili pěšky a 70 % požárů bylo založeno v okruhu do dvou milí od jejich bydliště a na místě, které pachatelé znali. Nejčastěji byli dopadeni díky policejnímu vyšetřování (38 %), i když 15 % pachatelů se samo přiznalo. 52,6 % pachatelů odpovědnost za své činy přiznalo. Většinou uvedli, že nepočítali s dopadením, ale mnoho z nich prohlásilo, že by požáry zakládali i s vědomím dopadení. To ukazuje na nutkavost ke žhářskému chování. Na místo činu obvykle (37,8 %) pronikli otevřenými přístupovými cestami, další se na místo vloupali (18,9 %) nebo použili více způsobů (16,2 %). Pětina (20,3 %) pachatelů měla spolupachatele, ale tito pachatelé měli překvapivě nižší počet založených požárů v historii (průměrně 6,1) než ti, kteří požáry zakládali sami (průměr 32,6 požárů).

Téměř všichni pachatelé zakládali požáry velmi jednoduše, nejčastěji s použitím dostupných materiálů, papíru a benzínu coby akcelerantů a pro zapálení použili zápalky nebo zapalovač. Skoro polovina pachatelů také tyto položky zanechala na místě činu, kde pak byly nalezeny jako stopy. Téměř čtvrtina žhářů z místa činu před zapálením ohně odnesla některé (nejčastěji cenné) předměty.

Po založení požáru zůstala třetina pachatelů na místě, čtvrtina se jich přesunula na jiné místo, odkud pak požár pozorovali a 40 % pachatelů místo činu opustilo a již se na něj nevraceli. Ovšem více než polovina pachatelů se na místo činu vrátila, většinou (97,3 %) do 24 hodin po činu.

Cílem žhářů se stávaly nejčastěji budovy (43,2 %) (a to obytné 10,5 %, komerční 18,1 %, jiné 14,6 %), dále dopravní prostředky (16,3 %) a jiné cíle (jako jsou porosty, koše, kontejnery atd.) ve 40,5 % případů. Většinou zakládali v jedné oblasti jen jeden požár. U 64,9 % pachatelů se závažnost požárů s časem zvyšovala.

Pokud jde o motivy, pachatelé uváděli různé důvody, ale častým faktorem byl stres. Poukazovalo to na skutečnost, že sérioví žháři mají problémy s řešením životních situací, přestože mají většinou průměrnou nebo nadprůměrnou inteligenci a pocházejí z relativně stabilního rodinného prostředí. Selhávají v mezilidských i pracovních vztazích. Jako nejčastější motiv se objevovala pomsta (41,4 %) a to většinou vůči institucím nebo společnosti jako takové, dále vzrušení (30,5 %) a vandalismus (7,3 %).

3. Specifické otázky žhářství

Nyní se podíváme na některé specifické kategorie žhářů. Začneme u patologického žhářství a podíváme se i na žháře z kategorie těch, kteří by měli proti požárům pomáhat, tedy z řad hasičů. Poté se přesuneme k ženám žhářkám, nakonec k dětem a mladistvým.

3.1. Patologické žhářství

Patologické zakládání požárů (pyromanie) definuje MKN-10 (Psychiatrické centrum, 2000, F63.1) jako chování, které je „*charakterizováno činy nebo pokusy o zakládání požáru majetku nebo jiných objektů bez zřejmého motivu a přetrvávajícím se zabýváním předměty okolo požárů a hoření. Chování je často sdruženo s pocitem stoupajícího napětí před aktem a intenzivním vzrušením po jeho provedení*“. MKN ji řadí pod nutkavé a impulzivní poruchy (F63.1). Diagnostická kritéria jsou ovšem velmi přísná. Pod pyromanii nepatří žhářství osob s disociální poruchou osobnosti, poruchami chování, organickými duševními poruchami, schizofrenií, a především osoby intoxikované alkoholem nebo jinou psychoaktivní látkou. Kritéria pro pyromanii tedy splňuje jen velmi málo žhářů. DSM 5 (Raboch, Hrdlička, Mohr, Pavlovský & Ptáček, 2015) pyromanii zařazuje pod Disruptivní poruchy, poruchy ovládání impulzů a poruchy chování (312.33). Na rozdíl od MKN-10 uvádí, že motivací nesmí být mimo jiné špatný úsudek následkem například intoxikace látkou. V tomto případě se tedy kritérium zdá poněkud volnější, co se alkoholu týče. DSM dále uvádí, že se pyromanie často vyskytuje spolu s dalšími poruchami jako jsou antisociální porucha osobnosti, porucha užívání látek, bipolární porucha a dále gamblerství. Výskyt v populaci uvádí 1,13 % a mezi recidivujícími žháři 3,3 %.

Podle Holmes a Holmes (2002) je typický pyroman mladý muž ve věku 16 až 28 let, z narušené rodiny, bez většího vzdělání, který má problémy s navazováním sexuálních vztahů, cítí se osamělý, méněcenný a frustrovaný. V jeho historii se objevuje abúzus alkoholu a trestná činnost.

Dále se v souvislosti se žhářstvím zmiňuje pojem pyrofilie (také někdy nazývaná pyrolagnie, sexuální pyromanie nebo pyropatie), definovaná jako sexuální vzrušené vyvolávané ohněm, přičemž je nezřídka spojená i se zakládáním požárů. Mohla by být řazena pod fetišismus (Weiss, 2010).

Mistlerová (2012) zkoumala sedm pacientů, kteří byli hospitalizováni na sexuologickém oddělení v letech 1996–2012, v rámci soudem nařízené sexuologické léčby. U čtyř z nich se projevovaly symptomy pyromanie, tak jak je stanovuje MKN 10, 3 uváděli fetišismus ohně. U všech vyšetření falometrem prokázalo reaktivitu na podněty týkající se ohně nebo svíček. Všichni uváděli, že se o oheň zajímali od dětství a žhářství se dopouštěli opakovaně. Většinou se jejich cílem, stávaly prázdné budovy (stodoly), seno, tráva, nebo papíry. Všichni udávali, že před činem byli v napětí, cítili se méněcenní a nespokojení se svým životem. Také byli všichni během činu pod vlivem alkoholu. V době, kdy se dopouštěli žhářství nebyli v partnerském vztahu. Uváděli, že byli z předchozích vztahů zklamáni nebo že mají se navazováním vztahu problémy. Většina (6 ze 7) byla vyučená, 1 absolvoval zvláštní školu. Všichni vyrůstali v kompletní rodině, 4 rodinné zázemí hodnotili kladně. Co je zajímavé, 5 pacientů uvedlo, že někdy utrpěli komoci mozku nebo prodělali meningitidu. Enurézu v dětství neuvedl nikdo. 3 pacienti se v minulosti dopustili krádeží, 2 prošli psychiatrickou péčí. 3 pacienti byli dobrovolní hasiči. Všichni byli kuřáci (Mistlerová, 2012). Zajímavé tedy je, že díky tomu, že všichni uvedli, že během žhářství byli intoxikováni alkoholem, nesplňují podmínku pro pyromanii podle MKN 10. Pokud jde o vztah mezi pyromanií a pyrofilii, Mistlerová uvádí, že vztah určitě existuje, ale že míra souvislosti mezi nimi je diskutabilní.

3.2. Žhářství u hasičů

Zjištění charakteristik žháře-hasiče je velmi důležité – jednak pro samotné vyšetřování podobných případů, ale hlavně pro lepší prověřování uchazečů během náboru k hasičům. Každý případ žháře-hasiče totiž vážně narušuje důvěru společnosti v hasičskou službu a komplikuje tak hasičům další práci. Proto je tak důležité, aby všichni adepti prošli důkladným psychologickým testováním, než budou k hasičům přijati. Bohužel u dobrovolných hasičů se nic podobného provádět nemůže, tudíž hlavní riziko spočívá právě v těchto skupinách nadšenců. Typickým příkladem je případ z roku 2013. Dva dobrovolní hasiči z Bukovan na Sokolovsku byli obviněni ze série drobných požárů v okolí – nejčastěji se jednalo o odpadky, trávu nebo stromy, šlo až o tři podobné požáry týdně. Velitel dobrovolných hasičů platil svému kolegovi za zakládání těchto požárů, protože chtěl zajistit zvýšení prestiže své jednotky v očích starosty a zvýšení příspěvku na její fungování peněz (Česká televize, 2013). Varovným znakem, že pachatelem může být hasič, bývá náhlý nárůst drobných požárů v oblasti, která spadá pod primární

oblast určité hasičské jednotky. Takoví pachatelé obvykle začínají v malém – nejprve se jedná o požáry košů nebo křoví, až postupně se přesouvají k větším cílům – opuštěným automobilům, prázdným budovám (Stambaugh & Styron, 2003).

V USA v 90. letech sestavila profil žháře-hasiče Lesní správa Jižní Karolíny a ve stejné době se stejnému tématu věnovala i jednotka behaviorální analýzy FBI. Jejich zjištění jsou velmi podobná (Stambaugh & Styron, 2003). Většinou se jedná o bělocha, mladého muže ve věku 17-25(26) let. Pochází z nestabilního rodinného prostředí – buď během jeho dětství v rodině chyběl jeden nebo oba rodiče nebo na něj rodiče byli tvrdí a celková atmosféra v rodině byla smíšená. S biologickým otcem měl pravděpodobně chladný, odtažitý až nepřátelský a agresivní vztah, matka byla naopak příliš ochranná. Většinou je průměrné či nadprůměrné inteligence, přesto jeho akademické výsledky byly slabé. Pokud je ženatý, pak se v manželství špatně adaptoval. V opačném případě stále žije s rodiči. Nemá mnoho stálých mezilidských vztahů, jeho sociální a interpersonální dovednosti vykazují nedostatky. Pracoval ve špatně placených zaměstnáních, nejspíše jako námezdní dělník nebo úředník. Má problém přizpůsobit se pracovnímu prostředí. Je fascinován prací hasičů a jejich vybavením, ne kvůli tomu, že vykonávají veřejně prospěšnou práci, ale spíše pro vzrušení, které je s ní spojené. V době trestné aktivity může čelit neobvyklému stresu – může se jednat o rodinné, finanční nebo právní problémy. Jednotka behaviorální analýzy FBI navíc uvádí, že se u něj v dětství mohla objevovat hyperaktivita a v dospělosti alkoholismus, homosexualita, deprese, hraniční porucha osobnosti a sebevražedné tendence (Stambaugh & Styron, 2003).

Dále výzkumníci přišli na to, že se jedná nejčastěji o hasiče začátečníky, kteří neslouží déle než tři roky. Obvykle používají dostupné materiály (papír, oblečení s benzínem a zápalkami nebo zapalovačem) a požáry zakládají samostatně, ale byly zaznamenány i případy, kdy pachatelé jednali jako skupina. Na venek působí arogantně, drze a až přehnaně sebevědomě. Mladší jedinci se oproti tomu mohou přehnaně snažit zalíbit ostatním nebo usilovat o jejich pozornost (Bushfire CRC, 2005). Jiné zdroje uvádějí, že se může jednat o hasiče sloužícího teprve první rok (Stambaugh & Styron, 2003).

Pokud jde o motivaci, můžeme najít příklady žhářství u hasičů ke každé kategorii žhářství FBI. Žhář-hasič motivovaný touhou po vzrušení se bude chtít ukázat před ostatními kolegy a společností jako hrdina, chce konečně uplatnit nabyté znalosti, dostat se „do akce“, vyzkoušet si hašení požáru. Hasič-žhář, kterého od hasičů vyhodili může být poháněn touhou po pomstě a může

například zapálit hasičskou stanici. Stalo se i to, že se hasič snažil požárem zakrýt vraždu své ženy. Ziskem motivovaný žhář hasič se bude snažit vydělat zakládáním požárů nějaké peníze navíc za odpracované hodiny nebo se k založení požáru nechá najmout. A existuje i případ, kdy bílí hasiči zapalovali černošské kostely. Pouze vandalismus je častější u civilních žhářů než u hasičů. Nejčastěji se ovšem projevuje více motivů zároveň (Stambaugh & Styron, 2003).

K tématu žhářství hasičů je nutné dodat, že hasiči procházejí velmi náročnými psychologickými testy a ve výsledku budou mít určité společné charakteristiky. Zde by bylo tedy potřeba doplnit výzkum, který by odlišil specifické charakteristiky žhářů hasičů od těch, které jsou společné všem hasičům.

3.3. Ženy žhářky

Ačkoli je dnes žhářství považováno spíše za mužskou záležitost (Bourget & Bradford, 1989), na konci 19. a začátku 20. století bylo připisováno převážně mladým ženám jako projev frustrace, odporu nebo protestu (Gannon, 2010). Závěry ohledně podílu žen mezi žháři se v jednotlivých studiích liší (Tennent, McQuaid, Loughnane & Hands, 1971; Bourget & Bradford, 1989), odhady se pohybují mezi 4 až 28 % (Gannon, 2010). Přesto se vědci shodují, že na téma žen žhářek bylo zatím zrealizováno jen velmi málo výzkumů a ty, které byly publikovány, přichází často s velmi rozdílnými výsledky. Je to dáno jednak velmi malými vzorky, ale výsledky jsou ovlivněny i tím, zda byl vzorek vybrán z řad obyvatel věznice nebo psychiatrické léčebny. Podívejme se tedy, co nám zatím studie na toto téma o ženách žhářkách mohou říct.

Tennent a jeho kolegové (Tennent, McQuaid, Loughnane & Hands, 1971) srovnávali 56 patientek ze tří speciálních nemocnic, které měly co do činění se žhářskými aktivitami (ačkoli jen 47 % z nich stanulo někdy kvůli žhářství před soudem) se stejným vzorkem jiných patientek. Informace získávali ze složek a rozhovorů s ženami. Ve srovnání s ostatními patientkami měly ženy za sebou více případů ničení majetku a méně agresivity vůči dalším lidem. Častěji byly odděleny od rodičů do věku 3 let a objevovalo se u nich více problémů v sexuálních vztazích. Ačkoli měly za sebou mnoho různých sexuálních aktivit, neprojevovaly o ně žádný větší zájem ani jim nepřipisovaly potěšení. Také se u nich objevovaly s vyšší frekvencí jako sekundární diagnóza poruchy. 39 % činů bylo výsledkem konfliktu s nějakou autoritou a většina (69 %) požárů byla založena v blízkosti bydliště pacientky. V případech opakovaného žhářství nepřevažovala jen jedna situace nebo jen jeden motiv.

Bourget a Bradford (1989) porovnávali 15 žhářek zatčených za žhářství a umístěných na forenzní psychiatrii Královské nemocnice v Ottawě s kontrolní skupinou mužských žhářů ze stejného zařízení. Jejich vzorek představoval 19,5 % všech umístěných žhářů. Věkově se ženy pohybovaly v rozpětí od 14 do 47 let, s průměrným věkem 26,5 roku. V době spáchání činů žádná z nich nebyla vdaná, neznámka měly za sebou rozvod. Byla u nich zjištěna častá sexuální promiskuita a první sexuální zážitky prožívaly v relativně nízkém věku. Nejčastěji se u nich vyskytovala porucha osobnosti a to v 58,3 % případů (což bylo více než u mužského vzorku (40,8 %)) a to jak antisociálního, tak histrionského typu. Autoři tak vyvozují, že je možné usuzovat na vztah mezi žhářstvím, poruchou osobnosti a jinými poruchami chování, které jsou charakterizovány nedostatkem kontroly impulsů. Dále také uvádějí, že pouze jedna žena splňovala diagnostická kritéria pro pyromanii, což jak jsme viděli ovšem může být způsobeno velmi striktními kritérii pro stanovení této diagnózy. Ačkoli jen několik činů bylo přímo spojeno s užitím alkoholu, přesto bylo jeho zneužívání mezi žhářkami velmi časté (46,6 %). Psychózy ani organické mentální poškození se nijak významně neobjevovaly, stejně jako mentální retardace a sklony k sebevraždám. Pouze ve dvou případech bylo založení požáru neúspěšným pokusem o sebevraždu. Jako motiv se nejčastěji vyskytovala pomsta (26,7%), následovaná snahou o upoutání pozornosti. Cílem byl velmi často majetek žen nebo jejich domov, což potvrzuje, že si ženy žhářky často vybírají cíl, který má pro ně emocionální význam. Finanční zisk nebo snaha o získání pojistky se jako motiv neprokázal. Míra recidivy byla relativně vysoká. Ačkoli výsledky vypadají velmi zajímavě, je nutné zdůraznit, že výzkumný vzorek byl opravdu velmi malý, a navíc se týkal pacientek psychiatrického oddělení.

Výsledky japonského výzkumného týmu (Wachi, Watanabe, Yokota, Suzuki, Hoshino, Sato & Fujita, 2007) se v mnohých aspektech ve výsledcích od tohoto výzkumu lišil. Jejich výzkum se ovšem soustředil na sériové žhářky, které byly zatčeny v Japonsku v letech 1982-2005. Získali tak vzorek čítající 83 žen, což bylo 12 % ze všech sériových žhářů, ale jen velmi málo z nich mělo na svědomí více než čtyři požáry. Průměrný věk byl vyšší než u předchozího výzkumu, 37,6 let. Výrazným rozdílem ovšem bylo především to, že téměř polovina žen byla vdaná a dále jen u 28 % byla zdokumentovaná historie psychických problémů a jen u 12 % byla diagnostikována nějaká psychická porucha. Autoři ovšem přiznávají, že ne všechny ženy prošly detailním psychiatrickým zhodnocením a nemusely tak být identifikovány všechny psychiatrické poruchy. Téměř polovina žen byla nezaměstnaná (43 %) a pětina (22 %) z nich byla někdy zatčená, nejčastěji za krádeže. Autoři tak uvádějí, že průměrnou žhářkou je žena středního věku, která je vdaná a v domácnosti.

Nemá vysoké vzdělání, ale je psychicky zdravá a nemá kriminální historii. Požár založí blízko domova a k přímému zapálení hořlavého materiálu použije zapalovač.

Gannonová (2010) dále dodává, že ve srovnání s mužskými žháři je u žen žhárek častější výskyt sexuálního zneužívání, deprese a psychóz a také motivu touhy po pozornosti/volání o pomoc. Naopak chybí sexuální fetišismus spojený s ohněm, touha sledovat boj hasičů s ohněm nebo ukázat hasičské dovednosti a dále motiv zakrytí zločinu nebo žhářství pro zisk .

3.4. Děťští a mladiství žháři

Než se pustíme o kapitoly o dětech, je nutná jedna terminologická poznámka. Angličtina rozlišuje dva termíny spojené s problematikou zakládání ohně: „firesetter“ a „arsonist“. Ten první se používá právě ve spojení s dětmi, znamená „zakladatel ohně“, a váže se k dětem, které si hrají s ohněm nebo oheň založí, aniž by si uvědomovaly možné důsledky, které může oheň způsobit – zranění, ztráty na životech nebo ničení majetku. „Arsonist“ (v češtině žhář) je právní termín a bývá aplikován na starší děti (a samozřejmě také dospělé), které zakládají ohně záměrně a alespoň do nějaké míry si uvědomují nesprávnost svého jednání, stejně jako možné následky (Brown & Newman, 1989). Pro absenci odpovídajícího termínu v českém jazyce, budeme obě skupiny označovat souhrnným pojmem žháři. Děťští a mladiství žháři představují velkou podskupinu z celkového počtu žhářů. Policejní statistiky za rok 2015 (Policie ČR, 2017) uvádějí, že z celkových 140 pachatelů vyšetřovaných pro žhářství jich bylo 23 ve věku 1-14 let a dalších 9 mezi 15 a 17 lety, což znamená, že 22,8 % osob vyšetřovaných ve spojitosti s požáry bylo mladších než 18 let. Navíc ve statistikách samozřejmě chybí případy, kdy se rodičům podaří oheň uhasit včas a není tak nutný zásah hasičů a stejně tak chybí požáry, kde pachatel nebyl zjištěn. Je tedy vidět, že si děti a mladiství naši pozornost plně zaslouží a zdržíme se u nich tedy trochu déle. Nejprve se podíváme na obecnou charakteristiku dětských a mladistvých žhářů, dále na vývoj žhářských aktivit u dětí a přidáme kategorizace dětských žhářů.

3.4.1. Charakteristika dětských žhářů

Yarnellová (2010) zkoumala v roce 1940 60 případů mladistvých žhářů z řad hospitalizovaných pacientů nemocnice Bellevue v New Yorku. Pozorovala u nich fantazie o zapálení některého člena z rodiny (buď toho, kdo dítěti odepíral lásky nebo toho, kdo se stal

rivalem v boji o lásku rodičů), vývojové poruchy učení, různé další druhy asociálního chování, akutní úzkost, děsivé sny a sexuální konflikty.

Slavkin (2000; 2001) testoval hypotézu vztahu recidivistického žhářství u dětí a pomočování a krutosti ke zvířatům. Jeho výsledky neprokázaly souvislost mezi recidivou u žhářů a enurézou, ale v jeho vzorku byl její výskyt oproti normální populaci zvýšený. Pokud jde o krutost na zvířatech, tam byla souvislost nalezena, děti, které týraly zvířata, se častěji dopouštěly recidivujícího chování. Nicméně Slavkin dodává, že týrání zvířat bude primárně korelovat s delikvencí jako takovou .

Kolko a Kazdin se tématu dětských žhářů věnovali velmi intenzivně a zrealizovali hned několik výzkumů. Rodiče mladých žhářů uváděli vyšší osobní stres, více problémů v manželství a stresujících životních událostí. Nad svými dětmi měli menší dohled, méně se o ně zajímali, nevyžadovali dodržování disciplíny a ani se příliš nezapojovali do společných aktivit s dětmi, které by vztahy v rodině pomáhaly rozvíjet. Objevovala se u nich i vyšší četnost psychopatologie. Děti také uváděly, že v nich rodiče často vyvolávají pocity viny a úzkosti. Děti, které si hrají se sirkami⁸, ale nezakládají ohníčky se nelišily od nežhářských dětí v rodičovské psychopatologii, rodičovském chování a vztazích rodič-dítě, ale stejně jako v případě dětských žhářů ale jejich rodiče měli problém s přijetím dítěte takového, jaké je (Kolko & Kazdin, 1990). Žháři přiznávali vyšší agresivitu a udávali nižší schopnost sebekprosazování a celkově nižší sebevědomí. Jsou emocionálně reaktivní, impulsivní, nespolehliví, neopatrní, tajnůstkářští a častěji lžou. Ve škole si vedou hůře než ostatní děti a jsou méně sociálně zdatní a méně přizpůsobiví. Nebyl nalezen žádný vztah mezi žhářstvím a výskytem poruch osobnosti, ale žháři, u kterých byla porucha osobnosti diagnostikována vykazovali extrémnější projevy a více antisociálního chování než jejich nežhářští kolegové se stejnou diagnózou. Žháři stejně jako hráči se sirkami dosahovali vyšších skóreů na stupnicích agresivity, nepřátelství, nepřímé agrese a složitého temperamentu. Kolko a Kazdin (1991) upozorňují, že hráči se sirkami jsou jakými mezistupněm mezi normálním a žhářským chováním.

Zajímali se i o vztah žhářství, zvědavosti a vzteku. U dětí, které byly označeny za velmi zvědavé, rodiče uváděli vyšší externalizovanou i internalizovanou dysfunkci, která zahrnovala antisociální chování, nepřátelství a slabé sociální dovednosti. Dále tyto děti dříve experimentovaly s ohněm, projevovaly o něj větší zájem a byly s ním i ve větším kontaktu. Oproti tomu děti, které

⁸ Matchplayers

skórovaly na stupnici vzteku na opačných pólech se nelišily v celkové psychopatologii, ale lišily se v míře rizika ke žhářskému chování. Na děti s vysokým skóre vzteku si kvůli jejich žhářskému chování častěji okolí stěžovalo, jejich žhářské aktivity byly méně trestány a také prokazovaly větší znalosti ohledně toho, co všechno hoří. Také se u nich často projevovalo nežádoucí chování (agresivita, vzdor, porušení pravidel, krádež, lhaní) těsně před ohněm. Zajímavé bylo, že rodiče těchto dětí udávali větší připravenost na možný požár. Tedy děti s vyšší mírou vzteku se více zapojují do aktivit s ohněm, ačkoli jejich rodiče se zdají být lépe připraveni si s tím poradit. Vyšší zvědavost byla asociována s větší rozmanitostí a kontinuitou žhářských aktivit, zatímco vztek byl spojen s dočasným nárůstem deviantního chování těsně před incidentem, ale neukazovalo se déletrvající zapojení do žhářství. Děti, které měly vysoké skóre jak u zvědavosti, tak u vzteku, projevovaly největší dysfunkční chování a nejvyšší riziko žhářského chování (Kolko & Kazdin, 1991).

Slavkin (2000) poukázal na vztah mezi určitými typy žhářství a způsobenou škodou. Vyšší škody obvykle způsobují žháři ze zvědavosti a jsou také výsledkem nehody. V podstatě platí, že čím nižší stupeň delikvence pachatele, tím vyšší destruktivnost požáru. Největším faktorem výše škody byla tedy zjištěna zvědavost. Takové děti si často neuvědomí nebezpečnost situace, kterou vyvolaly a o ohni nikomu neřeknou. Slavkin také zjistil, že recidivní chování lze předpovědět na základě faktorů, kterými jsou vyšší stupeň sociálních dovedností, nepřítomnost charakteristik požárů ze zvědavosti nebo neopatrnosti a vyšší stupeň patologie nebo delikvence. Mezi další faktory, které se často pojí s výskytem žhářství Slavkin uvádí agresivitu, delikventní chování, vandalismus, vyjádření emocí, hledání pozornosti a otázky prostředí, ve kterém dítě žije.

3.4.2. Vývoj žhářství v průběhu dětství a adolescence

Stejně jako jiné aktivity se u dětí vyvíjejí i žhářské aktivity. Nejčastěji se vyskytují ve věku 7-10 let. Jak děti stárnou, přesouvají se cíle jejich požárů dále od domova – na budovy v sousedství, koše, automobily a školy (Slavkin, 2000). Základně můžeme vývoj žhářských aktivit rozdělit na stádium zájmu o oheň, stádium zapalování ohně a žhářské chování (Doley, 2007). Můžeme se na něj ovšem podívat i z hlediska věku dítěte.

Žhářství u malých dětí (3-6 let)

Často se předpokládá, že existuje nějaký vrozený nebo dědičný pud vedoucí k zakládání ohňů. U dětí v tomto věku souvisí hraní s ohněm s vývojovou potřebou objevování světa. Až 45 % předškolních dětí si podle Pinsonneaultové (2002) s ohněm někdy hrálo. Děti v tomto věku jsou egocentrické, zrak je pro ně hlavním zdrojem informací okolí a oheň je pro děti atraktivní, je barevný, bliká a tančí, líbí se jim, jak v ohni mizí papír a neumí ovládnout svoji touhu vidět ho znovu. Neuvědomují si ještě řetězec příčiny a následku. Učí se zatím pouze vlastní zkušeností, ne tím, že jim někdo řekne, co se stane. Napodobují, co viděly dělat ostatní. Rozhodují se jen na principu, co je příjemné, to je dobré. A pokud je něco napadne, okamžitě to realizují (Pinsonneault, 2002). Bohužel, mají jen málo informací o tom, jak moc je oheň nebezpečný a takto malými dětmi založené požáry bohužel často vedou k velkým škodám a ztrátám na životech. Proto se předpokládá, že včasné vzdělávání ohledně bezpečného zacházení s ohněm a jeho nebezpečnosti může snížit míru recidivy u mladistvých žhářů. Kromě přirozeného objevování je však možné u malých dětí zapletených do žhářství vyzorovat i určité společné charakteristiky. Často se jedná o děti, které jsou doma zanedbávané, mají různé problémy s chováním, jako jsou porušování pravidel, agresivita a ničení, ale může se u nich také projevovat deprese. Samy sebe vidí jako samotáře, kteří jsou stranou od rodiny (Slavkin, 2000).

Žhářství u dětí 7-10 let

Děti v tomto věku jsou podle Slavkina (2000) nejméně prostudovanou skupinou dětských žhářů. Už jsou schopné si o ohni něco přečíst, něco se dozví ve škole, vidí v televizi, mohou se zeptat dospělých. To všechno může přidávat čas mezi náhlý impuls a akci. Dítě získává více informací, rozšiřuje se okruh lidí, které zná. Často si v tomto věku vytváří imaginární přátele, kteří mu pomáhají zvládat složité situace. Začíná si uvědomovat, že jeho jednání má určité následky, ale jak moc se může oheň rozšířit a být nebezpečný, to si ještě neuvědomuje. Více než vizuální stránka ohně už ho zajímá samotný proces (Pinsonneault, 2002). Právě tomto věku se ukazuje, jakým vzorem jsou pro děti rodiče. To od nich děti přejímají chování, které buď omezuje, nebo podporuje chování, které nakonec vede ke žhářství. Klíčové aspekty předpovídající nežádoucí žhářské chování jsou modelování neopatrného zacházení s ohněm, přístup k zápalným zařízením a raný zájem o oheň a přímé zážitky s ním (Slavkin, 2000).

Pro toto období je charakteristická schopností třídit informace a zapamatovat si nová fakta. Děti již mají smysl pro čas, uvědomují si principy zachování množství. Začínají pracovat v týmech, soupeří s ostatními. Velkou roli v této době hrají pravidla. Krizové zhárství se objevuje nejčastěji mezi 8-12 rokem, kdy děti zažívají pocit bezmoci z událostí, které nemohou změnit (úmrtí v rodině, stěhování) a zhárství jim dává pocit, že mají alespoň nad něčím kontrolu. Řešením je najít nějakou jinou aktivitu, která jim bude dodávat pocit kompetentnosti, kontroly a sebedůvěry. Bezpečné zacházení s ohněm děti naučí, že mohou zvládnout nějakou dovednost a stanoví jim nová pravidla, která mohou touhu po zakládání ohňů nahradit (Pinsonneault, 2002).

Zhárství v rané adolescenci (11-14 let)

V tomto věku se často předpokládá jako motivace touha po pomstě, žárlivost a vztek, které jsou projevem externalizace emocí. Objevují se vyšší stupně agresivity, asociálního a problematického chování a nepřátelských projevů. Do této věkové skupiny také spadá největší procento z dětských žhářů, kolem 13-14 let.

Děti v adolescenci se ocitly na hranici. Nechtějí už zůstat v minulosti – v dětství, ale budoucnosti a s ní spojené dospělosti se ještě bojí. Jsou schopny abstraktního myšlení, nic není jisté, ke všemu se dají najít otázky, všechno lze zpochybnit. Mají pocit nadřazenosti, ale jejich tělo je ještě zrazuje (akné, pocení, změny hlasu). Projevují se u nich výkyvy nálad a vznětlivost, které jsou výsledkem hormonálních změn. Stávají se z nich svoji největší kritici, mají jasnou představu, jací by měli být a s tou se srovnávají. Prožívají krizi identity, pocity úzkosti a nízkou sebeúctu, ale schovávají se za obrannou maskou. Odpoutávají se od rodičů, bouří se proti autoritám, ale nezávislosti se bojí. Chtějí mít svobodu, ale odmítají převzít s ní související odpovědnost (Pinsonneault, 2002).

Zhárství v pozdní adolescenci

Zhárství této věkové skupiny je často výsledkem skupinové aktivity a tlaku vrstevníků a většinou zahrnuje i jiné delikventní aktivity. Mladí se tak snaží na sebe upoutat pozornost, získat alespoň nějakou reakci od rodičů a jiných autorit. Takové chování začíná obvykle u malých nevýznamných požárů, ale jak mladiství získávají sebedůvěru, požáry se stávají většími. Svými činy se chlubí před ostatními. Často se jedná o děti, jejichž otcové pracují v zaměstnání, které

souvisí s ohněm a které jako děti velmi obdivovaly. Vystavení požárů v mladém věku tedy možná může vést k ranému žhářství a později k jeho mnohem horší a destruktivnější formě (Slavkin, 2000).

S těmito mladistvými se pracuje velmi špatně, jelikož dospělí u nich vzbuzují odpor. Prevence musí respektovat jejich hodnotový systém, protože adolescenti se umí stát až fanatiky prosazujícími hodnoty, které považují za správné, a i když se bouří proti normám a pravidlům, potřebují je (Pinsonneault, 2002).

3.4.3. Typologie mladistvých žhářů

Fineman (1995) podle Slavkin (2000) rozlišil sedm typů mladistvých žhářů.

- 1) Žhář ze zvědavosti – většinou se jedná o malé děti ve věku 3-6 let. Zakládání ohniček je součástí jejich experimentování se světem, nechtějí nikomu ublížit, ale neuvědomují si, jaké mohou být důsledky jejich jednání. Jejich motivací nejčastěji bývá, že chtěly vidět plameny. V některých případech se jedná o děti s poruchou pozornosti nebo hyperaktivitou.
- 2) Náhodný žhář – náhodným žhářem se obvykle stávají děti mladší 11 let. I v tomto případě může být motivací experimentování nebo součást „vědeckého výzkumu“. Ani tyto děti nechtějí nikomu ublížit, požár je následkem nehody.
- 3) Žhář volající o pomoc – často se jedná o zneužívané děti a děti s poruchou pozornosti, hyperaktivitou, depresí nebo posttraumatickou stresovou poruchou. V jejich případě je založení ohně pokusem o úmyslné nebo nevědomé upozornění na jejich rodinnou situaci. Ačkoli jejich záměrem obvykle není někomu uškodit, jejich požáry mohou mít velmi vážné následky. Prognóza úspěšnosti léčby bývá v těchto případech příznivá. Podtypem jsou děti, které vyhledávají pozornost vrstevníků nebo společnosti. Ty založí oheň, který poté sami „objeví“ nebo pomáhají hasit.
- 4) Delikventní žhář – obvykle se jedná o preadolescentního nebo adolescentního mladistvého, který založí oheň buď pro zisk, nebo aby zakryl jiný zločin. Často se také podílí na jiném vandalismu a zločinech z nenávisti, charakteristické jsou u něj problémy s chováním. Obvykle neprojevuje vůči ostatním lidem příliš empatie a svých činů nelituje. Většinou ale jako mladistvý nezpůsobí kromě poškození majetku vážné škody na zdraví ostatních.

- 5) Vážně narušený žhář – tito mladiství mívají diagnostikovány nejrůznější patologie jako jsou posttraumatické poruchy, úzkostné poruchy nebo poruchy osobnosti. Může se jednat o schizofrenní osoby, paranoiky nebo psychotiky. Míra recidivy je v těchto případech vyšší než u jiných skupin.
- 6) Kognitivně narušený žhář – patří sem mladiství žháři s mentální retardací nebo organickým poškozením mozku, dále také jedinci s vážnými poruchami učení, děti ovlivněné fetálním alkoholovým syndromem a děti matek užívajících v těhotenství drogy. Neuvědomují si důsledky svého jednání a obvykle nechtějí nikomu uškodit, ale často způsobí velké škody. Většinou jsou adepty pro úspěšnou terapii.
- 7) Sociokulturní typ – nejčastěji se jedná o mladé dospělé, kteří chtějí svými požáry podpořit své další jednání. Žhářské jednání je buď součástí aktivity nějaké skupiny, nebo jím chtějí na něco upozornit. Může se například jednat o náboženský fanatismus. Bohužel, tito jedinci často ztrácí nad svými požáry kontrolu a mohou tak ublížit ostatním.

Slavkin (2000) zkoumal vztah mezi jednotlivými typy a jejich vztahem ke čtyřem faktorům: patologii, sociálním dovednostem, delikvenci a věku. Prokázal, že žhář ze zvědavosti je mladší (obvykle 3-6 let), vykazuje nízkou úroveň delikvence a patologie. Tyto děti také nemívají moc problémů se socializací a vyjadřováním svých emocí. O oheň se zajímají více než pachatelé z jiných kategorií. Náhodní žháři rovněž prokazovali nízký stupeň delikvence a patologie. Také neměli mnoho problémů se socializací a vyjádřením pocitů. Většinou se jednalo o děti mladší 11 let. Žháři volající o pomoc nevykazovali vyšší stupně patologie, problémy se socializací a vyjádřením emocí, stejně jako předchozí kategorie, ale více než v jiných kategoriích se v této objevovaly dívky. Častěji se také jednalo o bílé děti než o Afroameričany. Delikventní žháři mají také nízký stupeň psychopatologie, ale stupeň jejich delikvence je vysoký. Také se jedná o starší děti. Také se jedná o děti bez větších problémů se socializací a vyjádřením emocí. Vysoký stupeň patologie se oproti tomu dá nalézt u skupiny vážně narušených žhářů. U nich je zase nízký stupeň delikvence. I v tomto případě převažují bílé děti nad afroamerickými.

Stadolnik (2000) rozlišil jen čtyři kategorie, některé kategorie Finemana se sloučily.

1) Žhářství motivované zvědavostí

Jedná se spíše o mladší děti ve věku 3-7 let, v 90 % případů jsou to chlapci. Objevuje se u nich vyšší četnost impulzivity (a případně ADHD) a odpor k autoritám. Rodiče je jsou popisují jako „jde do všeho“, „těžko se kontroluje“, „dobrodružný“, „uličnický“, a „agresivní“. Učí se neverbálně – dotýkáním, experimentováním a manipulací ne kladením otázek.

Často žijí v domácnosti jen s jedním rodičem a jsou tak delší dobu mimo rodičovský dohled. Jejich rodiče mívají omezené rodičovské dovednosti ke zvládnutí obtížného chování svých dětí. Spoléhají především na tresty místo na to, aby dětem podali odpovídající instrukce. Nerozumí dětskému vývoji, takže na dětskou zvědavost reagují negativně a kontraproduktivně. Také si jsou sami jen omezeně vědomi toho, jak bezpečně zacházet s ohněm a jejich domy jsou na oheň špatně připraveny, chybí detektory kouře, hasící přístroje i únikové plány. Obvykle jeden nebo oba rodiče kouří a děti tak mají snadný přístup k zapalovačům a sirkám.

Děti vstávají brzo, hledají stimulaci, ať již ve formě nějaké fyzické aktivity nebo videoher. Proto jsou také jejich ohníčky zakládány brzy ráno nebo během hodin po škole, a to buď v domě nebo v jeho blízkosti, například na dvorku za domem nebo na skrytých místech jako jsou skříně nebo pod postelí. Jako zápalné zdroje používají sirky nebo zapalovač a zapalují papír, hračky nebo třeba jídlo. Někdy mohou jejich pokusy zahrnovat i použití trouby, krbu, toustovačů nebo kamínků. U většiny dětí se jedná jen o jednotlivé epizody, ale jsou i takové, u kterých je možné rozpoznat určitý vzorec chování. Děti dostatečně nerozumí tomu, že oheň může rychle narůst, nedoceňují jeho nebezpečnost. Svého chování často litují.

2) Žhářství motivované krizí

Opět se většinou jedná o chlapce (75-85 %), většinou ve věku 6-12 let. Mohou, ale nemusí mít za sebou historii předchozích kontaktů s ohněm nebo alespoň zájmu o něj. Často se jedná o děti, co byly fyzicky, sexuálně nebo emocionálně zneužívané. Diagnosticky se jedná o heterogenní skupinu, může zahrnovat děti bez psychické poruchy či onemocnění v anamnéze ale i ty vážně narušené. Mají problémy s vyjadřováním svých myšlenek a pocitů, obvykle jsou popisovány jako samotáři, sociálně neasertivní nebo jako ti, co mají chronické problémy se svými vrstevníky.

Pocházejí z různého demografického a socioekonomického zázemí. V rodině se projevuje nějaká forma krize nebo stresové situace, buď v podobě jednotlivé, akutní epizody nebo dlouhodobé chronické situace – může se jednat o fyzické nebo emocionální zneužívání, smrt blízkého příbuzného, odloučení nebo rozvod rodičů, zneužívání drog nebo alkoholu, domácí násilí, ztrátu zaměstnání, stěhování nebo třeba i smrt domácího mazlíčka. Rodina na vzniklou krizovou situaci reaguje špatně a není schopna dítěti poskytnout ani řešení ani dostatečnou emocionální podporu a vůči pokusům o jakoukoli intervenci nebo změnu může být rezistentní.

Ohně zakládané těmito dětmi jsou často symbolické nebo jimi děti něco vyjadřují (vypráví příběh). Důležitými ukazateli může být načasování a výběr místa a cíle ohně (postel, oblečení, osobní vlastnictví některé osoby), ale i sekvence, v jaké dítě žhářské aktivity provádí. Jako zápalné zařízení může použít třeba oblíbený zapalovač jednoho z rodičů. Jen zřídka je jeho záměrem ublížit někomu dalšímu. Ale zdá se, že nad svým chováním neprojevuje příliš lítosti a nevypadá to, že by si uvědomovalo možné důsledky pro ostatní.

3) Žhářství motivované delikvencí

V tomto případě se jedná o starší děti a adolescenty ve věku mezi 10 a 17 lety. Ačkoli se stále jedná převážně o chlapecké jednání, v této skupině již můžeme pozorovat vyšší procento dívek (25-30%) než u předchozích dvou kategorií. Výrazný podíl mladistvých v této kategorii splňuje kritéria pro poruchu opozičního vzdoru nebo poruchy chování. Ve srovnání s jejich nežhářskými delikventními vrstevníky se u nich projevují větší projevy poruch chování a antisociálního jednání. Mají špatně rozvinuté sociální a interpersonální dovednosti, ve škole často selhávají a mají problémy s chováním.

U jejich rodičů se objevuje zneužívání návykových látek, historie domácího násilí, problémů se zákonem a celková sociální nestabilita. Svým dětem nejsou schopni poskytnout bezpečné prostředí, děti jsou často podvyživené a zneužívané. Rodičovský styl výchovy bývá velmi rigidní a trestající, ale zároveň nekonzistentní v administraci důsledků. Velmi negativně reagují na snahu dětí o získání větší nezávislosti. Vůči intervencím ze strany sociálních služeb jsou velmi rezistentní nebo až přímo konfrontační.

Děti a mladiství v této kategorii své požáry zakládají většinou mimo dům. Jejich cílem se stávají školy, prázdné budovy, odpadkové koše, zalesněné oblasti nebo třeba opuštěné

automobily, ale může také jít o záměr poškodit majetek konkrétní osoby. Žhářské chování může být i výsledkem skupinové dynamiky, kdy se děti snaží udělat dojem na ostatní členy skupiny nebo chtějí mezi ostatní lépe zapadnout. Jen omezeně si uvědomují, jak nebezpečné následky jejich chování může mít pro ně i pro ostatní. Při zakládání ohně používají často nebezpečné chemické akceleranty (benzín, aerosolové spreje) a jiné explozivní materiály, a to velmi nezodpovědným způsobem. Žhářská aktivita je pro ně hrou, určitou výzvou, často je výsledkem skupinového myšlení a vlivu ostatních.

4) Žhářství motivované patologií

Do této kategorie spadají opět většinou muži, adolescenti ve věku 13-17 let. V anamnéze mívají problémy s deficitem v kognitivních, neurologických i emocionálních oblastech. Často se u nich objevuje omezené a narušené myšlení ve formě paranoie, halucinací a deziluzí. Špatně řeší problémy, mají nedostatky v sociálních dovednostech a obtíže v mezilidských vztazích. Na předchozí snahy o vnější intervenci reagovali jen omezeně. Stali se obětí v případech fyzického, sexuálního nebo emocionálního zneužívání. V raném věku byli často fascinováni ohněm a v průběhu doby se tato fascinace vyvinula jako způsob vyrovnávání se s problémy nebo se stala součástí jejich osobnosti.

Pocházejí z chaotického, násilného nebo zneužívajícího rodinného prostředí. Rodinná historie bývá pozoruhodně bohatá na duševní choroby a jejich rodiče vykazují v této oblasti vícero deficitů.

Tito mladiství za sebou mívají vícero požárů, často se jedná až o stovky případů. Zakládají je o samotě, v tajnosti, mívají pro ně až rituální povahu. Sami o ohni mluví, jako by měl lidské vlastnosti (např. tančící).

Nyní tedy máme tedy představu o tom, jak vypadá žhář pyroman, hasič, žena i mladistvý a můžeme se vrátit zpět k profilování.

4. Hlavní přístupy k profilování a jejich přínos k profilování žhářství

Nyní se tedy podíváme blíže na hlavní přístupy k profilování a co nám mohou nabídnout k problematice žhářů.

4.1. Kriminální vyšetřovací analýza FBI

S prací FBI jsme se již seznámili, nyní si představíme výsledek jejích výzkumů. Nejznámější a nejčastěji citovanou klasifikací je dichotomie organizovaný a neorganizovaný pachatel, která se poprvé objevila v souvislosti s výzkumem sexuálně motivovaných a sadistických vražd (Boukalová, Gillernová, Netík, Sejkorová, Záhorská & Zbořilová, 2006; Palermo & Kocsis, 2005).

Podle Hazelwooda a Douglase (1980) existují dva základní typy pachatelů, kteří se dopouštějí sexuálně motivovaných vražd. Označili je „organizovaný nesociální“ a „neorganizovaný asociální“. Tato dichotomie byla následně použita i pro pachatele jiných trestných činů, včetně žhářství.

Typický organizovaný pachatel je nezodpovědný a sebestředný jedinec, lhostejný ke společnosti. Celkově lidi nemá rád, ale nevyhýbá se jim. Je schopný chovat se vůči ostatním přátelsky a zdatně jimi manipulovat, aby dosáhl svých cílů. Je velmi metodický. Uvědomuje si dopad svých činů a je to právě důvod jeho jednání (Hazelwood & Douglas, 1980). Čin tohoto typu pachatele vykazuje znaky přípravy činu. Podle zjištění FBI je takový pachatel obvykle inteligentní, sociálně zdatný a sexuálně kompetentní a často žije s partnerem. Jeho činy jsou spuštěny nějakou stresovou situací, která v něm vyvolala velký vztek, případně může trpět depresí. Na místě se nebude zdržovat, ale bude sledovat zprávy o svém činu v médiích (Ainsworth, 2001; Boukalová, Gillernová, Netík, Sejkorová, Záhorská & Zbořilová, 2006). Organizovaný žhář je metodický, často používá sofistikovaná zápalná zařízení (např. časovací mechanismy), požáry zapaluje na více místech a přehnaně využívá akceleranty (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Oproti tomu neorganizovaný asociální pachatel se dopouští činů, které působí neplánovaně, často používá materiály, které najde na místě a ani se nesnaží zakrýt důkazy, takže na místě činu

se často nacházejí zápalky, cigarety nebo zbytky po použití akcelerantů. Mohou být nalezeny i otisky prstů, bot nebo psané poznámky (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997). S velkou pravděpodobností nebydlí daleko a žije sám. Nebude vysoké inteligence, ani příliš sociálně nebo sexuálně zdatný. Možná je i přítomnost poměrně závažné mentální choroby. Jako dítě byl pravděpodobně obětí fyzického nebo sexuálního zneužívání (Ainsworth, 2001). Neorganizovaný pachatel cítí vůči společnosti averzi. Je radši sám a je ostatními považován za samotáře. V mezilidských vztazích mívá obtíže, a proto se často cítí odmítaný a osamělý (Hazelwood & Douglas, 1980).

Wilson, Lincoln a Kocsis (1997) poznamenávají, že bychom se na organizovanost či neorganizovanost měli dívat spíše jako na kontinuum, protože mnoho pachatelů vykazuje rysy obou kategorií.

Po první klasifikaci přišli agenti FBI i s dalšími typologiemi, my se podíváme na klasifikaci pachatelů žhářství.

4.1.1. Klasifikace motivace žhářů

V 80. letech minulého století provedla jednotka NCAVC výzkum, týkající se žhářství a jeho pachatelů. Hlavním cílem výzkumu bylo pomoci vyšetřovatelům z řad hasičů a policie při objasňování těchto trestných činů. Provedli rozhovory s 1 016 mladistvými a dospělými zatčenými za žhářství a další zločiny spojené s ohněm. Výsledkem jejich výzkumu bylo šest následujících skupin motivů žhářství (v závorce je uvedeno procento případů se znaky této motivace):

- Vandalismus (49 %)
- Vzrušení (25 %)
- Pomsta (14 %)
- Msta (14 %)
- Zakrytí zločinu (2 %)
- Zisk (1 %)
- Jiné motivy (8 %)

Analýza dat naznačila, že existuje vztah mezi zjištěnými motivy a různými osobnostními

charakteristikami (Icove & Estepp, 1987). Na základě těchto skupin motivů pak byla později vytvořena pravděpodobně nejčastěji citovaná klasifikace žhářství (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997). Podíváme na jednotlivé typy motivací podrobněji.

Žhářství motivované vandalismem

Žhářství motivované vandalismem je výsledkem zlovolné motivace a jeho výsledkem je škoda a zničení nějakého objektu. Běžným cílem jsou vzdělávací zařízení, ale mohou se jím stát i obydlené oblasti nebo vegetace (tráva, křoví, lesní porost nebo dřevo). Často se jedná o více pachatelů, jejich jednání je spontánní a impulzivní. Je-li je pachatelů více, jeden z nich bude vůdcem. Požár bude založený nejčastěji odpoledne v pracovní den. Místo činu vykazuje znaky neorganizovaného zločinu, často jsou nalezeny fyzické důkazy (zápalky, cigarety, plechovky sprejů na graffiti) a pachatelé zapalují materiály, které naleznou na místě. Někdy ovšem používají i hořlavé tekutiny. Na místo činu se mohou dostat oknem, pak budou nalezeny střepy jako následek mechanického poškození. Dále mohou být na místě i jiné znaky vandalismu, jako jsou nápisy na stěnách, chybějící předměty nebo známky ničení majetku (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Typickým pachatelem je mladistvý muž, který nemá zaměstnání a ve škole neměl příliš povzbudivé výsledky. Bude svobodný a žije s jedním nebo oběma rodiči. Alkohol ani drogy se žhářstvím obvykle spojeny nebývají. Pachatel již může mít nějaký kriminální záznam. Je možné, že alespoň jeden z pachatelů měl ve škole nějaké problémy s jednáním s autoritami. Většina pachatelů takových žhářských útoků bydlí ve vzdálenosti do jedné míle od místa činu a po zapálení ohně z místa okamžitě utíkají a většinou se na místo činu již nevracejí (Holmes & Holmes, 2002). Pokud se přece jenom vrátí pak se na oheň dívají z bezpečné vzdálenosti (Icove & Estepp, 1987; Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Žhářství motivované vzrušením

V těchto případech jsou žháři poháněni touhou po vzrušení, kterou zakládání požárů uspokojuje. Může se jednat o samostatného pachatele nebo skupinu a většinou nechtějí nikomu ublížit. Často se z nich stávají sérioví žháři. Patří sem pachatelé vyhledávající vzrušení, pozornost nebo uznání ale také sexuální uspokojení. Nejčastějším cílem bývají kontejnery a odpadkové koše,

vegetace, stohy, staveniště nebo obytný majetek. Pachatel si může vybírat cíl i tak, aby bylo v jeho blízkosti možné pozorovat požár i hasičský zásah. Většinou se bude jednat o venkovní prostory, které jsou známé jako místa odpočinku nebo večírků. Často zapalují materiály na místě činu, pokud použijí zápalné zařízení, pak bude nejspíše opatřené časovacím zařízením. Pachatelé ve věku 18-30 let spíše využijí akceleranty. Požár vegetace bývá iniciován pomocí zápalek a cigaret. Někteří pachatelé zůstávají na místě činu a vmísí se do davu, aby pozorovali oheň. Ti, co z místa činu odcházejí, se obvykle vrátí později, aby si prohlédli škodu, kterou způsobili. Malé procento žhářů této kategorie spadá pod kategorii sexuální parafilie. V těchto případech je možné nalézt na místě ejakulát, fekálie nebo pornografický materiál. Obvyklým pachatelem je mladistvý muž nebo mladý dospělý muž s deseti nebo více absolvovanými lety školní docházky. Většinou je nezaměstnaný, svobodný a žije s jedním nebo oběma rodiči. Rodina pochází ze střední nebo nižší střední vrstvy. Pachatel má často problémy v partnerských vztazích. V případě starších pachatelů se objevuje užití alkoholu a drog. Časté budou policejní záznamy za drobné přestupky (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Žhářství motivované pomstou

Motivací tohoto typu žháře je odplata za skutečná nebo domnělá příkoří. Bude se jednat pravděpodobně o jednorázový a dobře naplánovaný čin, zaměřený na osobní majetek nebo instituci (například vládu), která je podle pachatele původcem daného provinění nebo o neplánovaný (či jen povrchně naplánovaný) opakovaný útok zaměřený na pomstu společnosti. Spouštěčem činu může být i několik let stará událost. Cílem se může stát bydliště nebo automobil nějaké osoby, budova firmy, ve které byl pachatel dříve zaměstnán nebo instituce, která mu uškodila nebo i konkurenční gang. Oběť pomsty měla obvykle někdy dříve osobní nebo profesní konflikt s pachatelem. Příkladem může být milostný trojúhelník, nebo konflikt mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Oběť a pachatel jsou obvykle stejné rasy. Tento žhář většinou pochází z nižší sociální vrstvy, ale bude vyššího vzdělání než žháři předchozích typů. Do této kategorie je možné zařadit většinu žen žhárek. Jejich cílem bývá majetek bývalých partnerů, jako jsou oblečení, osobní věci, automobil nebo nějaká oblast osobního významu. Požár bývá založen právě s použitím osobních věcí oběti, v případě požáru automobilu například zapálí interiér vozu. Ženy použijí jako akcelerační spíše dostupné hořlavé tekutiny (například tekutinu ze zapalovače). V případě mužských žhářů motivovaných pomstou požáry také zahrnují objekty osobního významu, ale žhářství bude více

destruktivní a šířeji zaměřené. Může být použito nadměrné množství akceleračních (např. benzín) nebo třeba Molotovův koktejl. Pachatelem bude nejčastěji dospělý muž s deseti nebo více lety školní docházky. Pokud bude zaměstnaný, pak nejspíše v nepříliš dobře placené dělnické profesi. Obvykle bydlí v podnájmu. Nejedná se o samotáře, ale jeho vztahy nejsou příliš stabilní nebo dlouhotrvající. Většinou byl někdy podezřelý v případě vloupání, krádeže nebo vandalismu. Požáry vznikají nejčastěji o víkendech, odpoledne, večer nebo brzo ráno a většinou do dvou kilometrů od bydliště pachatele. Na místo činu obvykle přijíždí autem. Často užívá alkohol, méně často i drogy, aby si dodal odvahy a po založení požáru hned místo činu opouští a snaží se zajistit si alibi. Žhář usilující o sociální odplatu zaměří své útoky na náhodné cíle, jeho jednání může eskalovat a nabývat sériové povahy. Je důležité poznamenat, že prvek pomsty může být vedlejším motivem i u jinak motivovaných druhů žhářství (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Zakrytí jiných deliktů

V tomto případě není žhářství primárním aktem, pouze prostředkem k zakrytí jiné kriminální aktivity. Může se jednat o zničení důkazů jiného trestného činu nebo o pokus o odvedení pozornosti vyšetřovatelů jiným směrem. Pachatel se například snaží zakrýt předem spáchanou vraždu a znemožnit identifikaci oběti nebo zničit stopy po krádeži automobilu jeho zapálením. V těchto případech bývají požáry často zakládány s nadbytkem tekutých hořlavin, aby došlo k co možná největší škodě na majetku. Scéna takového činu obvykle jeví velkou dezorganizovanost, a tak nakonec není těžké najít větší množství stop. Pachatelé těchto činů bývají mladí dospělí muži z nižší sociální vrstvy a místo činu se nachází dále od jejich bydliště než u jiných typů žhářů. Požár založí nejčastěji večer nebo brzo ráno a z místa činu okamžitě po jeho založení odcházejí. Tento typ žhářství je většinou jednorázový, ale může se vyskytovat i jako sériový, pokud je jeho cílem zakrytí jiného činu, než je vražda. Pachatelé jsou během zakládání požáru často pod vlivem alkoholu nebo i jiných drog a v případech loupeže nebo krádeže automobilu může jít o pachatelů několik (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Žhářství motivované ziskem

V tomto případě je motivace zcela zjevná, buď je jí finanční zisk, nebo získání nějaké jiné výhody. Cílem může být automobil, který má jeho majitel pojištěn, ale na jehož splácení nemá peníze. Nebo může šouřet budova, kterou si její vlastník přál zbourat a na jejím místě postavit něco

jiného, ale nedostal k tomu od úřadů povolení. Ze všech kategorií jsou požáry motivované ziskem zakládány s nejmenší „vášní“. Bývají velmi dobře naplánovány a místo činu vykazuje mnohem větší organizovanost a méně fyzických důkazů než u jiných kategorií. Obvyklé jsou stopy nadměrného použití akceleračních, více ohnisek požáru a někdy jsou také nalezeny zbytky sofistikovaných zápalných zařízení. Často nejsou nalezeny žádné stopy násilného vniknutí, chybí cenné a osobní předměty a někdy je možné najít stopy po záměně nábytku za jiný, méně cenný. Požáry bývají zakládány na místech, kde je zaručeno jejich co nejlepší rozšíření, a to pozdě večer nebo brzy ráno. Pachatel obvykle bydlí v dosahu 2 kilometrů od místa útoku. Někdy je na „práci“ najat a v některých případech se jedná o sériového žháře. Může požáry zakládat i se společníkem v pozici učně. Takový pachatel mívá pestré kriminální historii, kromě případů loupeží, napadení a intoxikace na veřejnosti, mohl být někdy trestán i za žhářství. Ačkoli se zdá, že v tomto případě je zjištění pachatele poměrně jednoduché, bývá těžké mu vinu jednoznačně prokázat. Nájemný žhář je obvykle nezaměstnaný muž ve věku 25-40 let. Bydlí dále od místa činu a po založení požáru z místa činu odchází a již se na něj nevrací (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Žhářství motivované extremismem

Extremističtí žháři zaštiťují své žhářství politickými, sociálními nebo náboženskými motivy. Cílem je objekt, který představuje protiklad k tomu, v co věří pachatel. Typickým cílem jsou například laboratoře testující výrobky na zvířatech, jatka, obchody s kožešinami nebo potratové kliniky, dále náboženské instituce, ale může jím být i nějaká skupina nebo konkrétní osoba. Často se jedná o mnohonásobné pachatele využívající zápalná zařízení (např. Molotovův koktejl) a obvykle zakládají požáry pomocí přehnaného použití hořlavin. Pachatelé po sobě někdy zanechávají zprávu (např. nápis sprejem, symbol, knihu podporující jejich názory), ta pak obvykle ukazuje na mladší pachatele. K odpovědnosti za činy se někdy ústně nebo prostřednictvím médií přihlašují určité skupiny. Pachatele není většinou až tak těžké zjistit, stačí rozhovor s přáteli, rodinou nebo jinými spřízněnými osobami (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Sériové žhářství

FBI rozděluje podobně jako sériové vrahy i žháře opakující své činy na tři typy: sériové žháře, pachatele žhářské šňůry a masové žháře. V tomto případě se nejedná o zvláštní druh motivů, spíše o určitý vzorec, který se vyskytuje v rámci žhářství motivovaného pomstou, vzrušením nebo

extremismem. Sériové žhářství ve společnosti vyvolává atmosféru strachu a představitelé komunity pak vyvíjejí nemalý tlak na policii, aby rychle našla pachatele. Bohužel však často takový pachatel uniká spravedlnosti i celé měsíce, zatímco vyšetřovatelé propadají čím dál tím větší frustraci z nedostatku zkušeností s vyšetřováním podobných případů. Cílem sériového žháře se stávají nejčastěji snadno dostupné cíle, jako jsou opuštěné nebo neobydlené objekty, někdy vybrané náhodně. Pachatel útočí nejčastěji v nočních hodinách. Místo činu obvykle vykazuje neorganizované charakteristiky, pachatelé často k zapálení použijí materiály nalezené na místě a bývají nalezeny fyzické stopy, z nichž je pak někdy možné odvodit pachatelovu motivaci. Například pokud se najdou stopy po velkém množství hořlavé kapaliny, může to ukazovat na pomstu nebo žhářství pro zisk. Vzorky aerosolu ze sprejů zase naznačují vandalismus. Nedostatek důkazů může značit pachatele, který využívá materiál nalezený na místě činu, venkovní sériové požáry jsou oproti tomu často zapáleny cigaretou nebo zápalkami. Charakteristiky typického sériového žháře jsme si již představili dříve (viz kapitola 2.8).

Podtypem sériových žhářů jsou pak extremističtí sérioví žháři, kteří jsou obvykle vzdělání a nadprůměrné inteligence. Vybírají si konkrétní cíle a jsou vysoce mobilní. K zapalování využívají sofistikovaná zápalná zařízení. Na místě činů extremistických sériových žhářů se obvykle nenacházejí žádné nebo jen minimum fyzických důkazů (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

Pachatel žhářské šňůry založí tři nebo více požárů na různých místech, ale nedojde u něj k období emocionálního vychladnutí. Douglas zmiňuje příklad z Detroitu, kde založili pachatelé každý rok během tzv. ďábelské noci před Halloweenem stovky požárů.

Masový žhář zakládá tři nebo více požárů na jednom místě v omezeném časovém období. Příkladem může být pachatel, který založí požár v každém patře vícepatrové budovy (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997).

4.2. Investigativní psychologie

Jedním z největších kritiků práce FBI je britský psycholog David Canter (2004). Vyčítá jí nedostatek vědeckého základu a přišel s vlastním přístupem, který nazval investigativní psychologie. Snaží se, aby jeho metoda stála na psychologických základech a dobrých metodologických principech a zaměřuje se na řešení problémů. Podle Cantera pachatel na místě

činu nezanechává pouze forenzní důkazy, ale také behaviorální vodítka, která odráží jeho každodenní osobní život. Na rozdíl od FBI se však nesnaží o vytvoření nějaké pevné typologie (Ainsworth, 2001). Podle Investigativní psychologie se stalo profilování samostatnou disciplínou.

Canter se neopírá o roky zkušeností práce profilovače, ale spíš o pečlivé statistické analýzy (například pomocí multidimenzionálního škálování). Jeho přístup proto někdy bývá nazýván statistické profilování. Snaží se popsat jednání pachatele a lépe tak pochopit trestný čin. Spolu se spolupracovníky vytvořili Popisný model systému jednání popisující různé styly chování pachatele, a to pro široké spektrum zločinů včetně stalkingu, vloupání a pro nás zajímavého žhářství. Dále rozlišili behaviorální témata, která mohou být následně spojena s charakteristikami pachatele a jeho chováním po činu, což ukazuje užitečnost tohoto modelu pro vyšetřování. Významně také přispěl ke geografickému profilování, kterému se budeme věnovat později (Palermo & Kocsis, 2005; Ainsworth, 2001).

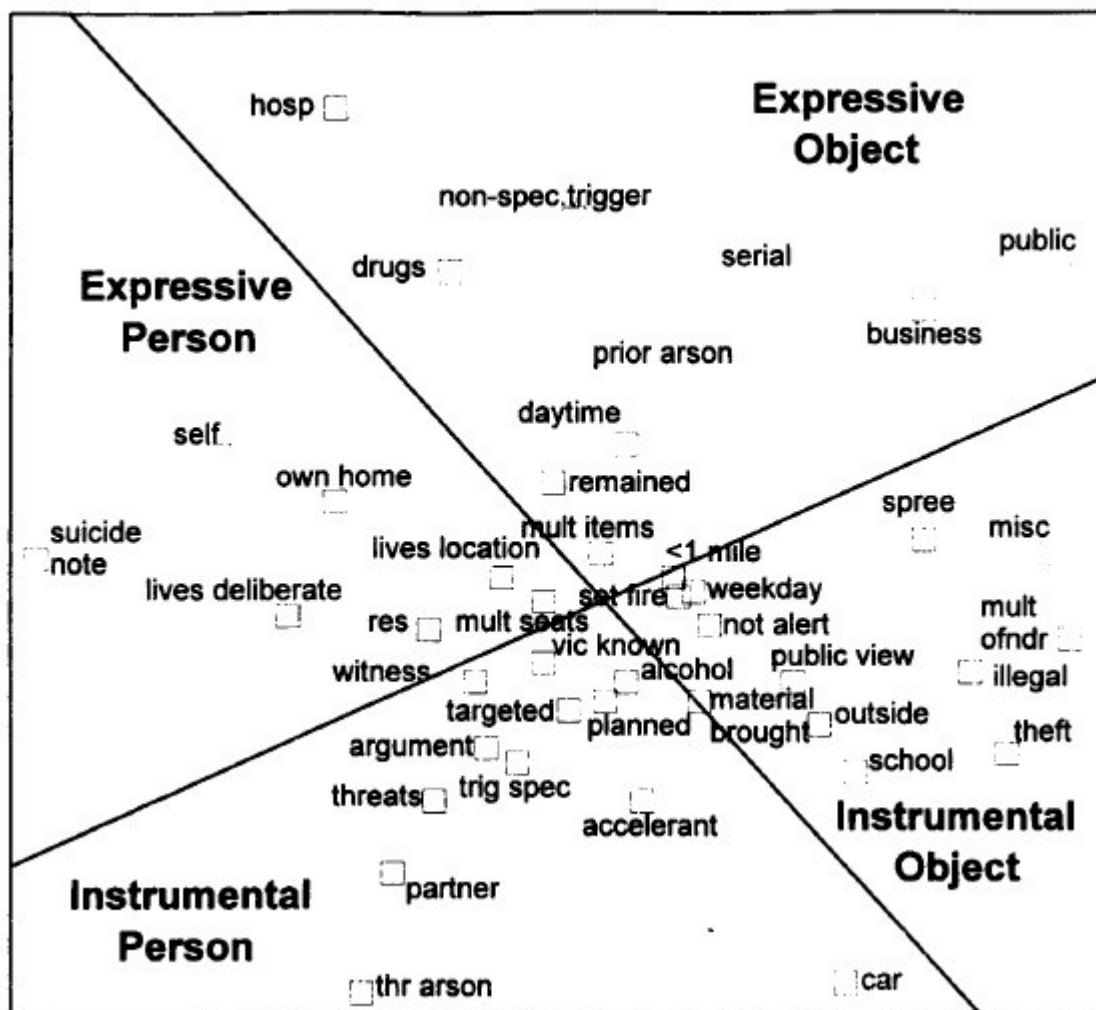
Ve své první publikované studii Canter s Heritagem (Canter & Heritage, 1989) analyzovali 66 případů sexuálního napadení, která spáchalo celkem 27 pachatelů. Identifikovali 33 charakteristik činu, které se s určitou frekvencí v případech objevovaly. Pomocí statistické analýzy pak našli mezi různými faktory seznamu určité vazby. Na základě tohoto výzkumu dospěli autoři k návrhu, aby byli při sběru dat důkladně vyslechnuty oběti, nejlépe pomocí kognitivního interview.

4.2.1. Investigativní psychologie a žhářství

V roce 1998 Canter s Fritzonovou (1998) publikovali studii týkající se žhářů, které studovali pomocí přístupu investigativní psychologie a s metodologií podobnou výzkumu Cantera a Heritage (1989). Analyzovali 175 uzavřených případů a identifikovali 42 dichotomních proměnných činu. Data poté prošla analýzou nejmenších čtverců⁹. Výsledný diagram poté prostudovali s použitím konceptu fasetové analýzy¹⁰. Identifikovali čtyři různé oblasti (shluky) proměnných, které podle nich představovaly čtyři různé vzorce neboli typy žhářského chování založené na dvou aspektech: orientaci (buď na osobu nebo na objekt) a motivaci (expresivní nebo instrumentální).

⁹ Matematicko-statistická metoda pro aproximaci řešení přeuroččených soustav rovnic (Hartl & Hartlová, 2000)

¹⁰ Analýza věcných oblastí na podstatné pojmy seskupené do faset a rozčlenění pojmů na užší pojmy podle specifikované charakteristiky členění (ISO 25964-1)

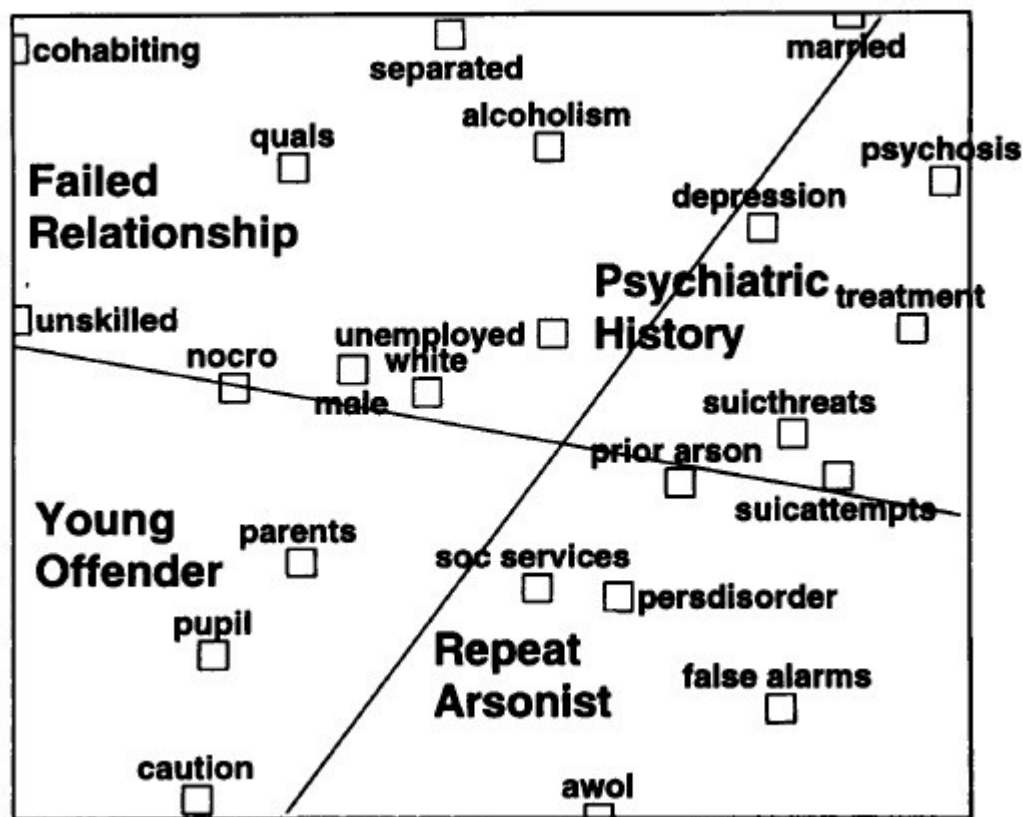

Obrázek 2 – MDS diagram témat kriminálního jednání (Canter & Fritzon, 1998, s. 81)

1. Expresivní žhářství zaměřené na (emocionálně významnou) osobu – nejčastěji sám na sebe. Oheň zmírňuje stres a úzkost a odkazuje na depresi nebo možné sebevražedné tendence. Typické je nalezení zprávy na rozloučenou a také to, že je pachatel nejprve považován za oběť.
2. Instrumentální žhářství zaměřené na osobu – útok je zaměřený na jinou osobu, možným motivem je pomsta. Může být výsledkem nějakého sporu pachatele a oběti. Pro tento vzorec je typická historie hádek a výhrůžek mezi znesvářenými stranami, zvažování spáchání činu a výběr cíle. Chování spojované s tímto vzorcem zahrnuje krádež majetku a požáry jsou zakládány na venkovním a dobře viditelném místě, a to obvykle během pracovního týdne.

3. Expresivní žhářství zaměřené na objekt – příkladem může být útok na budovu symbolického významu (cílem se stávají nemocnice, komerční prostory, veřejné budovy), který pachateli poskytuje uvolnění napětí. Spouštěčem bývá nějaká nespecifikovaná událost a pachatel může zůstat na místě činu a pozorovat oheň.
4. Instrumentální žhářství zaměřené na objekt – jeho cílem je získat nějaký prospěch – příkladem může být požár maskující například vloupání nebo žhářství pro zisk z pojistky.

Po analýze chování pachatele na místě činu se Canter s Fritzonovou zaměřili na charakteristiky pachatele. Identifikovali 23 dalších dichotomních proměnných, které popisovaly například pachatelovu psychiatrickou a pracovní historii. Výsledkem byla čtyři témata, která charakterizovala jednotlivé typy pachatelů.

Obrázek 3 – SSA Diagram charakteristik žhářů (Canter & Fritzon, 1998, s. 87)

- 1) Mladý pachatel – jedná se o mladého jedince ve školním věku, který stále bydlí s rodiči a již měl problémy se zákonem.
- 2) Opakovaný žhář – pro tohoto pachatele je žhářství prostředkem vyjádření. Obvykle je úřadům velmi dobře znám pro žhářskou minulost nebo vyvolávání falešných požárních poplachů.
- 3) Psychiatrická historie – tyto pachatele jsou obvykle starší, mají v anamnéze psychiatrickou diagnózu a často také pokusy o sebevraždu.
- 4) Selhání vztahu – v tomto případě je žhářství použito jako prostředek k zasažení nějaké pro pachatele významné osoby. Tento model je podobný motivu pomsty. Obvyklý je u něj alkohol, rozchod a nekvalifikované zaměstnání pachatele.

Nakonec se Canter s Fritzonovou zajímali, zda je možné spojit jednotlivé vzorce chování s charakteristikami pachatelů. Analyzovali oba MDS diagramy a zjistili následující:

- Expresivní žhářství zaměřené na objekt je spojeno se vzorcem Psychiatrická historie a Opakovaný žhář
- Instrumentální žhářství zaměřené na osobu se váže k Mladému pachateli, Selhání vztahu a Opakovanému žhář
- Instrumentální žhářství zaměřené na objekt má vztah k Psychiatrické historii, Mladému pachateli a Selhání vztahu
- Expresivní žhářství zaměřené na osobu je spojeno se vzorcem Psychiatrické historie, Mladým pachatelem a Selháním vztahu.

Závěrem můžeme říct, že tento výzkum Cantera a Fritzonové je první studií, která aplikovala metodologický přístup na profilování zločinu s pomocí modelu investigativní psychologie (Palermo & Kocsis, 2005).

4.2.2. Další výzkumy ověřující poznatky investigativního přístupu

Na tuto původní práci (1998) Canter a Fritzonová dále navazovali a její poznatky ověřovali i další vědci. Jeden z týmů v roce 2003 zkoumal, do jaké míry je možné použít strukturu témat na mladé pachatele žhářství a zda bude nalezen vztah mezi tématy a charakteristikami pachatelů. Jejich vzorek čítal 61 chlapců a 5 dívek ve věku mezi 6 a 17 lety. Data ovšem pocházela z policejních záznamů z původní databáze Fritzonové. Z analýzy získali čtyři strukturální témata,

podobná těm z původní studie (ač se některé proměnné oproti původní studii objevovaly u jiných témat), u většiny případů se objevovalo jen jedno nebo dvě. Jediným rozdílem oproti původní studii byla skutečnost, že mladí pachatelé požáry zakládají často ve skupinkách. Nalezli ovšem jen dvě témata charakteristik pachatelů - depresivní a delikventní. Druhá skupina byla častější, vztahovala se k instrumentální formě žhářství a u těchto mladistvých se objevovaly dřívější problémy se zákonem. Expresivní forma byla spojena s psychopatologií a častěji se vyskytovala u dívek. Dále byli pachatelé, u jejichž činů bylo možné nalézt alespoň jedno z témat, o 1-2 roky starší než mladiství, u jejichž činů žádné téma nalezeno nebylo (Santtila, Hakkanen, Alison & Whyte, 2003).

O rok později byly publikovány výsledky dalšího týmu, který zkoumal vztah mezi charakteristikami pachatelů a udávanými motivy, tentokrát na finském vzorku. Data obsahovala informace z policejních databází o 189 pachatelích. Výsledky potvrdily tematickou klasifikaci Cantera a Fritzonové. Dále vědci rozlišili čtyři typy pachatelů na základě jejich charakteristik - sebedestruktivní, sériový, kriminální a adolescentní pachatel. Nejčastější motivací byla pomsta, nenávisť nebo žárlivost, tedy žhářství jakožto expresivní čin zaměřený proti osobě. Dále také výzkumníci uvedli, že zhruba jedna třetina pachatelů nebyla schopná udat motiv svého činu; především v případech expresivního žhářství zaměřeného na objekt. To podle vědců značně snižuje spolehlivost a přesnost typologií žhářů založených na výpovědích o motivaci. Výsledky dále jasně potvrdily, že žhářství zaměřené na osobu je spojeno s psychiatrickou anamnézou, kriminální historií a antisocialitou. Žhářství zaměřené na objekt s instrumentálními prvky obvykle páchají jedinci, kteří již měli v minulosti problémy se zákonem. A konečně požáry, které se zdají být založeny z iracionálních příčin mívají na svědomí mladiství. Pokud jde o charakteristiky pachatelů, pak nebyla nalezena žádná vazba mezi některým z témat a charakteristikou sériových pachatelů. Pro adolescentní pachatele bylo ovšem více typické téma expresivního žhářství zaměřeného na objekt. Z výsledků tedy vyplynulo, že mládež v Británii a Finsku se ve svém jednání liší a zaměřuje se na jiný typ cílů (Hakkanen, Puolakka & Santtila, 2004).

4.3. Profilování kriminální aktivity

Australský forenzní psycholog Richard N. Kocsis a jeho kolegové jsou autory přístupu nazvaného Profilování kriminální aktivity¹¹ (zkráceně CAP). Zatímco Kriminální vyšetřovací analýza řadí profilování mezi metody prosazování práva, autoři CAP považují svoji techniku za nástroj spadající do oblasti forenzní psychologie/psychiatrie (Palermo & Kocsis, 2005).

Autoři CAP se zaměřili na skutečnost, že se výzkumy týkající profilování obvykle věnují rozvoji principů profilování, ale již neřeší samotné vytváření profilů, dovednosti, které jsou k jeho vytvoření potřeba, natož jeho účinnost. Studie kolem CAP se proto tomu věnují samotné technice profilování. Jejich cílem je vytvořit takové postupy, které budou umožňovat vědeckou replikaci a další rozvoj metody. CAP se soustředí na ty zločiny, které jsou svou povahou závažné a vyžadují tak větší úsilí k tomu, aby mohly být vyřešeny, protože běžné vyšetřovací techniky na ně nestačí (Palermo & Kocsis, 2005).

CAP podobně jako investigativní psychologie vychází z premisy, že se chování pachatelů liší a že jsou tyto rozdíly dány rozdíly v charakteristice pachatelů. Oba přístupy také k analýze využívají statistické metody multidimenzionálního škálování (MDS), která zkoumá vztahy mezi jednotlivými proměnnými a vyznačuje jejich blízkost. Zde však podobnosti mezi oběma metodami končí. Zatímco Investigativní psychologie využívá metodu nejmenších čtverců (SSA), CAP zvolila statistickou metodu shlukové analýzy. Hlavní rozdíly jsou ovšem v tom, jak obě metody identifikují a interpretují jednotlivé vzorce zločinu, tedy jednotlivé skupiny proměnných, které dále zanášejí do diagramu. Investigativní psychologie využívá teorii fasetové analýzy, CAP dává přednost shlukové analýze, jejíž pomocí identifikuje skupiny souvisejících proměnných. Ty jsou v diagramech znázorněny stejnou ikonkou a od jiných clusterů odděleny rovnými čarami. Metoda, jakou CAP spojuje charakteristiky pachatele s kriminálním chováním ji také odlišuje od jiných metod profilování. Zatímco IP obvykle provádí dvě MDS analýzy, jednu pro proměnné chování na místě činu a druhou pro charakteristiky pachatele, CAP přímo spojuje charakteristiky činu, oběti, pachatele a místa činu do clusterů. K určení vztahů mezi proměnnými pak používá kombinaci dalších statistických metod, jako jsou kanonické korelace, vícenásobné regrese a clusterové (shlukové) analýzy. Posledním krokem je pak sdružení proměnných do skupin (označených jako externí vektory vlastností) a jejich znázornění pomocí velkých šipek, které protínají MDS diagram

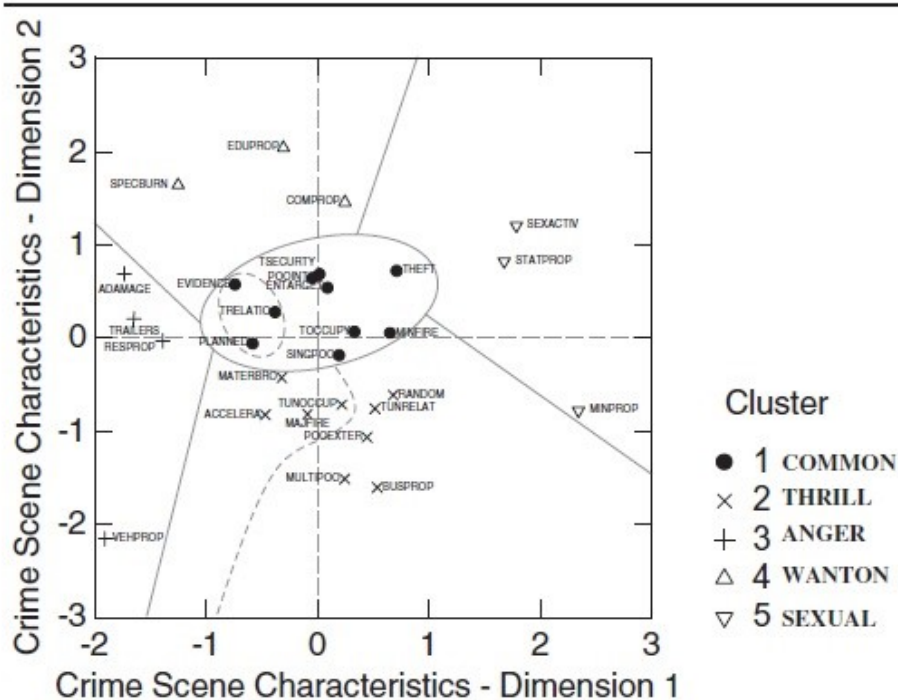
¹¹ Crime Action Profiling

v různých úhlech. To, kde se šipky protínají pak ukazuje na vztahy mezi jednotlivými charakteristikami týkajícími se pachatele, oběti a činu (Palermo & Kocsis, 2005).

Jedna z věcí, která je často vytýkána modelu organizovaný/neorganizovaný pachatel FBI je, že nerozlišuje chování, které je společné všem případům daného trestného činu od těch, které jednotlivé pachatele odlišují (Kocsis & Cooksey, 2003). Toto se snaží metoda CAP změnit a analýza MDS jí to umožňuje. Proměnné, které jsou uvnitř elipsy (viz Obrázek 4 – Škálování MDS proměnných místa činu) představují chování, které je společné všem vzorcům. Další tři MDS diagramy jsou pak pouze reprodukce prvního diagramu a jejich účelem je větší přehlednost při interpretaci dat. Druhý diagram tak obvykle ukazuje charakteristiky oběti spojené s místem činu, třetí se týká charakteristik pachatele a poslední čtvrtý je zaměřený na charakteristiky činu samotného. Proměnné, které jsou blízko hlavy šipky jsou spojeny s pozitivním vztahem k vyjmenovaným charakteristikám. Naopak ty, které jsou blízko druhého konce šipky mají negativní vztah k chování na místě zločinu v jeho blízkosti (Palermo & Kocsis, 2005).

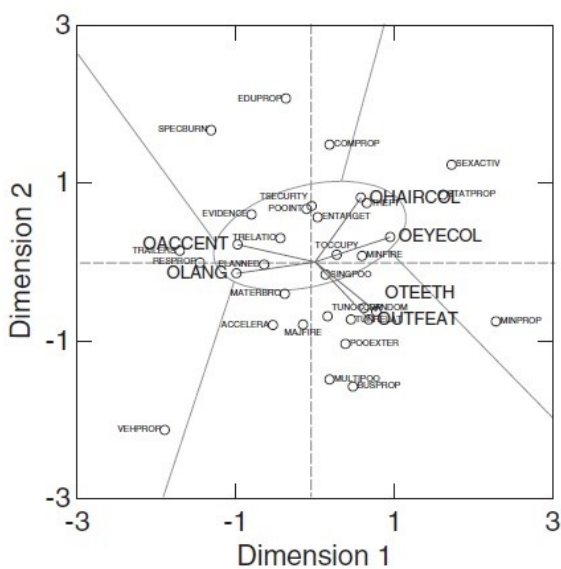
4.3.1. Využití CAP v případech žhářství

Richard Kocsis a jeho kolegové žhářství věnovali několik výzkumů. Nejdůležitější byla studie, kterou vedl v roce 2002 spolu s Cookseym (2003) a jejímž cílem bylo vytvořit model profilování sériových žhářů založený na empirických základech. Studie pracovala s 148 případy sériového žhářství z Austrálie z let 1980-1998. Jednalo se o pachatele minimálně tři případů žhářství, kteří byli za tyto činy odsouzeni. Proměnné chování pachatele na místě činu (identifikované v předchozích studiích) byly následně analyzovány pomocí MDS a dalších zmíněných technik. Výsledkem byly čtyři diagramy. První z nich zobrazuje pouze MDS analýzu chování na místě činu (Obrázek 4 – Škálování MDS proměnných místa činu), na které jsou vidět jednotlivé identifikované clustery chování a dále charakteristiky, které jsou společné všem typům žhářského chování – plánování činu, určitý vztah mezi pachatelem a obětí/cílem, dále cílenost, krádež předmětů z místa činu a založení malého ohně uvnitř budovy.

Obrázek 4 – Škálování MDS proměnných místa činu (Kocsis & Cooksey, 2003, s. 637)

Další tři diagramy poté znázorňovaly již zmíněné osobní charakteristiky pachatele, charakteristiky pachatelova chování, a nakonec specifické chování (Palermo & Kocsis, 2005). První z nich si ukážeme pro představu, jak výstup vypadal.

Obrázek 5 – Vektory vzorců charakteristik pachatele (Kocsis & Cooksey, 2003, s. 640)

Nyní se na jednotlivé vzorce chování podíváme.

Vzorec vzrušení¹² (cluster 2)

Pachatelovým cílem je zážitek pocitů vzrušení nesexuální povahy. Na požárech je patrná určitá míra sofistikovaného jednání, jako je například použití různých prostředků k iniciaci ohně. Pachatel často používá akceleranty, které si sebou přináší. Charakteristické je zakládání více požárů a nesouvisející cíle útoků. Hlavním cílem bývá nejčastěji nějaká forma vegetace, křoví nebo les. Zajímavé jsou zmíněné fyzické charakteristiky pachatele, může mít nějakou fyzickou zvláštnost (například jizvu) nebo špatné zuby. Většinou vlastní automobil a na místo činu cestuje delší vzdálenost (více než 1 míli). Většinou je zaměstnaný, nežije osamoceně a před činem se povzbuzuje alkoholem nebo drogami. Požáry zakládá častěji na jaře a v létě, především o víkendech - na místech, kde může být případně někým viděn a následně dopaden. Pokud je zadržen, pak se pravděpodobně přizná, že založil i další požáry. Jedná se o staršího pachatele, sociálně kompetentního, který si dobře uvědomuje, co dělá. Ačkoli jeho chování není explicitně sexuálně motivované, fakt, že se jedná o staršího a obvykle fyzicky neatraktivního jedince, může naznačovat určitou sublimaci sexuálního pudu (Kocsis & Cooksey, 2003). Svou povahou je tento vzorec podobný motivaci vzrušení z klasifikace FBI (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997). Do této kategorie patří i dobrovolní hasiči, kteří založí požár, který pak se svojí jednotkou přijedou hasit (Palermo & Kocsis, 2005).

Vzorec vzteku (cluster 3)

Důvodem pro založení ohně je v tomto případě vyjádření napětí, odporu a jak název napovídá vzteku. Cílem bývají převážně obydlené budovy nebo automobily s jasným záměrem způsobit osobní škodu. Často je patrné, že si dal pachatel záležet, aby se oheň rychle rozšířil a na místě činu bývají nalezeny i stopy ničení majetku ještě před samotným založením ohně. Pachatelé jsou často cizinci, bilingvní, ale hovořící se silným přízvukem. Většinou vlastní automobil a jsou do určité míry finančně zajištěni. Po založení požáru místo činu okamžitě opouštějí (Kocsis & Cooksey, 2003). Tento vzorec je podobný motivu pomsty z klasifikace FBI

¹² Thrill

(Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997) a instrumentálnímu žhářství zaměřenému na osobu Cantera a Fritzsonové (1998), ale rozdíl je ve vztahu k oběti – v tomto případě jde spíše o povrchní známost, navíc u ostatních klasifikací se jedná spíše o jednotlivé činy, zatímco tento vzorec je vzorec sériového pachatele (Palermo & Kocsis, 2005).

Lehkomyslný¹³ vzorec (cluster 4)

Na rozdíl od chování spojeného se vztekem se pachatel zaměřuje na širší spektrum cílů – často se objektem útoků stávají například školy, komerční prostory nebo kostely. Nejde však většinou o nějaký konkrétní kostel, ale spíš o symbol náboženství, vůči kterému pachatel cítí nepřátelství. Pachatelé za sebou mívají kriminální historii a k požárům často dochází o víkendech (Kocsis & Cooksey, 2003). Je zde určitá podobnost s motivací vandalismu klasifikace FBI (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997) a instrumentálním žhářstvím zaměřeným na objekt Cantera a Fritzsonové (1998). Ale opět tyto předchozí typologie nebyly zaměřeny na sériové pachatele (Palermo & Kocsis, 2005).

Sexuální vzorec (cluster 5)

Jeho charakteristikou je spojení ohně a sexuálního vzrušení/uspokojení. Poblíž místa takto založeného požáru bývají nalezeny stopy spermatu. Objektem žhářské aktivity jsou pak nejčastěji drobnější a snadno dostupné veřejné objekty, jako jsou například odpadkové koše, poštovní schránky nebo veřejné toalety. Tyto ohně tak bývají spíše menšího rozsahu. Pachatelé mají tendenci se na místě činu zdržovat delší dobu, aby mohli pozorovat oheň, obvykle nevlastní automobil a požáry tak zakládají nedaleko svého bydliště. Nejaktivnější bývají na podzim a v zimě, a to během týdne. Pokud jde o charakteristiky pachatele, typicky se jedná o muže s tmavou barvou vlasů nebo očí, který hodně cestuje ačkoli ne vlastním vozem (Kocsis & Cooksey, 2003). Sexuální vzorec zahrnuje podobné znaky jako motivace vzrušení klasifikace FBI (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997) a expresivní žhářství zaměřené na objekt Cantera a Fritzsonové (1998), ačkoli tento vzorec není omezen pouze sexuální vzrušením/uspokojením. Dále cílem tohoto vzorce jsou obvykle velké budovy, což je v rozporu s malými cíli sexuálního vzorce Kocsise a Cookseyho (Palermo & Kocsis, 2005).

¹³ Wanton

Jak tedy můžeme vidět, Kocsis s Cookseym dospěli rovněž ke čtyřem vzorcům žhářského chování, v tomto případě u sériových žhářů.

4.4. Geografické profilování

Geografické profilování je založeno na myšlence, že pachatelé většinou za spácháním svých činů necestují daleko od svých domovů a vybírají si místa, která dobře znají. Analýzou míst trestných činů spáchaných jedním pachatelem tak můžeme získat určitou představu o jeho bydlišti. Tato myšlenka však není ani zdaleka nová. Policejní vyšetřovatelé naopak zaznamenávali místa činů do map po mnoho desetiletí s cílem alespoň trochu zúžit okruh možných podezřelých. V posledních letech však došlo k výraznému nárůstu výzkumů ohledně tohoto tématu. Mohou za to především dva faktory. Jedním z nich je rozvoj a větší dostupnost Geografického informačního systému (GIS), který umožňuje poměrně jednoduše zobrazení a analýzu map. Druhým, že se o toto téma začali zajímat dva důležití autoři – již zmíněný David Canter a bývalý kanadský policejní úředník Darcey Kim Rossmo, který věnoval tématu geografického profilování u recidivujících pachatelů svoji doktorandskou práci (Palermo & Kocsis, 2005).

Geografické profilování se od klasických profilovacích metod liší především tím, že zatímco klasické profilovací metody obsahují biografické informace a snaží se odhadnout charakteristiky pravděpodobného pachatele, geografický profil obsahuje materiály týkající se geografických a prostorových informací, které by mohly být relevantní k potenciálnímu pachateli. Geografický profil tak především obsahuje odhad možného současného nebo bývalého bydliště pachatele, místo jeho zaměstnání a další relevantní lokality. Geografický profil by tak měl poskytnout jakousi mentální mapu pachatele, tedy to, jaké má jedinec kognitivní znalosti svého prostředí (Palermo & Kocsis, 2005).

Rossmo (Rossmo, 1987; Rossmo, 2000) popsal několik možností, jak může být takto sestavený profil použit. Nejčastěji je využíván ke stanovení priority prověřování jednotlivých podezřelých. Geografický profil určí relevantní místa určitého pachatele (například pravděpodobné bydliště) a na základě toho je možné z podezřelých osob prošetřit nejdříve ty, jejichž bydliště danému profilu odpovídá. Máme-li k dispozici DNA z místa činu, pak můžeme informace z profilu použít k zúžení výběru vzorků k porovnání. Stejně tak je možné vybírat možné podezřelé z databáze – například jedná-li se o případy znásilnění, databáze může v kombinaci s lokalitou poskytnout údaje o pachatelích, kteří se znásilnění již někdy dopustili a v dané oblasti bydlí. Dále

je možné profil použít k identifikaci míst, kde by se pachatel mohl pravděpodobně dopustit dalšího zločinu a následně na těchto místech pátrat po možných svědcích a podobně. Poznatky o lokalitách je možné využít i v případech vyšetření na polygrafu.

4.4.1. Základní principy geografického profilování

Jak již bylo řečeno, dvěma hlavními postavami geografického profilování jsou David Canter a Kim Rossmo. Oba mají vlastní postupy, kterými se dobírají k profilu, ale výsledek jejich práce je podobný. Dále je potřeba zmínit výzkumy Paula a Patricie Brantinghamových, kteří se jako jedni z prvních zabývali otázkou, jaké vzorce pohybu obvykle pachatelé podstupují, aby se dostali na místo spáchání trestného činu. Výsledkem jejich šetření bylo, že pachatelé mají obvykle nějaký centrální bod, ze kterého se pohybují do různých směrů a poté se do něj zase vrací. Z toho vycházejí jak Canter tak Rossmo. Jejich přístup se pak liší v tom, na jakých teoretických principech svoji teorii staví a jaké metody používají. David Canter je autorem kruhové hypotézy, zatímco Rossmo svoji metodu nazývá kriminální geografické cílení (Palermo & Kocsis, 2005). Na obě se nyní podíváme trochu blíže.

4.4.2. Kruhová hypotéza¹⁴

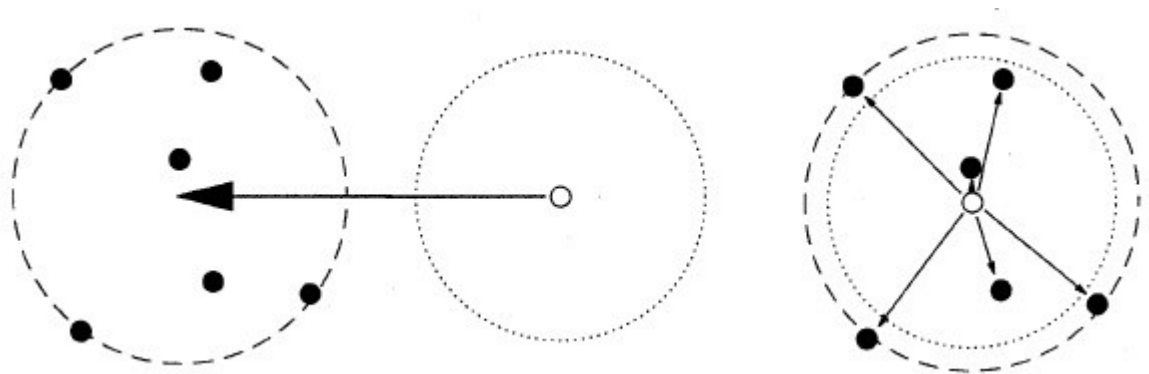
David Canter vychází z environmentální psychologie. Ve své rané práci zabýval bydlištěm pachatele a místem spáchání trestného činu. Stavěl na myšlence mentálních map, které jsou vnitřní reprezentací vnějšího světa a jsou každému člověku jedinečné. Pachatelé si pro své činy volí místa, která dobře znají a kde vědí, že nebudou nápadní. Budou vědět, kde nejsou kamery, kde jsou policejní stanice a jaké jsou možnosti úniku z místa. Výběr místa bude záležet na mobilitě pachatele. Na těchto základech vystavěl Canter a jeho kolegové tzv. kruhovou hypotézu (Palermo & Kocsis, 2005).

S Larkinem (1993) publikovali studii, ve které se zabývali souvislostí mezi pohybovými vzorci pachatelů a subjektivně významnými lokacemi. Zvláště je zajímalo bydliště pachatele a jeho vztah k místům činu. Tak přišli se dvěma teoretickými konstrukty, a to s domovským a kriminálním okruhem¹⁵. Domovský okruh zahrnuje celé pachatelovo povědomí o jeho okolí,

¹⁴ Circle theory of environmental range

¹⁵ Home and criminal range

zatímco kriminální okruh je oblast, ve které je pachatel připraven spáchat zločin. Na základě těchto konstruktů autoři formulovali dva modely - model „dojíždějící“¹⁶ a model „nájezdník“¹⁷ (Hofmanová, 2010). Podle první z nich pachatel cestuje z místa svého bydliště na místo činu; není nutně omezeno rozsahem jeho domovského okruhu. V podstatě se tak jedná o dvě neprolínající se oblasti. V případě nájezdníka naopak místo činu bude patřit do domovského okruhu, což znamená, že se okruhy budou prolínat. Oba modely jsou znázorněny na následujícím obrázku.

Obrázek 6 – Hypotetické znázornění chování pachatelů sériového znásilnění (Canter & Larkin, 1993, Page 65)¹⁸

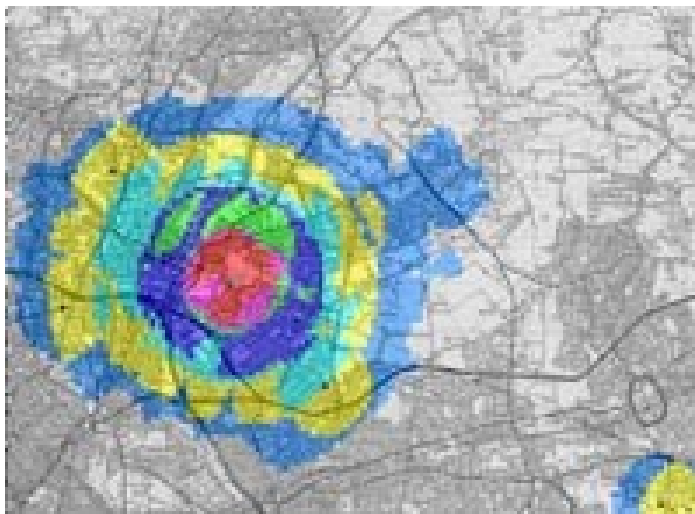
Pro stanovení kriminálního okruhu autoři použili dvě od sebe nejvzdálenější místa činu a vzdálenost mezi nimi pak posloužila jako průměr kriminálního okruhu. Dále se pak autoři zajímali o to, zda se v tomto kruhu bude nacházet bydliště pachatele. Hypotézy testovali na případech 45 recidivujících pachatelů sexuálního napadení, kteří se dopustili minimálně dvou znásilnění. Ve výsledku u 41 z 45 pachatelů (91%) zahrnoval kriminální okruh místa všechny jejich činů. V 87 % případů se v něm nacházelo i pachatelovo bydliště. Testování tedy potvrdilo model nájezdník (Canter & Larkin, 1993).

Počítačový program Dragnet umožňuje jednoduché zadání všech míst činu a automaticky pak vypočítá výsledný geografický profil. Jak výstup z programu vypadá, vidíme na následujícím obrázku.

¹⁶ commuter

¹⁷ marauder

¹⁸ Černé tečky představují místa činu a bílé jsou místa bydliště pachatele. Tečkami je vyznačen domovský okruh, čárkami okruh kriminální.

Obrázek 7 – Výstup z programu Dragnet (Centre for Investigative Psychology, n.d.)

Kruhovou teorii testovali i Kocsis s Irwinem (1997) na vzorku pachatelů sériových znásilnění, vloupání¹⁹ a dále taky žhářství²⁰. Ve většině případů žhářství (82 %²¹) zahrnoval hypotetický kriminální okruh i pachatelovo bydliště a potvrdil tak hypotézu pachatele nájezdníka. Jen v několika případech se jednalo o pachatele dojíždějícího. Existence zóny kolem pachatelova bydliště, kde se žádného činu nedopustí, se v tomto výzkumu neprokázala, stejně jako hypotéza, že tento model budou volit mladiství, běloši nebo pachatelé pod vlivem alkoholu. Ovšem model nájezdník se potvrdil u pachatelů, kteří bydleli v centru města. Dále vědci zjistili, že průměrná vzdálenost, kterou cestovali na místo činu pachatelé vloupání, byla delší než v případě žhářů. U všech pachatelů byla vzdálenost na poslední místo činu větší než vzdálenost na první místo činu.

Žháři (21) byli i součástí vzorku Meaneyové²² (2004), která také zkoumala modely dojíždějící-nájezdník. Jednalo se o pachatele dvou až šesti případů žhářství ve věku 12-39 let. Také v tomto případě patřila většina (90%) pachatelů žhářství k nájezdníkům, ale pokud se vzaly v úvahu i demografické proměnné, pak nebylo signifikantně prokázáno, že je možné předpovědět, zda žhář zvolí tento model.

¹⁹ V následné studii Kocsis a kolegové aplikaci modelu nájezdník na sériové vloupání označili za rizikové (Kocsis, Cooksey, Irwin & Allen, 2002).

²⁰ 22 pachatelů, kteří měli na svědomí 492 požárů (Kocsis & Irwin, 1997).

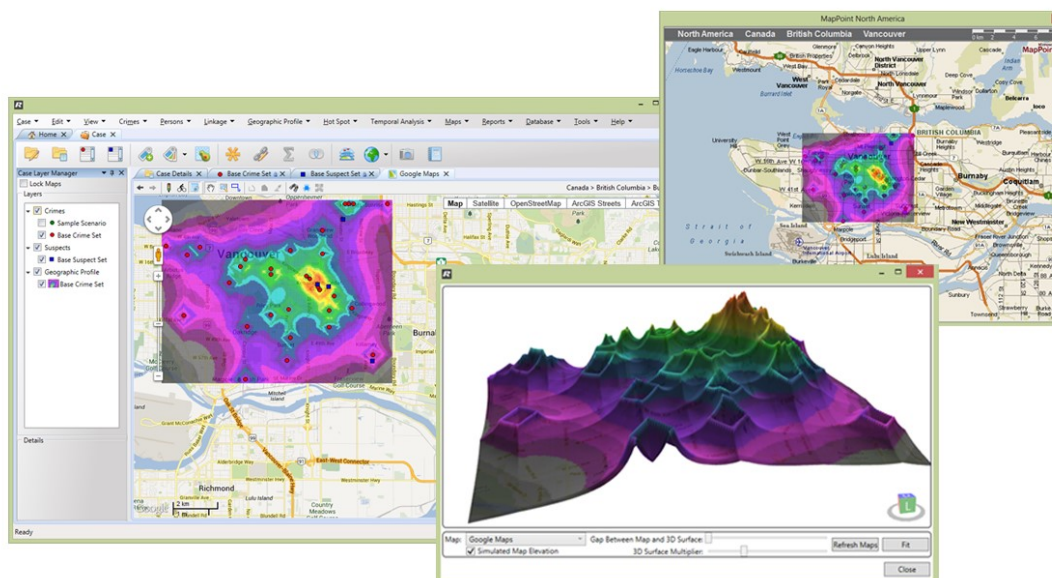
²¹ V případech znásilnění 79 %, vloupání 70 % (Kocsis & Irwin, 1997)

²² Spolu se sexuálními násilníky a pachateli vloupání

Tématu vzdálenosti, kterou žháři cestují na místo činu se věnovala i Fritzsonová (2001). Podle ní nejdelší vzdálenost cestují žháři, jejichž motivem je pomsta, ale tam, kde má žhářství silnou emocionální komponentu, naopak pachatelé cestují kratší vzdálenosti. Delší vzdálenost cestovali i ti, kteří se nedávno rozešli s partnerem. Prokázal se také vztah mezi vzdáleností a věkem, který je možné znázornit tvarem obráceného písmene U. A blíže k domovu se odehrávají činy, které můžeme spojit s expresivními vzorci.

4.4.3. Kriminální geografické cílení²³ (CGT)

Rossmo se na problematiku dívá z pozice práva a geografie. Od počátku svého zájmu o geografické profilování se orientoval na práci s technologií GIS, čímž se výrazně odlišuje od Davida Cantera, který nejprve pracoval s mapami. Jeho metoda vytváření geografického profilu je spojena s počítačovým programem Rigel, který byl vytvořen nějakou dobu před programem Dagnet. Jeho produktem je barevné znázornění geografického profilu, kde barvy nebo percentily odlišují oblasti s různou pravděpodobností výskytu pachatele. Tyto oblasti nejsou omezeny konkrétním tvarem (Rossmo, 2000; Palermo & Kocsis, 2005).

Obrázek 8 – Výstupy z programu Rigel (Environmental Criminology Research Inc., 2017)

²³ Criminal Geographic Targeting

Na počátku jeho výzkumu byl zájem o to, zda je možné aplikovat principy zjištěné Brantinghamovými obráceně – tedy je-li možné na základě míst činů předpovědět, v jakých lokalitách by se pachatel mohl zdržovat. Na základě této hypotézy následně zformuloval geografické algoritmy, které vypočítají pravděpodobnost možného pobytu pachatele. Jedním z pravidel, která program Rigel používá, je vytvoření tzv. zóny útlumu²⁴ kolem pachatelova bydliště, ve které se pachatel pravděpodobně žádného trestného činu nedopustí (Palermo & Kocsis, 2005).

4.5. Shrnutí

Představili jsme si tedy některé z hlavních přístupů k profilování. Zmíněný výčet samozřejmě není kompletní, zaměřili jsme se jen ty přístupy, které se zabývaly aplikací profilování na zhářství. Proto jsme vynechali i vlastně první z metod profilování, diagnostickou evaluaci. U té se spíš než o ucelený přístup jedná o využití psychoterapeutické teorie jednotlivými psychologovy a psychiatry. Uvedený přístup je založen převážně na expertních zkušenostech a klinickém zhodnocení. Každý z odborníků k němu přistupuje trochu jinak a je tedy nemožné změřit, zda je tento přístup vědecký (2000). Zástupcem této kategorie je například doktor Brussel, jehož jsme si představili v kapitole o historii profilování (kapitola 1.2) a tak jí zde uvádíme jen pro doplnění základního přehledu.

Všechny uvedené přístupy se samozřejmě dočkaly mnoha připomínek a kritiky. Ačkoli se většina následujících komentářů vztahovala ke klasifikaci vytvořené FBI, zmiňované problémy jsou často univerzální.

Klasifikace FBI sice byla založena na výzkumu pachatelů, ale určité problémy se jí nevyhnuly. Některé kategorie jsou lépe definovány než jiné a klasifikace nepopisuje ani všechny možné motivace (například chybí u mladistvých tak častá motivace „volání o pomoc“). Muller upozorňuje že „*nikdy nebyly publikovány žádné empirické studie o rozdílech mezi jednotlivými subtypy pachatelů*“ (2000, s. 255). Protože byla typologie založena na výzkumu zadržených a usvědčených zhářů, je možné, že nepopisuje motivaci pachatelů, jimž se podařilo vyhnout zatčení (Betsinger, 2006). Nabízí se tak otázka, zda jsou získané informace relevantní i pro ty „úspěšnější“, tedy zatím nedopadené zháře. Tento problém se ovšem týká všech zmíněných přístupů – všechny

²⁴ Buffer zone

založily své odhady na dostupných datech a ta data se týkají pouze pachatelů, které se podařilo dopadnout a jedná se o problém, který nejde příliš vyřešit. Dále je nutno říci, že metoda založená na retrospektivních výpovědích pachatelů je sama o sobě problematická. Jednak si pachatelé nemohou vše pamatovat, ale také si sami volí, co vlastně chtějí výzkumníkům o sobě sdělit. Navíc pak vzorek zahrnuje jen pachatele, kteří s výzkumem z různých důvodů souhlasili a rozhodně se tedy nejedná o vzorek reprezentativní (Godwin, 2002). Kromě toho samozřejmě pachatelé mohou lhát, informace upravovat a stavět se do lepšího světla a výsledná zjištění tak nemusí odpovídat skutečnosti a výzkumný tým tomuto zkreslení nemůže zabránit. Toto se nejvíce týká klasifikace FBI. Canter a Kocsis své výzkumy založily na datech z databází, kde zase velmi záleží na tom, kdo a jak do ní data vloží. S problémy ohledně zdrojů informací jsme se ostatně již seznámili dříve (kapitola 1.4). Kritici poukazovali i na fakt, že klasifikace FBI není výsledkem objektivního nebo „vědeckého“ způsobu výzkumu, protože redukuje lidské chování na pár pozorovatelných charakteristik, kterým ani není v rámci klasifikace stanovena priorita (Wilson, Lincoln & Kocsis, 1997). Díky tomu se může stát, že když budou dva profilovači posuzovat stejné místo činu, mohou dojít ke zcela rozdílným závěrům z důvodu kladení důrazu na jiné informace. Dá se tedy říci, že tento přístup tedy výrazně závisí na intuici profilovače a tím pádem zůstává značně subjektivní (Ainsworth, 2001).

Investigativní psychologie zase bývá kritizována, že vlastně nepřichází s ničím novým, že používá stejné faktory jako FBI, akorát v rámci psychologických teorií a metodologie (Wilson, Lincoln & Kocsis, 1997). Dále také, že se spíše, než o srozumitelnou metodologii profilování jedná o sbírku hypotéz (Muller, 2000). Investigativní psychologii i profilování kriminální aktivity je navíc vyčítána přílišná komplexnost, díky které jsou méně srozumitelné (Palermo & Kocsis, 2005). Přínos CAP zatím ještě nebyl prokázán, stále se jedná o poměrně novou metodu. Tu největší překážku si však postavila metoda CAP sama. Jsou jí její vlastní výzkumy, které poměrně dost zpochybňují profilování jako takové a je tak pravděpodobné, že nebude profilovači příliš dobře vnímána (Palermo & Kocsis, 2005). Nicméně v prostředí, ve kterém se do té doby objevovalo jen minimum výzkumů ohledně faktu, zda má metoda profilování vůbec nějaké vědecké opodstatnění, je tato cena přesto velmi přijatelná.

Koncept geografického profilování není v zásadě ničím novým, přesto se dočkal poměrně velkého zájmu a na rozdíl i od jiných metod profilování poměrně velkému vědeckému testování. Ačkoli přístupy Cantera a Rossma vycházejí z různých prostředí, ve výsledku jsou si velmi

podobné. Výzkumy zkoumající přesnost geografického profilování však docházejí k rozdílným výsledkům. Je také otázkou, zda geografické profilování poskytuje lepší výsledky než odhad vyšetřovatelů bez jeho použití. Geografický profil navíc nenabízí nic víc než pravděpodobnostní odhad místa bydliště pachatele, nesdělují nic o jeho charakteristikách (Palermo & Kocsis, 2005). K tomu, aby se rozhodlo o užitečnosti a spolehlivosti geografického profilování bude potřeba ještě hodně uskutečněných výzkumů.

Nakonec je nutné dodat, že někteří autoři zpochybňují celý koncept profilování. Profilování je založeno na předpokladu, že se pachatel chová během všech svých činů konzistentně a že se určité rysy jeho jednání projevují i v jiných aspektech osobního života, což někteří autoři považují za značně problematické. Dále je také podle nich silně podceněn vliv situačního faktoru (Snook, Cullen, Bennel, Taylor & Gendreau, 2008).

Navzdory všem připomínkám se však zdá, že by profilování pachatele opravdu mohlo být přínosem vyšetřování. Je však nutné, ale se ve výzkumech pokračovalo a aby se všechny hypotézy řádně otestovaly. Navíc je potřeba ověřit, do jaké míry jsou zjištění univerzální, tedy zda je možné je aplikovat i na pachatele v jiných zemích, protože jak se zdá, interkulturní rozdíly se projevují i v této oblasti.

5. Ilustrace praktického využití profilování v případech žhářství

Nyní se tedy podíváme, zda je možné využít získané poznatky v reálných případech. Inspirací mi byl již dříve zmíněný výzkum Santily, Hakkanena a Fritzonové (2003), který ověřoval hypotézu témat žhářství a typů žhářů navržených Canterem a Fritzonovou (1998) na otevřeném případě sériového žháře. Nejprve výzkumníci identifikovali proměnné chování pachatele na místech požárů a podle nich se pokusili zjistit téma a následně sestavit profil možného pachatele.

Cíl šetření:

Cílem mého šetření bude porovnání představených přístupů k profilování aplikací jejich poznatků na dva české případy sériového žhářství. Pokusím se zjistit, jaké informace mohou poskytnout k profilu možného pachatele, zajímá mě, jestli se tyto poznatky budou navzájem shodovat a nakolik budou odpovídat informacím získaným ze znaleckých posudků, které byly k osobám podezřelých vypracovány. Zároveň tak porovnáám možnosti přístupů a jejich použitelnost v našich podmínkách.

Výzkumné otázky:

Otázky, na které se tímto šetřením pokusím odpovědět mohu tedy formulovat následovně:

- Jaké poznatky přinesou jednotlivé přístupy k profilování?
- Do jaké míry se budou jejich výsledky shodovat?
- Nakolik se budou odhadované charakteristiky shodovat s poznatky o pachateli z posudků?

Vzorek

Vzorek tvoří dva případy českých sériových žhářů. Příklad I se odehrál v Liberci v letech 2010-2011. Obviněný se k činu nepřiznal a soud neuznal předložené důkazy dostatečné pro jeho odsouzení. Z tohoto důvodu zde nebudu uvádět ani jeho iniciály. Příklad II je z Nymburka se stejného období, tedy 2010-2011. Obviněný P.N. se k požárům přiznal.

Výzkumný postup

Použiji kvalitativní postup, do jisté míry kazuistický. K dispozici mám posudky dvou podezřelých, které mi laskavě poskytnul PhDr. Karel Netík, CSs.. Ty jsem doplnila informacemi o požárech získanými od pplk. RNDr. Jiřiny Hofmanové, Ph.D. a dále o informace z médií²⁵. Ačkoli se samozřejmě jedná o velmi omezené informace ve srovnání s kompletním spisem případu, přesto se pokusím získat alespoň základní poznatky, které by mi umožnily činy zařadit do některého tématu/vzorce nebo kategorie a na základě toho odhadnout možné charakteristiky pachatele, stejně jako to udělali výzkumníci ve zmíněné studii. Zjištěné informace následně porovnáám s informacemi o obviněném z posudku, abych zjistila, nakolik byly odhady podobné možnému/skutečnému pachateli. Jelikož se v prvním případě obviněný k činům nepřiznal, nevíme, zda se jedná o skutečného pachatele, a proto je samozřejmě i tento poslední krok jen porovnáním s možností a nikoli s definitivní realitou. Díky omezenosti informací se samozřejmě bude jednat pouze o orientační pokus a ilustrativní příklad použití profilování na problematiku žhářství.

²⁵ webových stránek policie, hasičů a novin

5.1. Případ I – Liberec

5.1.1. Informace k případu

V období od května 2010 do března 2011 došlo v centru Liberce a jeho nejbližším okolí k sérii žhářských útoků. Cílem se stávaly činžovní nebo panelové domy. Při nich muselo být evakuováno celkem 64 osob, 9 osob muselo být převezeno do zdravotnického zařízení z důvodu intoxikace zplodinami hoření a celková škoda na majetku dosáhla výše cca 1.204.892 Kč. Požáry byly zakládány večer, v noci nebo brzy ráno, v několika případech i dopoledne. Zapáleny byly otevřeným ohněm, někdy byly použity akceleranty. 23. listopadu 2010 byl ve sdělovacích prostředcích zveřejněn identikit možného podezřelého, který byl viděn jedním ze svědků v ulici Rumunská. Bylo prověřeno celkem 150 osob, které mohly mít s případem něco společného a Magistrát města Liberec vypsál finanční odměnu ve výši 30.000 za informace, které by vedly k dopadení pachatele (Suchánková, 2011).

5.1.2. Analýza trestného činu

Dostupné informace (Suchánková, 2011; Hofmanová, 2017) jsem pro větší přehlednost zanesla do následující tabulky. Jak je vidět, nemám k dispozici kompletní informace, ale ty informace – tedy datum, místo činu a jak požár vznikl, naštěstí k dispozici mám. Doplnila jsem, o který den v týdnu se jednalo a kolik dní uplynulo od posledního požáru. Ve sloupci „Počet evak. osob“ je v závorce uveden počet osob, které musely být přepraveny do zdravotnického zařízení z důvodu intoxikace zplodin hoření. Musím ovšem také upozornit, že v daném období se v Liberci uskutečnilo požárů více a některé se této sérii podobaly. V tabulce jsou tak uvedeny pouze takové požáry, které spojila do souvislosti policie a z nichž byl poté obžalovaný obviněn. V několika případech jsem došlo k rozporu mezi informacemi z různých zdrojů (ohledně času, patra a v jednom případě místa), mohla jsem tak uvést v tabulce data, která nebyla zcela přesná. Červeně jsou označeny požáry, které se odehrály v období od pátečního večera do nedělního rána a které budu dále považovat za víkend.

Tabulka 2 – Přehled požárů k případu libereckého žháře

Datum	Den	Čas	Dnů	Ulice	Patro	Počet ohnisek	Materiál použitý k zapálení	Počet evak. osob	Poznámka (akcelérant, stopy)
17.05.2010	PO	1:40	-	Hroznová	3.	1	obuv		
21.05.2010	PÁ	3:00	4	Chrastavská	sklep	2	dřevěné čalounění židlí, botník	15(2)	
29.05.2010	SO	22:00	8	Vojanova	vestibul	2	kočárek, botník	6	
28.06.2010	PO	2:00	30	Jablonecká	sklep		matrace, papíry	15(1)	
18.07.2010	NE	5:12	20	Tržní náměstí	2.	2	botník, vchodové dveře	5(4)	akcelérant, krabička cigaret, zapalovač
					sklep		pleny, karton		
24.09.2010	PÁ	1:00	68	Na Humnech	0		skříňka		u plynoměru
13.10.2010	ST		19	Matoušova			boty		u plynoměru
16.10.2010	SO	23:20	3	Chrastavská	3.				u plynoměru
17.10.2010	NE	21:45	1	Borový Vrch	5.		textil	20(1)	věcná stopa
31.10.2010	NE	21:00	14	Jablonecká	sklep		skříňky, přepážka		
22.11.2010	PO	22:30	22	Sokolovské nám.			dřevěné obložení komína		akcelérant
23.11.2010	ÚT	9:00	1	Rumunská			schodiště a dveře	(1)	
23.11.2010			0	Rumunská	1.		podlaha		
08.12.2010	ÚT	23:00	15	Školní	2.		boty		akcelérant
14.12.2010	ÚT	18:15	6	Revoluční	sklep		kontejner		akcelérant
08.01.2011	SO	7:45	25	5. května	2.		botník		akcelérant
14.01.2011	PÁ	23:00	6	Sokolovské nám.	3.		letáky		otisk ucha
28.01.2011	PÁ	17:50	14	Jablonecká	3.		majetek na chodbě		akcelérant
28.01.2011		18:00		Vzdušná	2.		obuv		akcelérant, papírek s DNA
28.01.2011		18:30		Valdštejská	1.		lavice		bio.a tras. stopy
16.02.2011	ST		19	Hroznová	3.		křeslo, bundy, boty		
22.02.2011	ÚT		6	5. května	5.		vstupní dveře		
26.02.2011	SO		4	Felberova	3.		dřevěná židle		
02.03.2011	ST		4	Borový Vrch	4.		boty a protiskluzová guma		

V tomto případě máme tedy případ sériového žhářství, kdy se jednotlivé případy svým provedením velmi podobají, což ukazuje na skutečnost, že byly pravděpodobně provedeny jedním pachatelem. Jak jsem již zmínila, v tomto období v Liberci došlo i k dalším požárům, ale v těch se většinou jednalo o externí objekty. V našich případech byly cílem vždy rezidenční objekty. Pachatel využíval materiál dostupný na místě činu a k tomu, aby se požár rozšířil se na začátku série snažil využít plynoměr, v jehož blízkosti oheň zapálil, později použil akceleranty. Požáry byly zapáleny nejčastěji v noci (od večera až do rána), někdy i dopoledne, a to nejčastěji v období víkendu – tedy mezi pátkem večer až pondělí ráno nebo (méně často) mezi úterým a středou.

Rozložení podle měsíců:

- Květen–3 incidenty
- Červen–1 incident
- Červenec–1 incident
- Srpen–0 incidentů
- Září–1 incident
- Říjen–4 incidenty
- Listopad–2 incidenty
- Prosinec–2 incidenty
- Leden–3 incidenty
- Únor–3 incidenty
- Březen–1 incident (ovšem hned po něm byl obviněný zadržen)

Jak tedy vidíme, nejvíce incidentů se stalo v říjnu (4) a dále v květnu (3), lednu (3) a únoru (3). Naopak k žádnému incidentu nedošlo v průběhu měsíce srpna. Můžeme tedy rámcově říct, že pachatel byl aktivnější na podzim a v zimě. Mezi případy uběhlo od 0 do 68 dnů, průměrně 14,5 dne.

Pokud jde o místa činu, většina požárů se odehrála v oblasti Nového a Starého města. V některých ulicích se požáry objevily opakovaně: Chrastavská (2x), Jablonecká (3x), Sokolovské náměstí (2x), 5. května (2x). Dále se odehrály 4 požáry v oblasti Liberec-Ruprechtice - dvakrát v ulici Hroznová a dvakrát v ulici Borový Vrch. Dva požáry se odehrály mimo tyto hlavní oblasti – jeden ve čtvrti Jeřáb (Vojanova) a jeden v Kristianově (Školní). Ulice, ve kterých se jednotlivé požáry odehrály, jsou vyznačeny na následující mapě.

Obrázek 9 – Mapa Liberce se zvýrazněnými ulicemi, ve kterých došlo k požárům (Žaket, 2014)

Shrnuli jsme si tedy informace, které máme k dispozici a nyní se podíváme, zda bychom naši sérii mohli zařadit do některé z kategorií podle jednotlivých profilovacích metod.

5.1.3. Kriminální vyšetřovací analýza FBI

FBI samozřejmě nedává veřejnosti k dispozici informace, jak její specialisté v případech profilování postupují. Mohu se tedy pouze pokusit náš případ zařadit do některé z kategorií podle charakteristik požárů udávaných u jednotlivých typů žhářů (kapitola 4.1.1). V úvahu přicházejí dvě možné kategorie. Jednou z nich je kategorie Žhářství motivované vandalismem, které má podtyp „Úmyslná a zlovolná škoda“. Cílem těchto žhářů se stávají i obydlené oblasti. Činy bývají dílem více pachatelů, jsou povahou spontánní a patří pod neorganizované trestné činy, kdy pachatel použije materiály na místě činu (v tomto případě pachatel zapaloval boty, drobný nábytek na chodbě a podobně) a nechává na místě činu důkazy (byly nalezeny otisky prstu, zapalovač, krabička cigaret, otisk ucha na dveřích a papírek s DNA), někdy mohou být použity hořlavé tekutiny (stopy po jejich použití našel policejní pes). Žhářství motivovaného vandalstvím se ale dopouštějí spíše mladiství pachatelé, kteří bydlí nedaleko a jejich požáry bývají zapalovány obvykle během odpoledne a během týdne. Zde máme případy, které se odehrály během noci nebo dopoledne a spíše o víkendu. Ani stopy ničení majetku na místě činu nebyly nalezeny. Do této kategorie bych tedy tuto sérii spíše nezařadila.

Druhou zvažovanou kategorií by byla kategorie Žhářství motivované vzrušením. Ovšem v tomto případě podle FBI pachatel většinou nechce nikomu ublížit, o čemž můžeme v případech, kdy požáry vznikají v noci v bytových domech, navíc v těsné blízkosti plynoměru, velmi pochybovat. Přesto se obytné objekty mezi cíli žhářů motivovaných vzrušením objevují. Čím starší pachatel, tím je pravděpodobnější použití komplexního zápalného zařízení. To v těchto případech sice nemáme, ale to, že pachatel požáry často zakládal v blízkosti plynoměru, již o jisté sofistikovanosti svědčí. Také u této kategorie pachatel využívá materiály na místě činu a zapaluje menší ohně.

Ostatní kategorie se mi k této sérii příliš nezdaří odpovídat. Je ovšem možné, že by motivací mohl být i nějaký druh pomsty (například vůči spokojeným rodinám) a jak FBI zmiňuje, motiv pomsty se může objevovat i u jiných kategorií.

Nejpravděpodobnější se mi tedy zdá kategorie Žhářství motivované vzrušením. Charakteristiky, které FBI spojuje s touto kategorií jsou následující:

- Věk 18-30 (u těchto pachatelů je udáváno použití akceleračních
- Může se zdržovat poblíž místa činu a sledovat práci hasičů nebo se na místo činu později vrátit, aby se podíval na způsobené škody.

- Deset nebo více let absolvované školní docházky
- Nezaměstnaný
- Svobodný
- Žije s jedním nebo oběma rodiči
- Pochází se střední nebo nižší střední vrstvy
- Má problémy v partnerských vztazích
- Může užívat drogy nebo alkohol
- Pravděpodobně bude mít záznamy za drobné přestupky
- Místo činu spíše neopouští, vmísí se do davu a bude sledovat oheň, pokud odejde, pak se na místo vrátí později

Jelikož se jedná o sériového žháře, kterého klasifikace uvádí jako samostatnou kategorii, pak se můžeme podívat ještě na charakteristiky, které FBI spojuje se sériovým pachatelem. Nejčastěji se jedná o muže mladšího věku, samotáře, nízkého vzdělání, který není v životě příliš úspěšný. Bude mít problémy ve vztazích a s lidmi obecně, pravděpodobně často střídá nepříliš kvalifikovaná zaměstnání, může být i často nezaměstnaný. Mohl mít někdy problémy se zneužíváním návykových látek. Nejspíše nebydlí daleko od míst činu a všechny lokace dobře zná. Na místo činu přichází pěšky. Ohledně vzdělání a vrstvy, ze které by měl pachatel pocházet tedy vidíme neshodu, ostatní charakteristiky rámcově souhlasí.

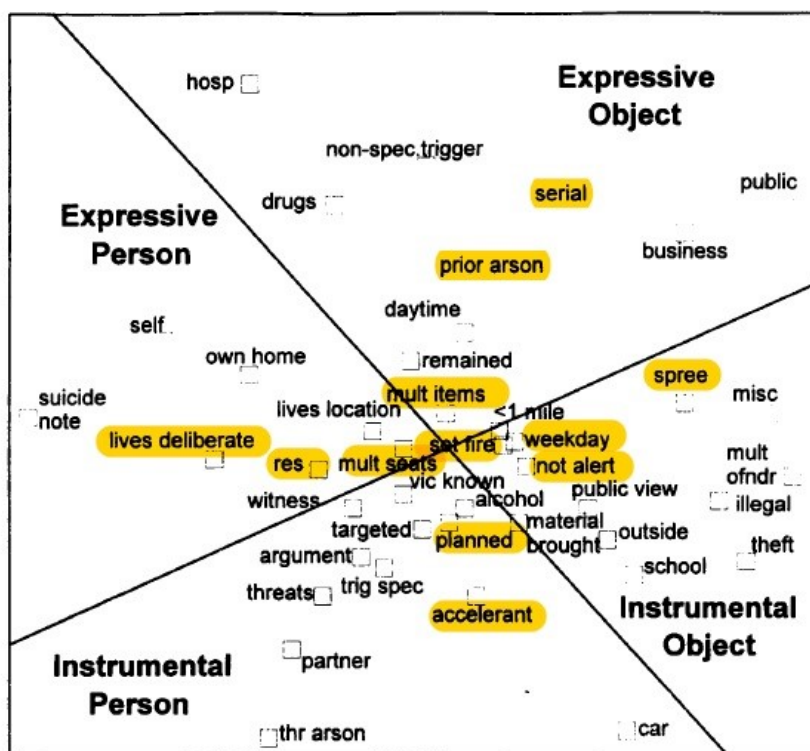
5.1.4. Investigativní psychologie

V tomto případě tedy použiji podobný postup jako již zmíněný výzkum (Santtila, Hakkanen & Fritzon, 2003). Ze seznamu proměnných činu, které identifikovali Canter s Fritzonovou (1998) vyberu proměnné, které jsou relevantní k mému případu. Ty pak označím v diagramu a podívám se, zda odpovídají některému z témat. Identifikovala jsem tedy tyto proměnné (názvy proměnných nechávám v originálním znění):

- *Residential* – jednalo se o budovy, které sloužily rezidenčním účelům
- *(Planned* – na místo činu byl v některých případech donesen akcelérant, ale přesto tuto proměnnou nechám jako vedlejší, protože byl použit materiál na místě činu, a proto mi čin připadá spíše jako neplánovaný)
- *Multiple items fired* – v některých dnech bylo zapáleno více objektů

- *Multiple seats of fire* – v některých případech byl požár zapálen na několika místech budovy
- *Set fire* – oheň byl založen uvnitř budovy
- *Accelerant used* – v některých případech policejní pes označil na místě činu hořlavé látky
- *Lives endangered deliberately* – šlo o záměrné ohrožení životů
- *Did not alert anyone* – pachatel požáry nenahlásil
- *Spree* – někdy byly požáry zapalovány ve šňůře, kdy mezi nimi neuběhlo 24 hodin
- *Serial* – požáry byly zakládány v sérii, kdy mezi jednotlivými činy uběhlo více než 24 hodin
- *Weekday* – požáry byly zakládány v průběhu pracovního týdne
- *Prior arson* – jelikož se jedná o opakované žhářství, označím i tuto proměnnou

Tyto proměnné jsem v diagramu barevně označila.

Obrázek 10 – Diagram témat kriminálního jednání (Canter & Fritzon, 1998, s. 81) s vyznačenými proměnnými k případu libereckého žháře

Můžeme vidět, že jednoznačné zařazení případu na základě proměnných není možné, protože se identifikované proměnné objevují v různých tématech. Ačkoli podle popisu kategorií bych sérii zařadila nejspíše pod Expresivní žhářství zaměřené na objekt, proměnné s ním spojené našemu případu příliš neodpovídají. Možná můžeme díky snadnému přístupu do bytových domů cíle považovat to určité míry za veřejné budovy, předchozí žhářství a sériová povaha by pak této kategorii odpovídaly. Autoři s touto kategorií spojují i užívání drog a skutečnost, že pachatel zůstává poblíž místa činu. Pachatel v tomto případě požáry zakládá, aby dosáhl emocionální úlevy a je do určité míry ohněm fascinován.

Jelikož se na základě proměnných neukázalo jen jedno z témat, je obtížné odhadovat charakteristiky pachatele. Expresivní žhářství zaměřené na objekt se pojí se vzorcem psychiatrická historie a opakovaný žhář. Pro opakovaného žháře (vzorec, který odhaduji na základě opakované činnosti) je žhářství způsobem vyjádření a nejspíše bude policii znám pro předchozí žhářskou činnost nebo vyvolávání falešných požárních poplachů.

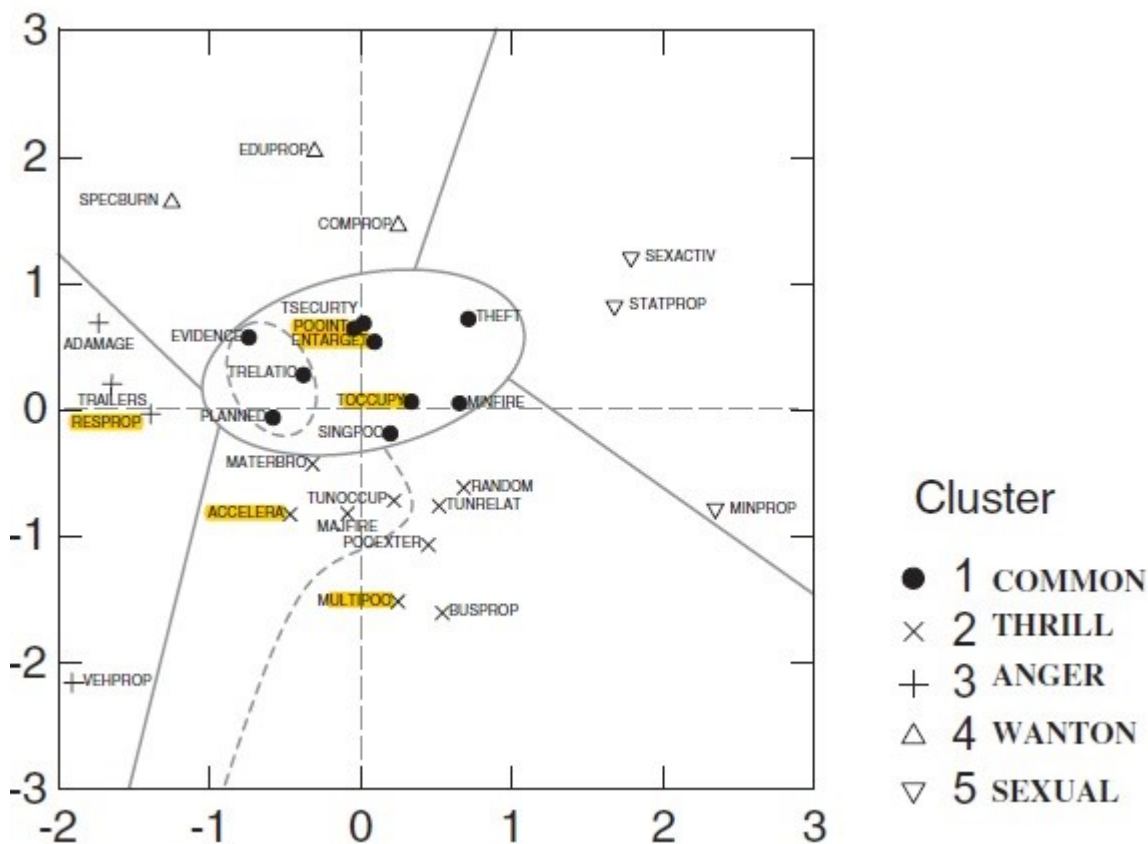
Investigativní psychologie mi tedy mnoho vodítek neposkytla.

5.1.5. Profilování kriminální aktivity

V případě profilování kriminální aktivity postupuji stejně jako v předchozím případě, jen proměnné vybírám z výzkumu Kocsise a Cookseyho (Kocsis & Cooksey, 2003). Identifikované proměnné jsou:

- *NIGHT* – požáry jsou zakládány (většinou) v noci
- *WEEK* a *WEEKEND* – s ohledem na to, že požáry jsou zakládány jak ve všední dny, tak o víkendech, tyto dvě proměnné vynechám
- *WINAUTUMN* – častěji byly požáry zakládány na podzim a v zimě
- *MULTIPOO* – požáry byly založeny na více místech nebo měly více ohnisek
- *POOINT* – ohnisko požáru bylo uvnitř cíle
- *ACCELERA* – byl použit akcelerant
- *ENTARGET* – pachatel vstoupil do cíle, aby oheň zapálil
- *RESPROP* – obydlená budova
- *TOCCUPY* – v době požáru byli v domě lidé

Proměnné *ENTARGET*, *TOCCUPY* a *POOINT* jsou běžné u všech vzorců. *MULTIPOO* a *ACCELERA* se objevují v clusteru Vzrušení (Thrill), *RESPROP* v clusteru Vztek.

Obrázek 11 – Diagram charakteristik místa činu (Kocsis & Cooksey, 2003, s. 637) s vyznačenými proměnnými k případu Liberec

Dále se dívám na popisy jednotlivých vzorců a snažím se činy zařadit do clusterů podle nich. Pokud by pachatel patřil do vzorce Vzrušení, pak by odpovídala jistá míra sofistikovanosti (plynoměr, akcelery) a také, že se jedná o více požárů. Ovšem cílem zde není vegetace, nýbrž obytné prostory. V případě vzorce Vzrušení jsou požáry zakládány častěji na jaře a v létě, ovšem náš pachatel byl aktivnější spíše na podzim a v zimě²⁶.

Druhou možností je vzorec Vztek. Tady by již cíl souhlasil, záměrem má být způsobení osobní škody a jedná se o vzorec zaměřený na sériové žháře. Cílem tedy nemusí být nutně konkrétní osoba, jako v případě FBI, kde je kategorie Žhářství motivované pomstou určena spíše pro jednorázové žháře. Také je u těchto pachatelů patrné, že si dali práci, aby se oheň rychle rozšířil,

²⁶ Náš podezřelý byl ovšem zadržen na začátku března a frekvence požárů se během doby zvyšovala. Je možné, že (pokud byl skutečně pachatelem) by jinak v požárech pokračoval aktivně i v průběhu dalšího jara a léta.

což odpovídá zakládání požárů blízko plynoměru i použití akceleračních. Ovšem nemáme informace o ničení majetku na místě činu. V tomto případě je podle autorů pachatel často cizinec, bilingvní, který hovoří se silným přízvukem. Dále je do určité míry finančně zajištěný a vlastní automobil. Místo činu po založení požáru okamžitě opouští.

Lehkomyslný vzorec zahrnuje širší spektrum cílů, které symbolizují nepřátelství pachatele, což by se dalo použít v našem případě pachatele zaměřeného na bytové domy. Pro lehkomyslný vzorec je častá kriminální historie pachatele a k požárům dochází často během víkendu, což by zde odpovídalo.

V případě sexuálního vzorce nemáme informace, že byly na místě nalezeny nějaké stopy spermatu. Ale cílem pachatelů tohoto vzorce se stávají spíše drobnější veřejné objekty, což požárům založeným v domech neodpovídá. A až tyto požáry nezpůsobily až tak velkou škodu, bylo to spíše výsledkem náhody, protože snadno mohly vyústit až v tragické ztráty na životech. Tito pachatelé ovšem bývají nejaktivnější na podzim až v zimě, což odpovídá i našemu případu, a to během týdne – opět naše požáry se odehrávaly s různých dnech včetně víkendu.

Rozhodnout se pro jeden vzorec je tedy velmi komplikované. Nejvíce společných rysů jsem však našla nejspíše u vzorce Vzrušení a Vzteku.

Jak tedy vidíme, ač případ na první pohled vypadá poměrně jednoduše (stále stejný typ cílů, stejný postup), přesto jsou proměnné, které jsem v případech identifikovala, spíše rozporuplné. Jednoznačné zařazení do jednoho typu se mi nepodařilo ani u jednoho z přístupů a díky tomu jsem většinou ani nemohla odhadnout nějaké konkrétní možné vlastnosti pachatele. Ovšem jak ukázaly některé výzkumy (Hakkanen, Puolakka & Santtila, 2004; Santtila, Hakkanen, Alison & Whyte, 2003), přítomnost více motivů není tak ojedinělá. Nejvíce možných charakteristik pachatele mi ovšem nakonec poskytla klasifikace FBI.

Pro doplnění bych přidala pár poznámek ke geografickému profilování. Zde se omezím pouze na laické zhodnocení. Jelikož se většina požárů odehrála v centru, odhadovala bych, že bydliště pachatele bude pravděpodobně někde v této oblasti. Pokud jde o místa dále od centra, očekávala bych, že v dané lokalitě pachatel pracuje, bydlí tam jeho rodinní příslušníci nebo přátelé, a proto se v dané lokalitě dobře vyzná.

5.1.6. Podezřelý

Z tohoto činu byl obviněn třicetiletý muž z Liberce. K činu se nepřiznal a navzdory tomu, že na místech činu byly nalezeny jeho otisky, otisk ucha a poznal ho i jeden ze svědků, soud, který proběhl v roce 2015 neshledal předložené důkazy jako dostatečné k jeho odsouzení (ČTK, 2015). Přesto se na něj nyní podíváme alespoň pro porovnání s odhadovanými charakteristikami možného pachatele.

Obviněný je svobodný, bezdětný, má středoškolské vzdělání. Pracuje jako odborný prodejce a v zaměstnání dle svých slov nemá problémy. Nemá žádný záznam v rejstříku. S přítelkyní je 8 měsíců, čekali dítě, o které ale v únoru 2011 přišli. Předchozí vztah trval 7 let, s bývalou přítelkyní má kamarádský vztah. V roce 2007 měl problémy s drogami, šňupal pervitin. V současnosti udává, že ho užívá jednou měsíčně nebo jednou za 14 dní. Po aplikaci chodí venku, po domech, přiznává „zvláštnost“, že chodí do otevřených domů a rád poslouchá za dveřmi cizích lidí. Prý ho uklidňuje, když slyší, že se ostatní lidé také hádají. Popírá, že by některý ze skutků spáchal. Nikdy prý nic nezapálil, ohně se bojí, jako malého ho bratranec popálil. Občas hraje automaty. Přítelkyně uvedla, že po hádce se chodí projít. Žádné zvláštní sexuální praktiky po ní nevyžadoval. V době vyšetření se snažili o další dítě. Bývalá přítelkyně uvedla, že cca 18.02.2011 jí obviněný v domě udělal velkou scénu. Občas jí nosí pervitin. Když spolu žili, tak jí prý podváděl a lhal. V mobilním telefonu obviněného byly nalezeny fotografie a videa s dětskou pornografií. Obviněný tvrdil, že mobil koupil a že už to na kartě muselo být. Nikdy se neléčil. Jako dítě byl hyperaktivní, jednou podpálil záclony. Ve škole měl snížené známky z chování. Od malička měl sny, že hoří. Rodiče se rozvedli, když mu bylo 13 let. Matka je extrovertní, nikdy se neléčila, obviněný jí považuje za nejlepší kamarádku. Otec je povahově zvláštnější, samotář, nikdy si s ním nerozuměl. Má jednoho staršího bratra. V dětství vše v pořádku, ale od malička měl nadváhu. Absolvoval obchodní akademii s maturitou, známky měl dobré. Pracoval jako prodavač na více místech, byl i zástupce vedoucího. Na jednom místě pracoval 7 let. Kouří a příležitostně si dá pivo. Nikdy neměl řidičský průkaz. První sex zažil v 15 letech, celkem měl styk asi s 200 ženami. Považuje se za vznětlivého a výbušného.

Vyšetření ukázalo IQ v pásmu průměru (106). Obviněný je labilní, egocentrický a špatně se ovládá. Projevuje sklony k impulsivním reakcím, je nezralý, nevyrovnaný a podezřívavý, má nízké sebevědomí a problémy v sexuální oblasti. Vykazuje histrionské a dissociativní rysy. Jeho potřeby porozumění a uznání jsou neuspokojené. Ukazovala se vazba sexuální motivace

na podněty týkající se ohně. Má silnou vazbu na matku, o lidi jinak projevuje snížený zájem. Motivací by mohlo být spojení sexuální motivace s ohněm, dále touha ovládat, odreagování napětí, potřeba stimulace a obdivu. Dále znalec uvádí zvýšenou pravděpodobnost, že obviněný výpověď záměrně zkresluje, nepříznivé informace zamlčuje případně je racionalizuje. Duševní porucha u něj zjištěna nebyla, ale byla diagnostikována smíšená porucha osobnosti a také poruchy sexuální preference (Netík, 2011).

5.1.7. Shrnutí a diskuse k případu I

Nyní nastal čas porovnat odhady a charakteristiky podezřelého. Nejprve tedy ke klasifikaci FBI. Věk podezřelého byl 30 let, což odpovídá odhadovanému rozpětí 18-30. Jestli se zdržoval na místě činu zhodnotit nemohu. Vzdělání má středoškolské, což odpovídá odhadu minimálně deseti let školní docházky. Nezaměstnaný ovšem není. Je sice svobodný, ale (pravděpodobně) žije s přítelkyní. Problémy ve vztahu neuváděl on ani partnerka. Střední vrstva nejspíše odpovídá. Odhad užívání drog se potvrdil. Záznam v rejstříku neměl, nicméně v roce 2012 dostal podmínku za držení pornografie a drog (Pluhař, 2017). Auto nevlastní. V tomto případě tedy neodpovídal pracovní a rodinný stav. Charakteristika sériového žháře neodpovídá o něco více, protože až tak velké střídání zaměstnání nepozorují a zástupce vedoucího za nekvalifikovanou práci nepovažují. Mladší věk a návykové látky odpovídají.

Podle investigativní psychologie odpovídalo užívání drog. To, zda zůstal pachatel na místě činu, posoudit nelze. Policii obviněný znám nebyl, falešné požární poplachy v souvislosti s jeho osobou také spojeny nemáme.

Profilování kriminální aktivity nabídlo odhad, že pachatel bude bilingvní cizinec, což na obviněného neodpovídá vůbec. Do určité míry zajištěný pachatel nejspíš bude, ale automobil nevlastní. V době zatčení záznam neměl, ale později dostal podmínku za držení drog a pornografie.

Obviněný má trvalé bydliště v centru, blízko míst, kde došlo k požárům. Zda na daném místě také v době zatčení bydlel, bohužel nevím, ale lokalita mu bude pravděpodobně velmi dobře známá.

Můj první pokus o profilování tedy nedopadl příliš úspěšně. Nejvyšší počet charakteristik, a nakonec i největší míru shody jsem získala přístupem FBI, a to jen na základě zařazení případu

dle popisu jednotlivých kategorií. Další dva přístupy mi příliš charakteristik pachatele neposkytly a jejich odhady odpovídali obviněnému jen z poloviny.

5.2. Příklad II – Nymburk

5.2.1. Informace o případě

V Nymburce došlo v období od února 2010 do března 2011 k opakovaným drobným požárům v objektu opuštěných doků a dále k požárům dalších opuštěných objektů, odstavených železničních vozů a automobilů a podobně. Celkově tak vznikla škoda ve výši 1.724.798,- Kč.

Dostupné informace o požárech jsem shrnula do následující tabulky (Jilemnický, 2011a, 2011b; Nymburský deník, 2011).

Tabulka 3 – Přehled požárů k případu nymburského žháře

Kdy?	Co?	Kde?	Doplňující informace
únor 2010 - březen 2011	tráva a vegetace	Drahelice	opakovaně, objekt opuštěných doků
únor - listopad 2010	hala	ulice Topolová	opakovaně, budova ČD, přespávali v ní prý bezdomovci, 17:30
listopad 2010	drážní domek	nádraží Nymburk-město	hořela střešní konstrukce
	železniční vůz	nádraží Nymburk-město	stejný den
leden 2011	drážní vůz	Poděbradská ulice	Depo
leden 2011	automobil	ulice Na Žábě	nedaleko trati
leden 2011 (24.01.2011-PO)	posed	Na Ladech	17:30
únor 2011	posed	mezi Veleliby a Kamenným Zbožím	
únor 2011	pojistková skříň	Máchova ulice	u drážní haly
březen 2011	hala	u místničky	prkna kolem oken

5.2.2. Analýza trestného činu

V tomto případě bohužel nemám k dispozici bližší informace o konkrétních dnech, kdy k požárům došlo a většinou ani o čase, pouze u dvou případů vím, že se odehrály kolem 18 hodiny. Nemohu tak ani spočítat intervaly mezi jednotlivými požáry. Nevím ani, jak byly požáry zapáleny, či zda byly použity akceleranty. Většina se odehrála v zimních měsících. Šlo o drobnější požáry

a nikdo při nich nebyl zraněn. Většinou se jednalo o opuštěné objekty - buď železniční objekty nebo posedy.

5.2.3. Kriminální vyšetřovací analýza FBI

Vzhledem k tomu, že dva z požárů byly zapáleny v průběhu odpoledne a že se jedná o opuštěné a většinou jistě dobře dostupné objekty, přiklonila bych se k tomu, že se bude podle klasifikace FBI jednat pravděpodobně o Žhářství motivované vandalismem. V této kategorii má požáry často na svědomí více pachatelů. Ve zprávě z místa činu bych tedy očekávala informace o nalezení fyzických důkazů (např. zápalky, cigarety, plechovky od sprejů) a možná i stopy po použití akceleraantů. Kromě toho je možné, že byly na místě nalezeny stopy po dalším vandalismu – například nápisy na stěnách nebo zničené zařízení a také stopy po násilném vniknutí (např. střepy z rozbitého okna). Pachatel činů této kategorie je podle FBI (Douglas, Burgess, Burgess & Ressler, 1997) obvykle mladistvý muž, žije s jedním nebo oběma rodiči a může mít nějaký kriminální záznam, možná i problémy s autoritami ve škole. Autoři dále uvádějí, že pachatel obvykle nebydlí daleko od místa činu, ale v tomto případě jsou cíle pravděpodobně od sebe poměrně daleko (posedy mimo město, železniční objekty ve městě), takže spíše bych odhadovala, že bude bydlet nedaleko železnice.

Je ovšem také možné, že se jedná o pachatele motivovaného vzrušením. I tento typ si vybírá menší cíle a většinou venkovní objekty na místech, která umožňují pachateli následně z bezpečí sledovat požár i zásah hasičů. A rovněž se může jednat o více pachatelů. V tomto případě by byl pachatel mladistvý nebo mladý dospělý, využíval by materiálů na místě činu, zápalky a cigarety. Starší pachatelé zapalují požáry s pomocí akceleraantů nebo zápalných mechanismů. Pachatel absolvoval deset nebo více let školního vzdělávání, je spíše nezaměstnaný a žije s rodiči. Jeho rodina bude patřit ke střední nebo nižší střední třídě. Ve vztazích si nepovede příliš dobře. Pokud jde o staršího pachatele, může užívat alkohol nebo drogy. Pravděpodobně bude mít záznam za drobné delikty.

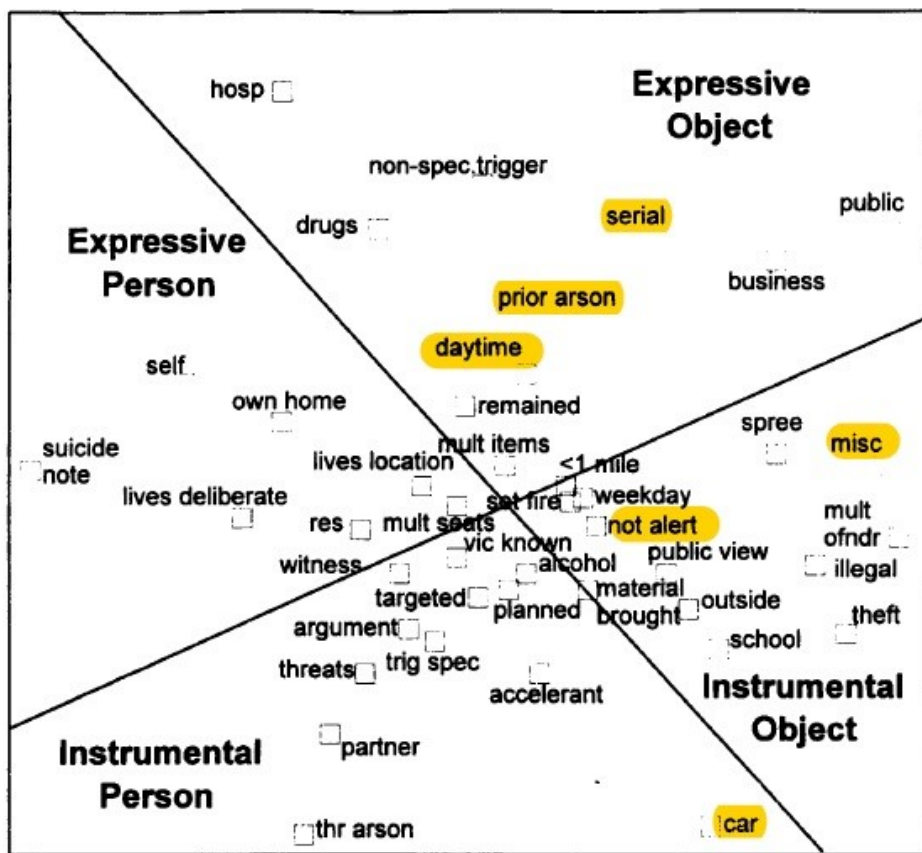
S ohledem na typ cílů (železniční objekty a posedy) by bylo možné uvažovat i o motivu pomsty, ale jelikož jde o dva různé typy cílů, přiklonila bych se spíše k tomu, že se dané objekty staly cílem, protože jsou dobře dostupné. Je také možné, že se v jejich okolí pachatel (pachatelé) dobře vyznají. A opět se jedná o sériového žháře, ale protože FBI udává, že se jedná o vzorec, který

se vyskytuje v rámci žhářství motivovaného pomstou, vzrušením nebo extremismem a já jsem činy zařadila spíše pod vandalismus, nechám charakteristiky sériového žháře stranou.

5.2.4. Investigativní psychologie

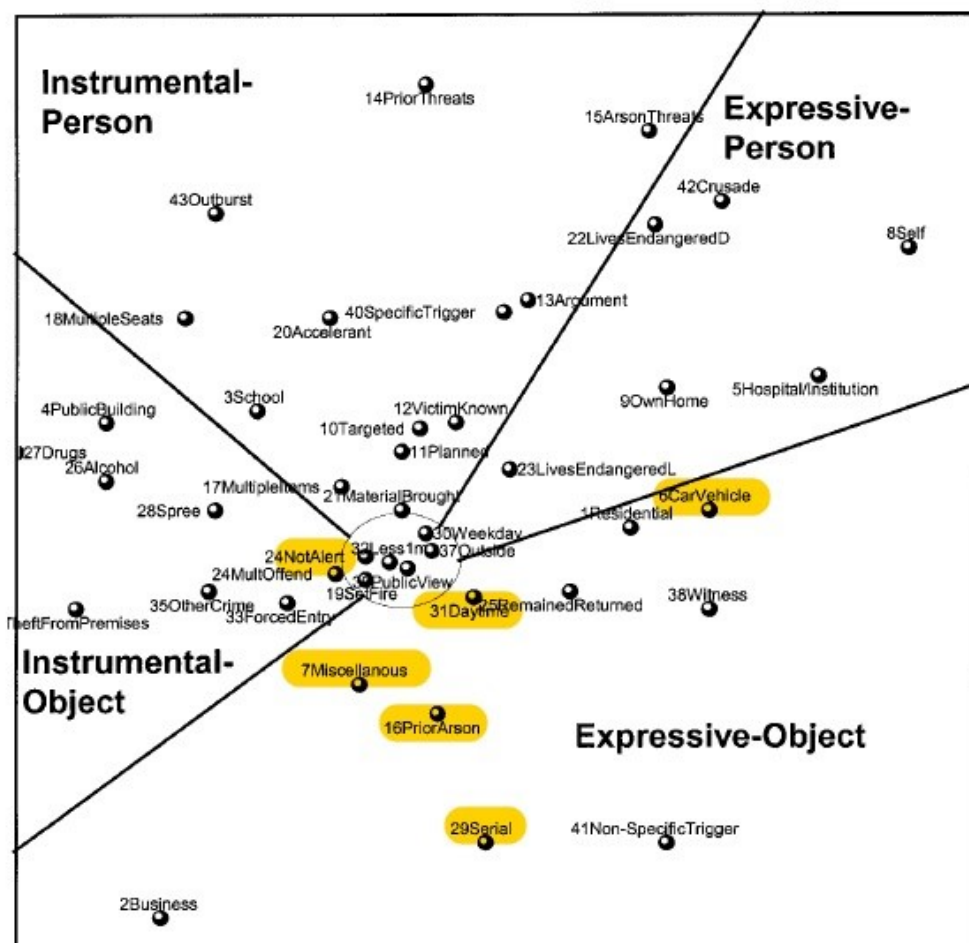
V případě Investigativní psychologie opět postupuji stejně jako u libereckého žháře. Vyberu proměnné činu, v tomto případě se tedy jedná o:

- *Car/vehicle* – cílem byly dopravní prostředky
- *Misc. /uninhabited/derelect property* – cíle byly neobydlené a opuštěné
- *Did not alert anyone*: Požáry nebyly nahlášeny
- *Serial*: Jednalo se o sérii činů
- *Prior arson*: již se předtím dopustil žhářství
- *Daytime* – ačkoli mám údaje jen ke dvěma požárů, označím i tuto proměnnou

Obrázek 12 – Diagram témat kriminálního jednání (Canter & Fritzon, 1998, s. 81) s vyznačenými proměnnými k případu nymburského žháře

Ani v tomto případě se na základě rozmístění proměnných nedá určit jednoznačně jeden vzorec. Zajímavé ovšem je, že když se podívám na rozmístění proměnných, jak je popsali výzkumníci ověřující poznatky Cantera a Fritzonové (1998) na vzorku mladistvých pachatelů, pak najdu hned pět proměnných v kategorii Expresivní žhářství zaměřené na objekt (*Car/vehicle, Miscellaneous, Serial, Daytime, Prior Arson*). To by tedy napovídalo možnosti, že pachatelem bude mladistvý muž, fascinovaný ohněm nebo pro kterého představuje oheň formu úlevy od pocitů vzteku nebo úzkosti. Jeho cílem není někomu ublížit. Může zůstat na místě činu a pravděpodobně už má se žhářstvím zkušenosti. Výzkumníci dále dodávají, že pachatel expresivního žhářství zaměřeného na objekt nežije s rodiči, ale spíše v nějaké instituci a často je u něj diagnostikována porucha osobnosti (Santtila, Hakkanen, Alison & Whyte, 2003).

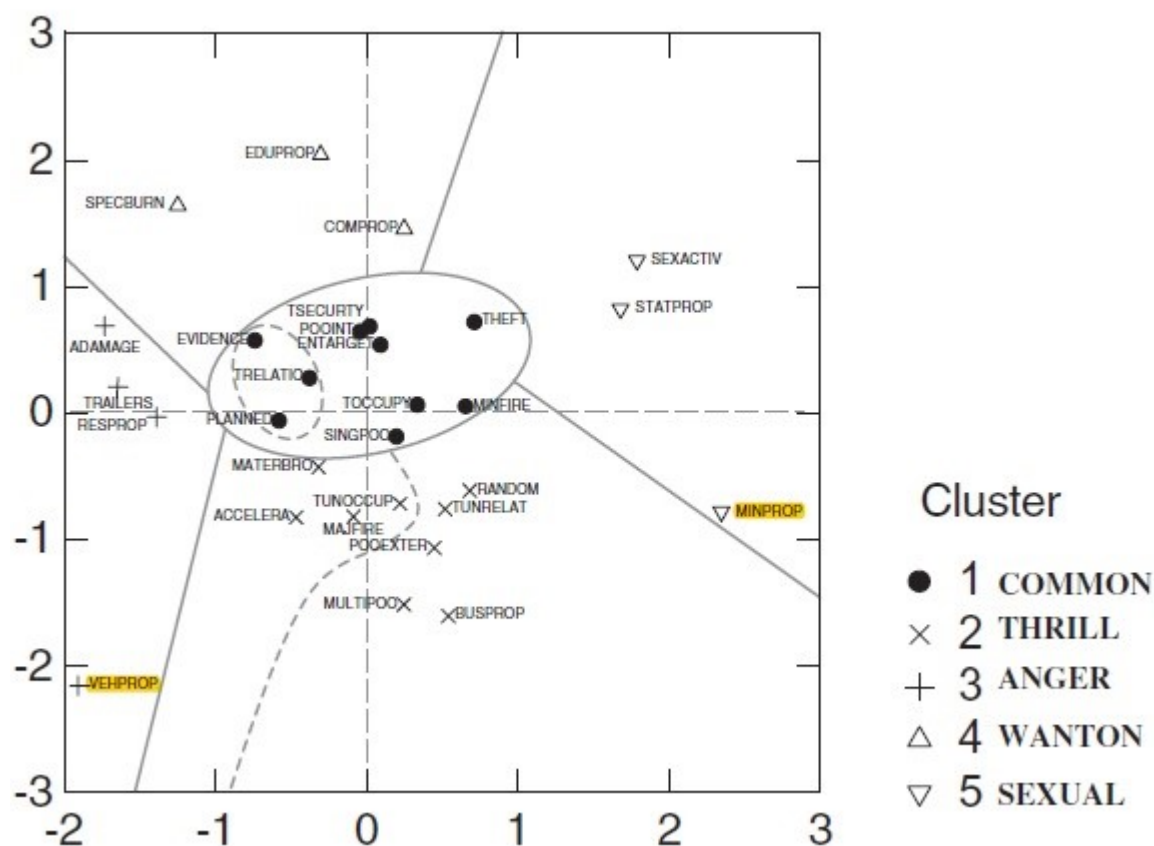
Obrázek 13 – Diagram jednání na místě činu u mladistvých pachatelů (Santtila, Hakkanen, Alison & Whyte, 2003, s. 8) se zvýrazněnými proměnnými k případu nymburského žháře

5.2.5. Profilování kriminální aktivity

V případě Profilování kriminální aktivity se projevuje nedostatek informací o místech činu.

Proměnné identifikované u přístupu CAP:

- (*DAY* = některé případy máme zařazené do denních hodin)
- *WINAUTM* = požáry se odehrály většinou (ty, které víme) v zimě
- *VEHPROP* = cílem byl dopravní prostředek
- *MINPROP* = cíl byl malý nebo opuštěný

Obrázek 14 - Diagram charakteristik místa činu (Kocsis & Cooksey, 2003, s. 637) s vyznačenými proměnnými k případu Nymburk

Dopravní prostředek spadá do clusteru vzteku, malý cíl do clusteru sexuálního. Více toho na základě dostupných informací určit nemohu. Podle popisu jednotlivých kategorií by série odpovídala nejspíše pachateli, jehož vzorec chování je pojmenován jako Lehkomyšlný, ten je podobný kategorii vandalismu FBI. Podle této kategorie má pachatel pravděpodobně nějaký záznam a k požárům dochází často o víkendech.

5.2.6. Podezřelý

Z trestného činu Poškození cizí věci podle §228 byl obviněný mladistvý P.N. (ročník 1993). Celkem se jednalo o 33 případů zakládání požárů s celkovou škodou ve výši 2.826.527,- Kč. Dále byl obviněn, že nastříkal nápisy na budovu Policie ČR. S výjimkou jednoho skutku se všech měl dopustit jako mladistvý. Obviněný přiznal, že zapaloval opuštěné objekty, pneumatiky, myslivecká zařízení, plastové odpadky, volná prostranství trávy, vagóny a jiné movité a nemovité věci. Většinou jednal sám, někdy s ním byl některý z kamarádů. Všechny požáry si zdokumentoval mobilním telefonem a později je přehrál do počítače. Objekty si vybíral způsobem, aby v nich nebyly žádné osoby, kolem nebyli žádní svědci a aby nedošlo k velké škodě nebo ke zranění. Na místa požárů se často vracel a fotil si snímky požářišť i posprejovaných zdí. Sledoval i zmínky v novinách o „svých“ činech. Uvedl, že požáry zapaloval, když byl ve stresu, že mu to umožňovalo utéct na chvíli od svých problémů. Důsledky svého jednání neřešil.

Podle svých spolupachatelů byl P.N. hlavním iniciátorem, často i nešel do školy, aby si prohlédl plánované místo požáru předem. U požárů dostával záchvaty smíchu, díval se do plamenů, vypadal spokojeně a vše natáčel. Svými požáry se chlubil a ukazoval fotografie. Prý se mu líbilo, jak na místa vyjíždějí hasičská auta a říkal, že tak okrádá stát. Z místa činu většinou před příjezdem hasičů pachatelé odcházeli.

P.N. bydlí s matkou, v 17 letech odešel ze školy a je doma. Drogy ani alkohol podle svých slov nikdy neužíval. Na psychiatrii v Motole mu byla diagnostikována ADHD, od 6 do 15 let na ni užíval léky. Ve škole měl problémy se šikanou a dále mnoho kázeňských problémů, které postupně narůstaly. Problémy ve škole řešil výbušně, k učitelům byl sprostý. Když se uklidnil, tak se omlouval. Na střední škole (SOU) měl opět výchovné problémy, jednu školu opustil z důvodu vysoké nemocnosti a šikany, druhou z důvodu neprospěchu a stěhování do jiného kraje. Do školy téměř nechodil, z některých předmětů nebyl ani klasifikován, z jiných neprospěl. Měl záznam o přestupku pro slovní napadení, věc byla odložena, v rejstříku záznam nemá.

Během vyšetření uvedl, že mu v červnu 2009 zemřela babička, poté i děda a že se nepohodl s matkou a od té doby se mu nic nedaří. Požáry pro něj znamenaly odreagování a adrenalinový sport. Objekty s vždy prohlédl, aby v nich nespal nějaký bezdomovec. Vždy si hlídal, aby se nikomu nic nestalo, proto třeba nikdy nezapaloval trávu. Nejdřív sebou nosil jen zapalovač, později i benzín, aby vyvolal nějaký výbuch. Chtěl s požáry skončit, ale pak potkal jiného kluka, se kterým

potom zapaloval a i sprejoval. Udal, že sprejování i požáry ho baví stejně, u sprejování je menší riziko, ale barvy jsou drahé. Na místě nikdy nic nerozbíjel, to prý dělal jeho spolupachatel, jeho to nelákalo. Pohlavní styk zatím neměl, chodil asi s pěti dívkami, jednou byl hodně zamilovaný, ale dívka se s ním rozešla a pak začaly ty jeho problémy. Od té doby jiný vztah neměl. Vlastního otce nezná. Matka má deprese a různé zdravotní problémy. Pracovala jako zdravotní sestra a léčí se na psychiatrii. Nemá sourozence, vychovávali ho prarodiče a matka. Vývoj v dětství byl bez komplikací. Je dyslektik, známky se mu postupně zhoršovaly. Ve škole vyrušoval a chodil za školu. S matkou vycházel vždy dobře. Po smrti prarodičů to bylo těžké, měli finanční problémy. Měsíc chodil na brigády (skládal televize) než si něco udělal s nohou. Do práce chodil podle svých slov vždycky v čas. Jinou práci pak nenašel. Posedy zapaloval, protože nemá rád myslivce. Intelektivně je v hranici průměru. Má problémy se sebeovládáním a slabé schopnosti empatie. V testech vykazuje známky nezralosti, pasivity, impulsivity a afektivní plochosti. Dále se ukazovala silná potřeba pozornosti ze strany okolí a extraverze. Je závislý, ale jeho vztahy jsou povrchní, submisivní, má nízkou sebeúctu a sklony ke vzteklým reakcím. Objevují se u něj sklony k hysterii a hypochondrii. Odmítá kompromisy (Netík, 2011).

5.2.7. Shrnutí a diskuse k případu II

Jak tedy vidíme, ani v tomto případě zařazení případu nebylo jednoduché. Klasifikace FBI mi pomohla správně odhadnout, že se jedná o mladistvého, který žije s rodiči, v tomto případě tedy s matkou. V rejstříku záznam nemá, ale záznam o přestupku ano a ve škole měl problémy s chováním. Některé cíle se nacházely ve vzdálenosti kolem 1 kilometru od jeho domova, ale jiné byly dále (mimo město). Důležité je, že jsme odhadli, že se jednalo o více pachatelů. Obviněný odešel ze školy a je nezaměstnaný. Vztah žádný nemá. Sociální třídu nejsem schopná posoudit.

S přístupem investigativní psychologie jsem uspěla až díky následnému výzkumu mladistvých pachatelů, podle původní klasifikace bych téma činu jednoznačně neurčila. Díky klasifikaci témat u mladistvých se mi podařilo odhadnout, že pachatel bude mladistvý, fascinovaný ohněm, který nechce nikomu ublížit, zůstává na místě činu a má předchozí zkušenosti se žhářstvím. Ale už neodpovídal odhad, že pachatel nebydlí s rodiči, ale v ústavu či zařízení pro mladistvé (či jiné podobné instituci), protože ve skutečnosti žije s matkou. Porucha osobnosti se neprokázala.

V případě přístupu CAP jsem uspěla nejméně. Případ jsem zařadila pouze podle popisu kategorie, protože se mi nepodařilo identifikovat dostatek proměnných, které by čin odlišovaly

od běžného chování všech žhářů. K charakteristikám jsem toho získala velmi málo, navíc náš mladistvý nemá záznam a nejméně dva požáry se neodehrály o víkend.

Diskuse

Nejprve se zmíním o některých limitech mého šetření. První případ neměl jasného pachatele, protože obviněný se k činu nepřiznal a nebyl ani odsouzen. V tomto ohledu tedy nebyl zvolený případ pro ilustraci příliš vhodný. Případ jsem si však vybrala, protože jsem k němu měla poměrně dost informací. Dále není optimální, že oba případy měly nejspíše alespoň do určité míry podobnou motivaci – vzrušení. Jistě by bylo lepší, kdybych zvolila dva případy, které by byly v tomto směru zcela odlišné.

Metoda byla pojata jen základně orientačně. Ani s jedním přístupem nejsem seznámena dostatečně do hloubky a analýzu jsem prováděla sama bez odborné supervize někoho, kdo má s profilováním zkušenosti. Navíc jsem analyzovala případy, u kterých jsem byla dopředu seznámena s posudkem, a i když jsem se snažila provádět analýzu co nejvíce objektivně a vynechávat informace, které nebyly z dostupných zdrojů patrné (např. použití akceleraantů u nymburského případu, které obviněný přiznal, ale v materiálech o požárech zmíněno nebylo), přesto mě mohla tato skutečnost ovlivnit. Limitem je také omezené množství informací, které jsem u obou případů měla k dispozici. Díky tomu nebylo možné identifikovat některé proměnné, které by se jinak k činům daly přiřadit. Navíc jsem často vybírala proměnné na základě informací od zdrojů, které nemůžu považovat za příliš spolehlivé (internetové noviny).

Co se týče výsledků, v obou případech se jako nejpřesnější ukázala klasifikace FBI. Ač je této klasifikaci vyčítán nedostatek vědeckého základu a FBI nezveřejnila žádný manuál, podle kterého by člověk mohl v profilování postupovat, přesto se se mi podařilo minimálně v druhém případě sérii zařadit do jedné z kategorií a výsledné charakteristiky pachateli poměrně dost odpovídaly. U prvního případu je těžké hodnotit výsledek, protože podezřelý se k činu nepřiznal a usvědčen nebyl. Nicméně i s podezřelým jsem našla shody. V případě libereckého žháře souhlasil věk, vzdělání, rodinný stav, užívání drog a že se obviněný na místo dostává pěšky. Neodpovídalo zaměstnání, vztah, kriminální historie. U nymburského žháře klasifikace odhalila

věk, že se jedná o více pachatelů, rodinný stav, absenci partnerského vztahu, problémy ve škole a vzdálenost bydliště od místa činu (alespoň v některých případech). Nesouhlasily záznamy v rejstříku. Celkově však byly odhady poměrně přesné.

V případě investigativní psychologie byla shoda odhadů s charakteristikami obviněných nižší. U libereckého žháře souhlasilo užívání drog, ale v rozporu byla kriminální historie a falešné popluchy. V druhém případě byla investigativní psychologie úspěšnější, ale jen díky následnému výzkumu a některé charakteristiky neodpovídaly vůbec. Souhlasil odhad, že se bude jednat o mladistvého pachatele fascinovaného ohněm, který zůstane na místě činu a má zkušenosti se žhářstvím. Rodina a porucha osobnosti neodpovídaly.

U Profilování kriminální aktivity byl nízký počet odhadnutých charakteristik a shoda minimální. V případě libereckého žháře souhlasila pouze finanční zajištěnost. Charakteristika pachatele se na obviněného nehodila vůbec, neměl záznam a nevlastnil ani automobil. V případě nymburského žháře odhady nesouhlasily vůbec.

Odpovědi na výzkumné otázky jsou tedy následující:

1) Jaké poznatky přinesou jednotlivé přístupy k profilování?

Klasifikace FBI poskytla poměrně velké množství charakteristik možného pachatele. Investigativní psychologie nabídla možných charakteristik mnohem méně a Profilování kriminální aktivity nejméně ze všech přístupů.

2) Do jaké míry se budou jejich výsledky shodovat?

Mezi odhady klasifikace FBI a investigativní psychologie panovala mezi některými charakteristikami shoda. Profilování kriminální aktivity se v odhadech s ostatními přístupy neshodovalo.

3) Nakolik se budou odhadované charakteristiky shodovat s poznatky o pachateli z posudku?

Největší shoda panovala mezi odhady a informacemi z posudků u přístupu FBI. V případě investigativní psychologie byla míra shody zhruba poloviční. Profilování kriminální aktivity mělo míru shody nulovou.

I přes velmi omezené zdroje informací se mi některé proměnné chování pachatele na místě činu k přístupu Investigativní psychologie a Profilování kriminální aktivity identifikovat podařilo, ale i ty podávaly dost rozporuplné informace. Je tedy možné, že jsem proměnné identifikovala špatně, tedy že jsem vyhodnotila proměnnou jako přítomnou, ačkoli kritéria pro ni nebyla splněna.

Je zde ale i možnost, že jsou čeští pachatelé trochu jiní než australští a britští. Ostatně interkulturní rozdíly naznačily už i výzkumy, které byly zrealizovány (Hakkanen, Puolakka & Santtila, 2004; Santtila, Hakkanen, Alison & Whyte, 2003).

Pokud jde o shodu mezi odhady charakteristik možného pachatele a charakteristikami podezřelého (liberecký žhář) a pachatele (nymburský žhář), je možné, že v prvním případě podezřelý opravdu pachatelem nebyl a jednalo se skutečně o pouhou souhru náhod, že se vyskytoval zrovna na místech činu. Pak by samozřejmě nesoulad v odhadech bych pochopitelný.

Je potřeba zdůraznit, že šlo pouze o pokus o profilování na základě dostupných informací k jednotlivým metodám profilování bez jakéhokoli odborného tréninku. Nelze proto tyto metody okamžitě zavrhnout jen proto, že výsledky nedopadly dle mého očekávání. Výzkum žhářů v rámci investigativní psychologie je dobře zdokumentován, ale je otázka, jestli by bylo možné na základě identifikovaných proměnných místa činu opravdu vytvořit profil pachatele. Mně se zde nepovedlo o moc víc, než by pravděpodobně zvládnul jakýkoli vyšetřovatel na základě zkušeností. Stejná situace nastává v případě metody profilování kriminální aktivity.

Pro další zkoumání by bylo vhodné vybrat případy s kompletní dokumentací a usvědčeným pachatelem, nejlépe takovým, který se k činům přiznal. To platí především v případě zkoumání shody u kriminální vyšetřovací analýzy. U přístupu investigativní psychologie a profilování kriminální aktivity by bylo dobré ověřit rozdělení na témata/vzorce u českých pachatelů a také analyzovat zvláště data týkající se mladistvých, žen a možná i jiných podskupin žhářů. Pokud by se na základě těchto dat podařilo získat některá témata/vzorce, pak věřím, že by se technika psychologického profilování podle přístupu investigativní psychologie i profilování kriminální aktivity mohly stát přínosem k jiným technikám vyšetřování případů žhářství.

Závěr

V této práci jsem se pokusila představit psychologické profilování pachatele se zaměřením na jeho možnosti při vyšetřování případů žhářství. Od obecného seznámení s profilováním jsme se přesunuli k problematice požárů a dále konkrétně úmyslně založených požárů. Seznámili jsme se s výsledky výzkumů, které se věnovaly tématu patologických žhářů, žen a hasičů zakládajících požáry a dětí a mladistvých. Dále jsme si představili tři přístupy k profilování pachatele žhářství, konkrétně s Kriminální vyšetřovací analýzou americké FBI, britským přístupem nazvaným Investigativní psychologie a australským přístupem Profilování kriminální aktivity. Nakonec jsem se pokusila o aplikaci získaných poznatků na dva skutečné případy žhářství. Nejvíce charakteristik možného pachatele a nejvyšší míru shody s podezřelým získala autorka zařazením činu podle klasifikace FBI.

Co říci na závěr? O žhářství toho na rozdíl od trestného činu vraždy a sexuálního napadení víme stále poměrně málo a jistě by si zasloužilo větší pozornost výzkumníků. Pak by bylo možné, že by psychologické profilování pachatele mohlo významněji přispět k rychlejšímu dopadení žhářů a předejít tak dalším škodám, které způsobí oheň, který pracuje v službách špatné osoby.

Bibliografie

- Ainsworth, P. (2001). *Offender Profiling and Crime Analysis*. Devon: Willan .
- Raboch, J., Hrdlička, M., Mohr, P., Pavlovský, P. & Ptáček, R. (2015). *DSM-5 Diagnostický a statistický manuál duševních poruch*. Praha: Hogrefe - Testcentrum.
- Ault , R. & Reese, J. (1980). A Psychological Assessment of Criminal Profiling. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 49(3), 22-25. Retrieved from <https://www.scribd.com/document/14848866/Psychological-Assessment-of-Crime-Profiling>
- Bennell, C., Jones, N., Taylor, P. & Snook, B. (2006). Validities and Abilities in Criminal Profiling: A Critique of the Studies Conducted by Richard Kocsis and His Colleagues. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50(3), 344-360. <https://doi.org/10.1177/0306624X05277660>
- Betsinger, S. (2006). Arson. In D. Mackenzie, L. O'Neill, W. Povitsky & S. Acevedo, *Different Crimes, Different Criminals: Understanding, Treating and Preventing Criminal Behavior* (pp. 231-255). Burlington: Elsevier Science.
- Boukalová, H., Gillernová, I., Netík, K., Sejkorová, T., Záhorská, J. & Zbořilová, K. (2006). Trestný čin ve vybraných psychologických souvislostech. In I. Gillernová, H. Boukalová & . kolektiv, *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie* (pp. 20-134). Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Bourget, D. & Bradford, J. (1989). Female Arsonists: A Clinical Study. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 17(3), 293-300. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/2790226>
- Brown, W. & Newman, T. (1989). *Juvenile Firesetters*. York: William Gladden Foundation.
- Bushfire CRC, . (2005). Firefighter Arson: Part 2 - Profile [Dokument]. *BushFIRE Arson Bulletin*, (17). Retrieved from <http://www.bushfirecrc.com>
- Canter, D. & Heritage, R. (1989). A Multivariate Model of Sexual Offence Behaviour: Developments in Offender Profiling. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 1(2), 185-212. <https://doi.org/10.1080/09585189008408469>
- Canter, D. (2004). Offender Profiling and Investigative Psychology. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 1(1), 1-15. <https://doi.org/10.1002/jip.7>
- Canter, D. & Almond, L. (2002). *The Burning Issue: Research and Strategies for Reducing Arson*. Office of the Deputy Prime Minister.
- Canter, D. & Almond, L. (2007). A Strategy for Arson. *University of Huddersfield Repository*. The University of Liverpool, Centre for Investigative Psychology, Department of Psychology. Retrieved from <http://eprints.hud.ac.uk/8044/>
- Canter, D. & Fritzon, K. (1998). Differentiating Arsonists: A Model of Firesetting Actions and Characteristics. *Legal and Criminological Psychology*, 73-96. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8333.1998.tb00352.x>
- Canter, D. & Larkin, P. (1993). The Environmental Range of Serial Rapist. *Journal of Environmental Psychology*, 13(1), 63-69. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80215-4](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80215-4)
- Centre for Investigative Psychology, . (n.d.). Software Dragnet. Retrieved [2017-04-02], from http://www.i-psy.com/publications/publications_dragnet.php
- Česká televize, . (2013). Série požárů na Sokolovsku nebyla náhoda. Hasiči vypátrali kolegy-žháře. Retrieved [2013-11-28], from <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/241707-serie-pozaru-na-sokolovsku-nebyla-nahoda-hasici-vypatrali-kolegy-zhare/>

- Čírtková, L. & Červinka, F. (1994). *Forenzní psychologie*. Praha: Support.
- ČTK, . (2015). Kdo je žhář v Liberci? Na obžalovaného není dostatek důkazů. Retrieved [2017-04-14], from <https://zpravy.aktualne.cz/regiony/liberecky/kdo-je-zhar-v-liberci-na-obzalovaneho-neni-dostatek-dukazu/r~19ee7c68c8cd11e4a788002590604f2e/?redirected=1492022010>
- Davis, J. (1999). Criminal Personality Profiling and Crime Scene Assessment. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 15(3), 291-301. <https://doi.org/10.1177/1043986299015003006>
- Doley, R. (2007). The Evolution of Child Fire Involvement. *Fire and Arson Investigator Magazine*, 1-4. Retrieved from https://works.bepress.com/rebekah_doley/13/
- Doležalová, B. (2006). Psychologické profilování pachatele v průběhu vyšetřování závažné trestné činnosti s důrazem na sexuálně motivované trestné činy [Diplomová práce, Univerzita Karlova, 2006]. Praha.
- Douglas, J., Burgess, A., Burgess, A. & Ressler, R. (1997). *Crime classification manual*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Douglas, J., Ressler, R., Burgess, A. & Hartman, C. (1986). Criminal Profiling from Crime Scene Analysis. *Behavioral Sciences and the Law*, 4(4), 401-421. <https://doi.org/10.1002/bsl.2370040405>
- Douglas, J. & Olshaker, M. (1997). *Lovec duší*. Frýdek-Místek: ALPRESS.
- Environmental Criminology Research Inc., . (2017). Rigel Analyst [Online]. Retrieved [2017-04-17], from <http://ecricanada.com/products/rigel-analyst/>
- Federal Bureau of Investigation, . (2016). Crime in the United States [Dokument]. *FBI: UCR*. Retrieved from https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2015/crime-in-the-u.s.-2015/offenses-known-to-law-enforcement/arson/arsontopic_final.pdf
- Federal Bureau of Investigation, . (n.d.). Investigative Programs [Online]. Retrieved [2017-03-18], from <https://www2.fbi.gov/hq/isd/cirg/ncavc.htm>
- Fritzon, K. (2001). An Examination Of The Relationship Between Distance Travelled And Motivational Aspects of Fire-Setting Behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 21(1), 45-60. <https://doi.org/10.1006/jevp.2000.0197>
- Gannon, T. (2010). Female Arsonists: Key Features, Psychopathologies, and Treatment Needs. *Psychiatry Interpersonal & Biological Processes*, 73(2), 173-189. <https://doi.org/10.1521/psyc.2010.73.2.173>
- Gannon, T., Ciardha, C., Barnoux, M., Tyler, N. & Mozova, K. (2013). Male Imprisoned Firesetters Have Different Characteristics to Other Imprisoned Offenders. *Psychiatry Interpersonal & Biological Processes*, 76(4), 349-364. <https://doi.org/10.1521/psyc.2013.76.4.349>
- Godwin, M. (2002). Reliability, Validity, and Utility of Criminal Profiling Typologies. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 17(1), 1-18. <https://doi.org/10.1007/BF02802858>
- Hakkanen, H., Puolakka, P. & Santtila, P. (2004). Crime Scene Actions and Offender Characteristics. *Legal and Criminological Psychology*, 9, 197-214. <https://doi.org/10.1348/135532503762871200>
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hazelwood, R. & Douglas, J. (1980). The Lust Murderer. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 49(4), 18-22. Retrieved from <https://www.ncjrs.gov/app/publications/abstract.aspx?id=68689>
- Hofmanová, J. (2010). *Behaviorální analýza - Metoda sestavování profilu pachatele*. Praha: Jaroslav Hofman.
- Hofmanová, J. (2017). Požáry stručný popis [Dokument s poznámkami ke spisům z případu zaslaný e-mailem].
- Holmes, R. & Holmes, S. (2002). *Profiling Violent Crimes: An Investigative Tool*. Los Angeles: Sage.

- Homant, R. & Kennedy, D. (1998). Psychological Aspects of Crime Scene Profiling. *Criminal Justice and Behavior*, 25(3), 319-343. <https://doi.org/10.1177/0093854898025003003>
- Home Office, . (1999). *Safer Communities: Towards Effective Arson Control. The Report of Arson Scoping Study*.
- HZS ČR, . (2013). Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele Hasičského záchranného sboru České republiky [Částka:3].
- Icove, D. & Estep, M. (1987). Motive-Based Offender Profiles of Arson and Fire Related Crimes. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 56(4), 17-23. Retrieved from <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=105100>
- Jilemnický, M. (2011a). Mnohonásobný žhář dopaden, je to sedmnáctiletý kluk! [Online]. Retrieved [2017-04-14], from http://nymbursky.denik.cz/pozary/nb_zhar20110401.html
- Jilemnický, M. (2011b). Myslivcům někdo zapálil posed za Nymburkem Na Ladech [Online]. Retrieved [2017-04-14], from http://nymbursky.denik.cz/pozary/nb_posed20110125.html
- Kocsis, R. (2004). Psychological Profiling of Serial Arson Offences: An Assessment of Skills and Accuracy. *Criminal Justice and Behavior*, 31(3), 341-361. <https://doi.org/10.1177/0093854803262586>
- Kocsis, R. & Cooksey, R. (2003). Criminal Psychological Profiling of Serial Arson Crimes. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(6), 631-656. <https://doi.org/10.1177/0306624X02238159>
- Kocsis, R., Cooksey, R., Irwin, H. & Allen, G. (2002). A Further Assessment of "Circle Theory" for Geographic Psychological Profiling. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 35(1), 43-62. <https://doi.org/10.1375/0004865022012>
- Kocsis, R., Heller, G. & Try, A. (2004). Visual Versus Narrative Case Material: The Impact on Criminal Psychological Profiling. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(6), 664-676. <https://doi.org/10.1177/0306624X03253242>
- Kocsis, R. & Irwin, H. (1997). An Analysis of Spatial Patterns in Serial Rape, Arson, and Burglary: The Utility of the Circle Theory of Environmental Range for Psychological Profiling. *Psychiatry, Psychology and Law*, 4(2), 195-206. <https://doi.org/10.1080/13218719709524910>
- Kolko, D. & Kazdin, A. (1990). Matchplay and Firesetting in Children: Relationship to Parent, Marital, and Family Dysfunction. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(3), 229-238. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1903_5
- Kolko, D. & Kazdin, A. (1991). Aggression and Psychopathology in Matchplaying and Firesetting Children: A Replication and Extension. *Journal of Clinical Child Psychology*, 20(2), 191-201. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2002_11
- Kolko, D. & Kazdin, A. (1991). Motives of Childhood Firesetters: Firesetting Characteristics and Psychological Correlates. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 32(3), 535-550. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1991.tb00330.x>
- Macy, J. (1979). Arson: Report to the Congress: The Federal Role in Arson Prevention and Control [Dokument]. *National Criminal Justice Reference Service*. Retrieved from <https://www.ncjrs.gov/app/publications/abstract.aspx?id=72452>
- Meaney, R. (2004). Commuters and Marauders: An Examination of the Spatial Behaviour of Serial Criminals. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 1(2), 121-137. <https://doi.org/10.1002/jip.12>
- Ministerstvo vnitra ČR, . (1996). Vyhláška MV č.21/96 Sb.. Ministerstvo vnitra ČR.

- Ministerstvo vnitra ČR, . (2016). Statistická ročenka 2015 Česká republika [PDF dokument]. *Hasičský záchranný sbor České republiky*. Praha: MV-generální ředitelství HZS ČR. Retrieved from <http://www.hzscr.cz/clanek/statisticke-rocenky-hasicskeho-zachranneho-sboru-cr.aspx>
- Mistlerová, Z. (2012). Vztah pyromanie a pyrofilie [Atestační práce, Psychiatrická léčebna Kosmonosy, 2012].
- Muller, D. (2000). Criminal Profiling: Real Science or Just Wishful Thinking?. *Homicide Studies*, 4(3), 234-264. <https://doi.org/10.1177/1088767900004003003>
- Netík, K. (2011). Znalecký posudek z psychiatrie, sexuologie a psychologie ve věci č.j. KRPL-3470-63/TČ-2011-180070-JK. Praha: Policie České republiky.
- Netík, K. (2011). Znalecký posudek z psychiatrie a psychologie ve věci č.j. KRPS-8991-80/TČ-2011-010871-KŘ. Praha: Policie České republiky.
- Netík, K., Hofmanová, J., Hladík, V. & Burian, L. (2003). Požáry a výbuchy, vyšetřování, příspěvek psychologie - psychologický profil pachatele [Závěrečná zpráva z řešení grantového úkolu]. Praha.
- Nymburský deník, . (2011). Hasiči likvidovali požár opuštěného drážního objektu. Retrieved [2017-04-14], from http://nymbursky.denik.cz/pozary/pozar_topolova20110102.html
- Palermo, G. & Kocsis, R. (2005). *Offender Profiling - An Introduction to the Sociopsychological Analysis of Violent Crime*. Springfield: Charles Thomas.
- Pinizzotto, A. & Finkel, N. (1990). Criminal Personality Profiling. *Law and Human Behavior*, 14(3), 215-233. <https://doi.org/10.1007/BF01352750>
- Pinsonneault, I. (2002). Developmental Perspectives on Children and Fire. In D. Kolko, *Handbook on Firesetting in Children and Youth* (pp. 15-32). San Diego: Academic Press.
- Pluhař, A. (2017). Žhář nejsem, jen rád poslouchám ze dveří cizích bytů, tvrdí obžalovaný. Retrieved [2017-04-08], from http://librec.idnes.cz/kauza-libereckeho-zhare-u-soudu-d3h-/librec-zpravy.aspx?c=A140918_2100541_librec-zpravy_mav
- Policie ČR, . (2017). Statistické přehledy kriminality za rok 2015 [Datový soubor]. *Policie České republiky*. Retrieved from <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2015.aspx>
- Psychiatrické centrum, . (2000). *Mezinárodní klasifikace nemocí: 10. revize : duševní poruchy a poruchy chování : popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka*. Praha: Psychiatrické centrum.
- Rossmo, K. (2000). *Geographic Profiling*. Londýn: CRC Press.
- Rossmo, K. (1987). *Geographic Profiling: Target patterns of Serial Murderers* [Disertační práce, Simon Fraser University, 1987]. Retrieved from <http://summit.sfu.ca/>
- Santtila, P., Hakkanen, H., Alison, L. & Whyte, C. (2003). Juvenile Firesetters: Crime Scene Actions and Offender Characteristics. *Legal and Criminological Psychology*, 8, 1-20. <https://doi.org/10.1348/135532503762871200>
- Santtila, P., Hakkanen, H. & Fritzson, K. (2003). Inferring the Characteristics of an Arsonist from Crime Scene Actions: A Case Study in Offender Profiling. *International Journal of Police Science and Management*, 5(1), 1-15. <https://doi.org/10.1350/ijps.5.1.1.11242>
- Sapp, A., Huff, T., Gary, G., Iove, D. & Horbert, P. (1994). A Report of Essential Findings From a Study of Serial Arsonists. *National Criminal Justice Reference Service*. Quantico: Federal Bureau of Investigation. Retrieved from <https://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=149950>
- Slavkin, M. (2000). *Juvenile Firesetters: An Exploratory Analysis*. La Vergne: Dissertation.com.

- Slavkin, M. (2001). Enuresis, Firesetting, and Cruelty to Animals: Does the Ego Triad show Predictive Validity?. *Adolescence*, 36(143), 461-466.
- Snook, B., Cullen, R., Bennel, C., Taylor, P. & Gendreau, P. (2008). The Criminal Profiling Illusion: What's Behind the Smoke and Mirrors?. *Criminal Justice and Behavior*, 35(10), 1257-1276.
<https://doi.org/10.1177/0093854808321528>
- Stadolnik, R. (2000). Drawn to the Flame: Assessment and Treatment of Juvenile Firesetting Behavior. Sarasota: Professional Resource Press.
- Stambaugh, H. & Styron, H. (2003). Special Report: Firefighter Arson [Dokument]. United States Fire Administration. Retrieved from <https://www.usfa.fema.gov/downloads/pdf/publications/tr-141.pdf>
- Suchánková, V. (2011). Liberecký žhář. Retrieved [2017-04-14], from <http://www.policie.cz/clanek/liberecky-zhar.aspx>
- Tennent, T., McQuaid, A., Loughnane, T. & Hands, A. (1971). Female Arsonists. *The British Journal of Psychiatry*, 119(552), 497-502. <https://doi.org/10.1192/bjp.119.552.497>
- Torres, A., Boccaccini, M. & Miller, H. (2006). Perceptions of the Validity and Utility of Criminal Profiling Among Forensic Psychologists and Psychiatrists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 37(1), 51-58. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.37.1.51>
- Turvey, B. (2012). *Criminal Profiling: An introduction to Behavioral Evidence Analysis*. San Diego: Academic Press.
- U.S. department of Justice, . (2017). 2015 Crime in the United States [Online]. Retrieved [2017-03-10], from https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2015/crime-in-the-u.s.-2015/tables/arson_table_2_arson_by_type_of_property_2015.xls
- Wachi, T., Watanabe, K., Yokota, K., Suzuki, M., Hoshino, M., Sato, A. & Fujita, G. (2007). Offender and Crime Characteristics of Female Serial Arsonists in Japan. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 4(1), 29-52. <https://doi.org/10.1002/jip.57>
- Weiss, P. (2010). *Sexuologie*. Praha: Grada.
- Wilson, P., Lincoln, R. & Kocsis, R. (1997). Validity, Utility and Ethics of Profiling for Serial Violent and Sexual Offenders. *Psychiatry, Psychology and Law*, 4(1), 1-11. <https://doi.org/10.1080/13218719709524891>
- Yarnell, H. (2010). Firesetting in Children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 10(2), 272-287.
<https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1940.tb05690.x>
- Young, N. & Cooper, D. (2003). Detecting and Convicting the Arsonist: Lessons from the United States [Dokument]. *Arson Prevention Bureau*. An Arson Prevention Bureau. Retrieved from <http://www.arsonpreventionbureau.org.uk/Publications>
- Žaket, . (2014). Liberec. Plán města. Žaket.

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Přehled požárů v letech 2011-2015	20
Tabulka 2 – Přehled požárů k případu libereckého žháře.....	74
Tabulka 3 – Přehled požárů k případu nymburského žháře.....	86

Seznam diagramů

Diagram 1 – Proces vytváření profilu (Douglas, Ressler, Burgess & Hartman, 1986, s. 407).....	15
---	----

Seznam obrázků

Obrázek 1 – Příčiny požárů v roce 2015 (Ministerstvo vnitra ČR, 2016, s. 34).....	24
Obrázek 2 – MDS diagram témat kriminálního jednání (Canter & Fritzon, 1998, s. 81).....	54
Obrázek 3 – SSA Diagram charakteristik žhářů (Canter & Fritzon, 1998, s. 87).....	55
Obrázek 4 – Škádování MDS proměnných místa činu (Kocsis & Cooksey, 2003, s. 637).....	60
Obrázek 5 – Vektory vzorců charakteristik pachatele (Kocsis & Cooksey, 2003, s. 640)	60
Obrázek 6 – Hypotetické znázornění chování pachatelů sériového znásilnění (Canter & Larkin, 1993, Page 65)	65
Obrázek 7 – Výstup z programu Dragnet (Centre for Investigative Psychology, n.d.).....	66
Obrázek 8 – Výstupy z programu Rigel (Environmental Criminology Research Inc., 2017)	67
Obrázek 9 – Mapa Liberce se zvýrazněnými ulicemi, ve kterých došlo k požárům (Žaket, 2014).....	76
Obrázek 10 – Diagram témat kriminálního jednání (Canter & Fritzon, 1998, s. 81) s vyznačenými proměnnými k případu libereckého žháře.....	79
Obrázek 11 – Diagram charakteristik místa činu (Kocsis & Cooksey, 2003, s. 637) s vyznačenými proměnnými k případu Liberec.....	81
Obrázek 12 – Diagram témat kriminálního jednání (Canter & Fritzon, 1998, s. 81) s vyznačenými proměnnými k případu nymburského žháře.....	88
Obrázek 13 – Diagram jednání na místě činu u mladistvých pachatelů (Santtila, Hakkanen, Alison & Whyte, 2003, s. 8) se zvýrazněnými proměnnými k případu nymburského žháře.....	89
Obrázek 14 - Diagram charakteristik místa činu (Kocsis & Cooksey, 2003, s. 637) s vyznačenými proměnnými k případu Nymburk.....	90

Seznam zkratek

ABP - Akademie behaviorálního profilování

BAU - Jednotku behaviorální analýzy (Behavioral Analysis Unit)

CAP – Profilování kriminální aktivity (Crime Action Profiling)

CASMIRC - Centrum pro vyšetřování únosů dětí a sériových vražd (Child Abduction and Serial Murder Investigative Resource Center)

CGT – Kriminální geografické cílení (Criminal Geographic Targeting)

DSM – Diagnostický statistický manuál

GIS – Geografický informační systém

HZS ČR - Hasičský záchranný sbor České republiky

MKN – Mezinárodní klasifikace nemocí

MDS – multidimenzionální škálování (Multidimensional Scaling)

NCAVC = Národní centrum pro analýzu násilných trestných činů (National Center for the Analysis of Violent Crime)

SSA – Analýza nejmenších čtverců (Smallest Space Analysis)

SSU – Statistické sledování událostí

ViCAP = Violent Criminal Apprehension Program